

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

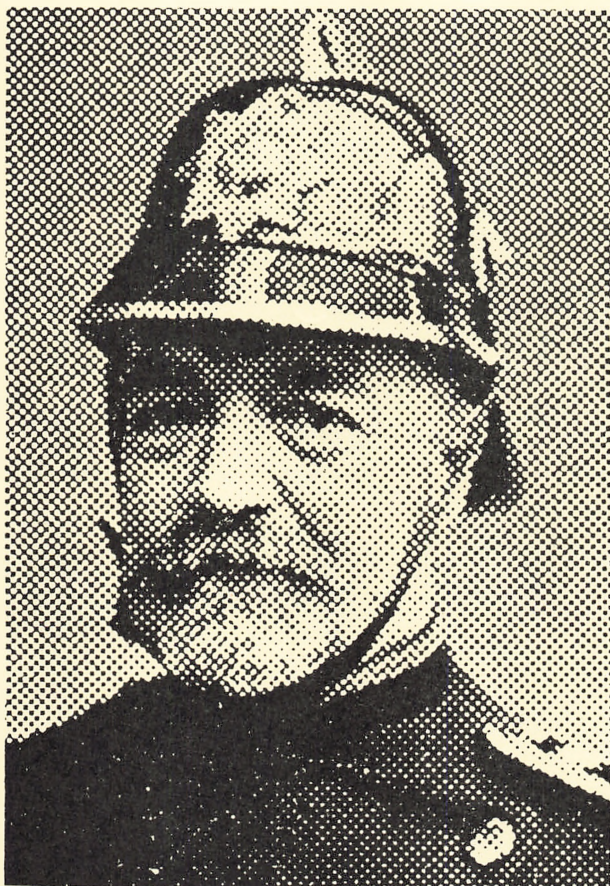
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarbog for Skive og Omegn

Jørgen Paaske Pedersen, der kom til Skive i 1901, begyndte som skomager i Nørregade. I bogen fortælles erindringer om ham, der også gennem 27 år var opkræver for sygekassen – og han var tillige vicebranddirektør.

68. Bind . 1977

ARTIKLER I SKIVE FOLKEBLAD OM SKIVEEGNEN

- Andr. Andersen – korn i 125 år. 10. september 1977.
Bajonetter i hundredvis hos bager i Skive. 27. april 1977.
Brdr. Brøndum installatører i 50 år. 24. september 1976.
Chr. Dalsgaard, genremaleren. 18. december 1976.
Daugbjergs kalkgruber. 16. juli 1977.
Elisabethskolen 25 år. 4. september 1976.
Altertavlen i Fly kirke. 30. juli 1977.
81-årig udsender bog om barndom i Fly. 19. februar 1977.
De blå Busser 50 år. 3. maj 1977.
Krejbjergs andelslandsby droppet. 17. december 1976.
Salling Bank 100 år. 19. maj 1976.
Mølgaard Andersen får årets by-pris. 20. april 1977.
Selchaus gård delvis bevaringsværdig. 5. juli 1977.
Skive i året 1872. 3. juli 1976.
Hyldest til Skive, 650 år. 17. august 1976.
Om sjægten ved seminarielektor H. Nørgaard Pedersen.
13. august 1976.
Ballade i Skive byråd, da arkitekten sendte regning. 29. dec. 1976.
Skive Roklub 50 år. 26. august 1976.
Den største mishagsytring i Skives historie. 17. august 1976.
Kærlighedserklæring til Skive. 25. august 1976.
Folkefesten for Skive 650 år. 13. august 1976.
Breve fra Caspar Hasselriis, Skives første æresborger. 11. juni 1977.
SID holdt 80 års dag. 8. marts 1976.
Jeppe Aakjær og Skives nye æresborger, fhv. borgmester Woldhardt
Madsen. 8. september 1976.

SKIVEBOGEN 1977

SKIVEBOGEN

HISTORISK AARBOG FOR SKIVE
OG OMEGN

68. bind 1977

SKIVEBOGEN

Udgivet af Historisk Samfund for Skive og Omegn.

Formand: Pastor emeritus Johs. Bang, Skive, tidl. Roslev.

Redaktionskomité: Forfatteren Kirsten Aakjær, arkivar Svend Mortensen, studielektor Helge Stavnsbjerg og journalist Karen Strøm Hansen.

Tryk: Skive Folkeblads bogtrykkeri.

Fr. Kristensens erindringer fra Roslev for 70 år siden

Frederik Kristensen, som har skrevet om sin barndom og slægt i Roslev, er 80 år den 25. november 1977. Han har levet sin barndom i Roslev. Var elev på Krabbesholm højskole i to vintre under 1. verdenskrig inden han begyndte som journalistelev på Hobro Avis. I 22 år var Fr. Kristensen redaktionssekretær ved Middelfart Venstreblad. Derefter fra 1946 til 1956 redaktør af Nordsjællands Venstreblad, og i 15 år lokalredaktør ved Vejle Amts Folkeblads redaktion i Tørring.

Denne beretning om min barndom og ungdom i Roslev lige efter århundredskiftet er blevet til efter opfordring fra to sider. Sallingsund kommunes lokalhistoriske arkiv var blevet klar over, at jeg havde haft disse år i Roslev fra 1898 til 1918 og bad mig om at fortælle erindringer derfra, og mine børn og børnebørn havde bedt mig fortælle noget samlet om den tid, der for dem stod som noget i retning af oldtiden, hvor man høstede med le og tærskede med plejl og mine forældre selv bagte deres rugbrød – oven i købet for en måned ad gangen.

Jeg indvilgede, også fordi jeg selv syntes, der var en spændende og interessant tid, en overgangstid mellem noget meget gammelt og det nye, der var ved at bryde frem. Man kunne godt sige, at det, der er sket fra århundredskiftet og til i dag, er en revolution inden for landbruget i sammenligning med, hvad der skete fra år 1900 og tilbage til den tid, da oldtidsbonden satte arden i jorden og trak de første plovfurer, der

vel nok var ringe, men dog kan man endnu se oldtidsagre med ardens plovfurer.

Ganske vist var den nye udvikling begyndt før århundredskiftet, snarere i firserne, men gammel og nyt brødes stadig, mens jeg var barn. Jeg håber, at det er lykkedes mig at tegne et billede af disse år således, at både arkivet og mine nærmeste kan ane, hvad Jeppe Åkjær kaldte slægtens spor i stort og småt.

Fr. Kristensen.

Et 70 års minde

Fra min barndom bevarer jeg et minde om far og mor, som stadig står for mig, skønt det nu er 70 år siden.

Det var en søndag i juli i 1905. Solen sendte sin varme ned over agrene, hvor årets høst stod med gode løfter. Jeg lå sammen med en af mine søskende bag ved laden, hvor vi legede landmænd, og i min gård, der blev markeret af murstensstumper, stod en flot samling køer – de kønneste sten, jeg kunne finde i stendyngerne langs landevejen.

Mens vi var optaget af vor leg, så jeg mine forældre komme gående op over agrene – far med sin trøpibe tændt og mor med sit strikkesøj, hvor pindene bevægede sig i hastig takt. Garnnøglen, der leverede materialet til dagens strømpe, holdtes fast i hendes armhule, og den toges frem, når der skulle vindes mere garn til de flittige pinde. Det var noget usædvanligt, at mine forældre på den måde gik ud og oplevede alle marker, hvor de jo færdedes hver dag og vidste, hvordan den enkelte ager tegnede. I dag var det noget andet, de var optaget af – ikke blot at få et overblik over, hvad den tilstundende høst lovede, men også at konstatere, at der var løn for forårets og sommerens møje.

De gik grundigt til værks og standsede af og til for at kaste et vurderende blik ud over kornet og se, hvad høsten kunne give. Det var især rugmarken, der jo først stod for tur til at høstes, og far trådte ind i rugen og målte stråenes længde. Det så ud til, at de var tilfredse med resultatet, for med den rughøst, der var i vente, ville der også blive et godt materiale, når man næste sommer skulle forny en del af stråtaget.

Mine forældre som yngre.

I græsmarken lå køerne og fordøjede dagens gode måltid, og lidt længere henne lå fårene og pustede af varme i deres solide vams. Selv viberne, der plejede at råbe gevalt, når mennesker nærmede sig deres unger, var tavse, men afkommet havde jo også vokset sig stort, så de kunne klare sig selv. Alt åndede fred, og der var en døsighed over det hele. Det var just stunden, hvor man slappede af, men mine forældre fortsatte deres stilfærdige vandring mellem agrene, fra byggen til havren og til roemarken, hvor roerne nu var så store, at bladene kunne skjule jorden.

Der var en egen stemning over dette sommerbillede, og da far og mor vendte tilbage, var der en forklaret ro over dem, en synlig, men tavs glæde over at det, der havde fyldt dem med arbejde, til tider slid, var lykkedes så godt og lovede løn for sliddet. Men der var nok også noget andet, der fyldte deres tanker, noget dybere, som de havde taget i arv fra generationers bønder: følelse af ansvaret over for hjem og familie for at skaffe det daglige brød. Det var noget, der sad dybt i mine forældre og prægede deres færd, og de havde et inderligt forhold til jord og dyr og alt, hvad der var dem betroet. De betragtede det alt sammen ikke blot som en gave og en opgave, men også som en forpligtelse.

— — —
Dette billede af mine forældre på deres vandring gjorde et stærkt indtryk på mig, og jeg kan endnu fornemme noget af den højtid og den samhørighed, de følte med den jord, der lovede en god høst og sikrede brødet til den store familie. Vi var 9 søskende derhjemme, og den tiende afrundede tallet det følgende år. Ganske vist døde tre af børnene som små, men de andre syv voksede til og nåede den voksne alder, før døden igen gjorde indhug og tog to af de bedste.

Mange vil måske ikke forstå denne indstilling af alvor i den daglige gerning, for vi har jo vænnet os til, at det nok skal gå, når vi har et sikkerhedsnet under os, hvis det skulle gå galt. Det havde mine forældre ikke, men derimod en viden om, at bare et eller to slægtled tilbage kunne knap høst betyde sult og misvækst tab af jord og ejendom, så der kun var tigger-

Hele familien hos fotografen omkring 1908. I midten far og mor. Bagved Marie, Kristian og Jenny, til venstre mig selv, til højre Andreas og forrest Gustav og Viggo.

staven tilbage. I min drengetid skete det, at fattige mennesker (og de var fattige i en forstand, vi knapt nok kan forestille os i dag) kom og bad om lidt hjælp i Jesu navn. Mor var meget økonomisk anlagt, men over for de fattige – dem der havde det så ringe, havde man pligt til at hjælpe, og nogle æg, et stykke flæsk og en tot uld var der altid råd for. Og det hændte hen på vinteren, at en mand kom og bad far om en knippe halm, for hans eneste ko havde ikke mere foder.

Min mors generation og dem, der var gået forud, havde en næsten religiøs indstilling over for brødet, som næppe ret mange føler i dag. Jeg forstod ikke helt, når mor sagde, at brødet var Guds gave, og at det måtte behandles med ærbødighed. Min mor, der kom fra et pietistisk hjem, var fyldt af dette, selv om hun ikke i det daglige gik og talte om det,

men det var tydeligt forankret i hendes liv, og mon ikke noget af dette gik i arv til hendes børn.

Slægten

Min far var født i Fjends herred, vistnok i Grønbjerg ved Kjeldbjerg den 1. maj 1853, og min mor i Volling sogn i Syd-salling, 24. marts i 1865, og de blev gift den 31. oktober 1887.

Min far havde tre søstre og tre brødre, og ligesom de tre brødre blev han uddannet som bygningstømrer, så vidt jeg véd hos den ældste broder Wolle (Møllebygger) Kristensen i Baling. Disse fire raske håndværkere drog i de unge år rundt i Salling og Fjends herred og byggede gårde og vindmøller. At de var raske folk véd jeg fra Svend Åkjær fra den tid, han var landsarkivar i Viborg, for han fortalte mig, at hans svigerforældre, der boede i Fly, huskede dem, når de kom til egnen, som folk med humør og i stand til at gøre et godt arbejde. De begyndte før kl. 6 om morgenen og blev ved, til solen gik ned.

Min mor, i hvis hjem fire piger og to drenge voksede op, var i modsætning hertil en meget stilfærdig pige, præget religiøst fra sit barndomshjem, og hun kom tidligt ud at tjene. Om det var på Krarup mølle vest for Skive, min far traf hende, véd jeg ikke bestemt, men hun tjente dér, da han og hans brødre arbejdede sammen. En sommer først i firserne drev eventyrlysten ham til Amerika, og han fik godt arbejde i den stærkt dansksprægede by Des Moines i staten Iowa. Han havde tænkt på at blive derovre, og han tjente godt, men da efteråret kom, slap arbejdet op, og han havde valget mellem at gå ledig i en lang vinter eller drage nordpå til de store skove og blive tømmerhugger. Ingen af delene fristede ham, han valgte at rejse hjem igen, og i Durup præstegård opsøgte han min mor, som tjente dér, og de blev forlovet. Da de giftede sig i 1887, havde han købt Baling Mølle, hvor han ikke blot malede korn for omegnens bønder, men også bagte rugbrød til salg på egnen. De var der i nogle år, og her blev Kristian født 27. maj 1891, Marie den 29. marts 1893 og Jenny den 31. juli 1895. Mine forældre solgte så møllen og købte en landejendom i Ramsing, og her fødtes jeg den 25. november 1897, men den

Gården i Roslev omkring 1914. I midten står mine forældre, siddende min søster Marie og på hestene brødrene Gustav og Andreas.

følgende sommer solgte de ejendommen og købte den gård, der ligger lige vest for Roslev mølle. Her boede vi i næsten tyve år, og her fik jeg min barndom og den første del af ungdommen. Min far blev kendt under navnet Jakob Møller, hvad der ikke havde med Roslev mølle at gøre, men Balling mølle, så han kunne for den sags skyld lige så godt have heddet Jakob Bager.

Da ingen af børnene havde lyst til at overtage gården, solgte far den i 1917 og købte et lille husmandsbrug i Yttrup, tilhørende Johannes Sjøllænder, men døde året efter. Så solgte mor ejendommen og købte et ældre hus lidt vest for den gård, hvor hun havde tilbragt den længste tid af sit ægteskab.

Dobbelt beslægtede

For en årrække siden begyndte jeg at efterforske mine slægtsforhold, fordi jeg fandt det utilfredsstillende, at jeg knapt kendte noget til mine bedsteforældre og så at sige svævede frit i luften.

Om min farfar vidste jeg kun, at han havde handlet med heste og kreaturer, men blev slået ud af konjunkturerne i forrige århundrede. Jeg havde hørt far fortælle, at han og Jeppe Aakjær var næstsøskendebørn, og det var vel endnu en grund til, at Aakjær fra min tidlige barndom var højt skattet læsning i mit hjem. Da jeg læste Aakjærs erindringer, blev jeg klar over, at den Frederik Olesen, hvor Aakjær tilbragte en del af sin barndom, måtte være min fars onkel, og det foresvæver mig, at vi engang i min tidlige barndom har været på besøg hos Frederik Olesens i Fly og hos hans søn, Ole Frederiksen, der boede i nærheden. På den tid, jeg syslede med dette, var Jeppe Aakjærs søn, Svend Aakjær, landsarkivar i Viborg, og jeg benyttede en bestemt lejlighed til at henvende mig til ham og forelagde forskellige ting, som jeg mente pegede i retning af slægtsskab. Jeg fortalte ham bl.a. om de fire håndværkerbrødre, og jeg fik et meget elskværdigt brev tilbage med den besked, at vi rigtigt nok var ud af samme slægt, og han ville sende mig sin slægtstavle. Han tilføjede, at han netop havde besøg af sine svigerforældre, der boede i Fly, og de kunne huske disse tømrere, når de kom til Fly.

Slægtstavlen, der har ret mange huller, fastslår, at en oldefar havde været gift to gange, og dette var forklaringen på, at den ene slægtslinje var nået frem til Svend Aakjær og den anden til mig, og at vi var kvart-søskendebørn. Slægtstavlen viste også, at vi nedstammede fra en slægt af jævne bønder, der boede rundt om i Fly sogn, så jordforbindelsen var solid nok, og at adskillige grene på stamtræet rækker tilbage til 1700-tallet og en enkelt gren til 1692.

Lige fra min drengetid havde jeg været stærkt optaget af Aakjærs digtning, der greb mig, fordi jeg følte mig åndeligt i slægt med det, han digtede så varmt om. Ikke blot vakte han min sans for værdierne i den gamle bondekultur med dens blanding af alvor, ansvarsfølelse og af gammeldags kristenliv, men tillige følte jeg mig på linje med ham i dette at have hjerte for de små og undertrykte i samfundet. Jeg glemmer aldrig en aften, det må have været omkring 1908, at min broder Kristian kom hjem med en novellesamling, hvor Aakjær

bl.a. fortæller historien om hyrdedrengen, der skulle på skovtur, men kom for sent, fordi hans stupide husbond absolut skulle udnytte ham til det yderste. Jeg skammer mig ikke ved at indrømme, at jeg græd over at høre om den lille fyrs triste oplevelse.

Men således bragt på vej af Svend Aakjær fik jeg også lyst til at forelægge ham nogle kendsgerninger om min mors familieforhold. Mor var født i Volling. Et lille bondesamfund i Sydsalling, og hendes far var Kristian Villadsen, og moderen hed Gertrud, men de flyttede til Hvidbjerg vest for Skive, hvor mor fik sin barndom i et lille husmandssted. Svend Aakjærs overraskende svar lød på, at vi var lige ved at være i familie på mødrene side. Svend Aakjærs mor var den senere kendte forfatterinde Marie Bregendahl, der var Jeppe Aakjærs første hustru, og hun stammede også fra Volling. Han kunne se af de papirer, der eksisterede, at de to familier havde haft nær kontakt med hinanden, men kirkebøgerne var brændt, så et klart bevis kunne ikke skaffes. Aakjær kunne dog fastslå, at familiemedlemmer fra begge sider havde haft nært samkvem, stod faddere, var forlovere osv., alt det, man betroede den nærmeste familie. Jeg kunne, tilføjede Aakjær elskværdigt, have undt Dem en part i min oldemor, Karen Højgaard, fra Volling Højgaard, der var en aldeles pragtfuld kvinde og erstattede mig tabet af to bedstemødre.

Livet i den gamle gård

Roslev blev altså mit barndomssogn, og den første del af min ungdom oplevede jeg også dér. Ganske vist fik det en brat ende, da jeg i 1918 sagde farvel til landbruget for at blive journalist, men selv om jeg siden kun har været hjemme på små besøg og kun en enkelt gang var søgt hjem i en måned, fordi jeg var uden arbejde, har jeg bevaret mindet om disse år så levende, at jeg nu, da jeg begyndte at nedskrive mine erfaringer fra de tyve år, har det hele stående så nærværende, og efterhånden som jeg fordyber mig i den tid, træder det hele så klart frem. Der er nok noget sandt i det gamle ord: „Evigst ejes kun det tabte“.

Det var en gammel gård, mine forældre drog ind i den sommer i 1898. Stuehuset var måske fra slutningen af 1700-tallet eller i hvert fald fra begyndelsen af 1800-tallet, men murene stod solidt nok. Det var senere loftet og tagoverbygningen, der var dårligt, næsten ædt op af træorm. Mens vi boede i gården, kunne vi dog gå op på loftet, endda visse steder opbevare korn, men man skulle bevæge sig med forsigtighed, og så vidt jeg véd, har de senere ejere måttet opgive at benytte loftet. Engang omkring 1912 fik stuehuset en ansigtsløftning, idet farbror Wolle Møllebygger i Balling kom og hjalp far med at løfte overbygningen, så muren forhøjedes med 4–5 skifter, og samtidig fik stuehuset nyt tag, som min mors onkel fra Ejstrup lagde op. En del spær og lægter blev udskiftet, men man burde vel nok samtidig have lagt et nyt loft. Det har der nok ikke været penge til.

I den østlige ende af huset fandtes i min tid den store bageovn og gruekedlen, og her var der en åben skorsten. Bageovnen blev benyttet til at bage rugbrød til familiens forsyning, indtil den første verdenskrig satte en bom for bagningen med et dekret om, at alt brødkorn skulle afleveres til staten. I gruekedlen varmedes vandet, når mor vaskede storvask, hvad der foregik ude i gården. Her stod mor i mange år og gned det snavsede tøj på et vaskebræt, men senere fik hun en vaskemaskine, hvor tøjet kunne gnides ved hjælp af tremmer, der sad i en halvcirkel, og så skulle vi børn trække dette monstrem frem og tilbage, frem og tilbage i en uendelighed. Det var besværligt at vaske på den måde, og når tøjet var vredet med håndkraft, blev det båret hen til et tjørnehegn bag ved møllen og lagt til tørre.

Der er en lang vej fra denne besværlige vaskemetode til vor tids mekaniske vaske- og tørreanlæg, der gør det hele manuelle arbejde selv. Måske er det den betydningsfuldeste revolution, der er sket på landbøkvindernes arbejdsfelt, og den har skånet tusinder af kvinderygge for mishandling.

Vor gård var en firlænget gård og havde oprindeligt indkørsel i det nordøstlige hjørne, indtil Jens Th. Olesen, der købte gården af far, forlængede kostalden og dermed lukkede

indkørselen, som blev flyttet til den anden ende af stuehuset. Østlængen var ko- og svinestald, sydlængen var lade, og i vestlængen var der hestestald, fåresti og hønschus samt tørverum og vognport.

Gårdens brønd lå i min første barndom lige ved indkørselen, men da møddingen også fandtes inde på gårdspladsen, var dette naboskab ikke så heldigt, og møddingen blev flyttet uden for gården lige øst for kostalden. En ny brønd blev gravet i et hjørne ved kostald og lade, men brønden var kun 14 alen dyb og kunne i tørre somre løbe tom for vand, så vi måtte hente vand hos mølleren, hvis brønd var næsten dobbelt så dyb og aldrig løb tør.

Da Roslev vandværk kom omkring 1908, kom hele vesterbyen med straks, og dermed blev vi befriet for kvalerne med brønden. Det nære naboskab til møllen havde en anden fordel, idet der var mindre end 100 meter fra laden til møllen, så vi kunne klare møllekørselen, der for fjernere brugere kunne være generende nok, ved at tage kornsækken på nakken og bære den til møllen og få kornet malet til svinefoder.

Høste med le og tærsk med plejl

Når jeg tænker tilbage på den udvikling, der er sket for landbruget i den tid, min erindring spænder over, er det forunderligt at tænke på den revolution, vi, der kom til verden for 75–80 år siden, har oplevet siden århundredskiftet. Endnu i min barndom blev meget af kornet høstet med le og tærsket med plejl. Der gik hos os adskillige år, inden far anskaffede et lille tærskværk i forbindelse med en hesteomgang, der blev anlagt dér, hvor middingen havde ligget.

Tærskearbejdet var mest henlagt til vinteren, hvor man havde god tid, når staldarbejdet var færdigt, og det kunne være drøjt dag efter dag at skulle svinge plejlen for at banke kærnerne ud af stråene. Alligevel var det et arbejde, mange var glade for at ty til, når det andet arbejde var fra hånden. Jeg har aldrig kunnet lide at tærsk med plejlen, men for de arbejdsmænd, der gik ledige i vintertiden, var det anderledes, og de kom og tilbød tærskning på gårdene, skønt det

var elendigt betalt. Jeg husker således, at en meget dygtig og respektabel mand engang kom til min far og tilbød at tærsk for 50 øre om dagen og kosten. Nej, sagde far, du må godt tærsk rugen, men jeg giver ikke mindre end en krone og kosten pr. dag.

Så fattigt var det i mange arbejderhjem, når der ingen dagløn var at hente, at der hjemme var en mund mindre at mætte. Den almindelige dagløn uden for vinteren var 2½ kr. pr. dag og kosten. Der var måske nok enkelte, der kunne tænke sig at fedte sig igennem med at betale en fattig mand 50 øre for en hel dags arbejde, men jeg følte glæde over, at min far ikke var imellem dem.

Det første tærskværk

Logulvet var af stampet ler, og det kunne ikke undgås, at en del støv blev fejet sammen med kærnerne, når plejlen havde gjort sit arbejde, og man måtte da fjerne dette sammen med det øvrige frafald, når man rensede kornet. Det foregik på en primitiv maskine, hvor nogle vinger blæste støvet og avnerne bort, og resten gik hen over nogle solde, hvor kornet faldt ned og endte i en dyng, mens sten og halmrester og andre større ting blev sorteret fra. Hvis der var tale om korn til svin og kreaturer, tog man det ikke så nøje, om der kom lidt støv i korndyngen, men når der skulle renses rug til brød eller byg til gryn, blev der passet nøje på, at alt urent blev fjernet, og når man samlede kornet i sække, gik man ikke for hårdt i bund med kosten, men lod hellere være lidt tilbage til kreaturfoder.

Det var et stort fremskridt, da vi fik tærskværk i laden i forbindelse med en hesteomgang ude i gården, trukket af hestene, der blev spændt for en bom, som blev sat i gang og trukket rundt og rundt, til man var færdig med dagens tærskning. Hestene kendte rundturen, og de kunne ikke slippe ud, men et af de mindre børn blev sat til at sørge for, at farten var passende. Det kunne ske, at det gik lidt for langsomt, men så blev der gennem lodøren givet besked om at sætte farten op. Inde i laden rakte en anden af børnene kornnegen op på

tærsebordet til far, som fodrede maskinen passende, så det gik jævnt igennem slagværket, og alle kærner blev banket af.

Helt slap man ikke for plejlen, efter at tærseværket var anlagt. Al rugen måtte stadig tærskes med plejl, fordi strået skulle bruges til tækkemateriale, og de stive strå måtte ikke brækkes af maskinens slagværk. Når rugen var tærsket ren for kærner, blev halmen taget forsigtigt op, rensed for knækkede strå og pudset lidt af, hvorefter det blev bundet i pæne neg og med et leblad skåret findt i rodenden, lige til at række op på taget til tækkemanden.

Det gjaldt jo om at holde taget i god orden, og det kunne gøres med rugtag. Det blev dog senere mere almindeligt at tække med rør, der vel nok var det stærkeste tag, man kunne lægge op, men et rugtag kunne godt holde i en snes år, og så tog man blot hver sommer et stykke ad gangen, for så kunne man have det rart under det lune tag, der isolerede langt bedre end de tage, man bruger i dag.

Det hårde slid med leen

En anden revolution inden for landbrugets mekanik i disse år var, at høstmaskinerne begyndte at komme frem og afskaffede noget af det grove slid og lettede høstarbejdet. De blev mødt med adskillig skepsis, ja, mistillid, og mange holdt fast ved leen, for det vidste man dog hvad var. Desuden var en sådan maskine dyr, og den krævede hestekræfter, de største endda tre heste.

Min far blev ved at høste med le indtil 1909. Det var strengt for ham at svinge leen, idet han dengang var over 50 år, men ikke mindre strengt for mor der måtte binde op. Her fik hun lidt hjælp af sine større børn, der bandt så mange neg, de kunne overkomme. Jeg har også været med til det, og for en 11-års dreng kunne det godt blive en lang og træls arbejdsdag, for når høstvejret var godt, holdt far ud til hen mod solnedgang. Så måtte mor hjem og malke de seks køer og bagefter lave aftensmad til de sultne høstfolk. Det var ofte brasede kartofler, blandet op med flæsketerninger, og det var en solid kost efter en lang dags slid. Men inden man kunne sætte sig til

bords og nyde sin „nætter“ (nadver), var der et stort arbejde, for da mor gik hjem, gik far og børnene i gang med at slæbe kornet sammen og sætte det op i rader, for at de kunne tørres. Det kunne godt blive så sent, at de sidste kærver blev stillet op i skær fra månen.

Når kornet var tørret på marken, blev det kørt hjem på en hestevogn med „skraw“, en ramme, der blev lagt på vognen, så man kunne lægge et bredt læs og få flere neg med. Inde i laden blev kornnegene forket over i de tomme logulve, hvor de første blev sat på roden, og så lagde man de andre ned lag for lag. Det var far, der „satte“ kornet i loen, og efterhånden fyldtes der så langt op, at det blev svært nok for den knægt, der forkede kornet til far, og de sidste måtte smides op, så der kunne pakkes helt op i tagets spids for at få plads til det hele.

Når vinteren så kom, skulle kornet tages ned igen og tærskes enten med plejl eller på maskine. Det var drøjt at komme igennem alle disse faser fra høstning til tærskning, men man kendte jo ikke andet. Mindre end 50 år efter så man mejetærskere forspændt traktor køre hen over markerne og udføre det hele i én proces, hvor man før måtte igennem en hel række.

Den første høstmaskine i gården

Den første høstmaskine, jeg husker, blev købt af en nabo, og det var nærmest en græsslåmaskine udstyret med et aggregat, der samlede kornet sammen til et passende neg, hvorefter kusken trådte på en pedal, så kornet blev lagt ned på jorden. Det var et fremskridt, men det krævede, at 2–3 mænd skulle følge efter og binde hvert neg og lægge dem til side, for ellers ville heste og maskine køre hen over disse neg og spilde kærner, hvilket man var nøje på vagt overfor.

Det var noget af en tilfældighed, at den første høstmaskine kom på vore marker i høsten 1909. Vi havde høstet rugen, inden min ældre broder Kristian skulle drage til Ranum for at læse til lærer. En dag skulle far hente telt til vor nabo, møller Søren Post, hvis ældste datter skulle giftes. I et skarpt sving i Hjerlk skruede vognen sammen, og far faldt af læsset

og brækkede det ene ben og lå hjælpeløs i mange uger uden at kunne arbejde og måtte nøjes med at lede driften fra sygesengen. Vi fik naboerne til at høste en del med maskine, og resten klarede en mand, der kørte omkring og høstede for betaling. Min ældste søster og jeg bandt en del af negene, og mor satte kornet i rader.

Vi kom over høsten, bistået af mølleren og en arbejdsmand samt mine to søstre, der var ude at tjene, men under disse forhold fik fri for at hjælpe med. Men helt uden dramatik gik det dog ikke, og en dag, da mølleren hjalp mig med at køre korn ind, gik det galt. Det var svært at få tilstrækkelig sving til at kunne køre ind ad den vestre ladeport, og læsset kørte fast i selve porten. Mølleren fandt da på at spænde hestene for bagenden af vognen for at trække læsset fri, og det kom også løs, men faldt ned over hestene, der skrækslagne for af sted med den bageste del af vognen, der slog dem i hælene. De løb hen over to af nabomarkerne, men da de havde passeret Isak Jacobsens mark og nåede landevejen, drejede de heldigvis til den rigtige side, og da de nåede til vor indkørsel, løb de ind i gården, hvor mor tog imod dem og fik dem til at falde til ro. Vi frygtede, at de skulle være blevet sky af denne forskrækkelse, men de var rolige dyr, og de tog ingen skade af turen.

Det følgende år købte far sammen med naboen Kræn Torv en brugt høstmaskine, vistnok for en pris af 90 kr., og den tog den tungeste del af høsten, så længe vi boede i gården.

Daglejerens hårde tårn

Javist var høstarbejdet drøjt at komme igennem, men der var et andet arbejde, som var værre end alt andet: Arbejdet med at læsse gødning i møddingen. Sådant en mødding, hvor gødning fra heste, kreaturer, svin, får og høns var iblandet en mængde strøelse, kunne være svær at skille ad, når den havde ligget en lang vinter og var presset sammen, og som regel fik vi en daglejer til at udføre dette. Mens far kørte i marken med et læs, som han lagde i dynger, fyldte daglejeren en anden vogn, for det skulle gå i en fart. Mor spredte sammen med en af de største drenge disse gødningsdynger, for far skulle i gang

med at pløje det ned inden aften. Vi havde jo den viden fra Askov forsøgsstation, at gødningen tabte den halve kraft, hvis den fik lov til at ligge på jorden et døgn.

Der er grund til også at tænke på disse mænd, der som daglejere gik fra gård til gård for at udføre det sværeste og mest ubehagelige arbejde. På den tid, da jeg var dreng, var det kun det værste arbejde, de kunne få. Tidligere var der en del mere for dem at gøre på de nogenlunde store gårde. Det var dengang, da karlene og daglejerne sammen med deres kvindelige opbindere blev sendt ud at høste, og man på de større gårde kunne se 4–5 mænd med le meje kornet eller slå græs til hø, og om vinteren kunne de stå ugevis og tærsk kornet med plejl. Efterhånden som maskinerne fik indpas på gårdene, forsvandt dette arbejde, så daglejerne måtte se sig om efter andet, og mange fik beskæftigelse med byggeri som murerhåndlangere, eller de udførte vejarbejde, grusharvning, eller hvad der ellers kunne være at tage fat på. Efterhånden var der i min drengetid næsten ingen daglejere at få til de svære ting, man helst ikke selv ville udføre, og det var ikke vanskeligt at forstå, at det gik således. Selv i den bedste sommertid kunne de gå ledige, og med den lille dagløn havde de ikke råd til at undvære en dags arbejde. Nogle af dem bødede på fattigdommen ved at holde en ged eller to, så børnene kunne få mælk.

Der blev ingen til dette ubehagelige arbejde at stå i møddingen. Jeg véd det, for i de sidste to somre, jeg var hjemme på landet i 1916 og 1917, hvor jeg skulle tjene penge til højskoleophold, fik jeg gentagne gange anmodning om dette møddingsjob, og jeg tog det, for jeg havde jo brug for pengene. Jeg var en kraftig knøs, der nok kunne gøre mands arbejde, og jeg kan prale med, at jeg fik anerkendelse for mit arbejde. Da jeg i 1922 var hjemme på julebesøg og præsenterede min kæreste, sagde en af vore naboer, gdr. Jens Peter Nielsen, til hende: – Jeg véd ikke, hvordan din kæreste er som journalist, men jeg har aldrig haft en bedre mand til at læsse møg.

Det var kun godt, at de der var henvist til at være daglejere, fik bedre vilkår. Det var urimeligt krav, der blev stillet

i det lokale samfund og kun betaltes med en ringe dagløn. Men værst var det for dem, der sled sig op før tiden med en brækket ryg eller lænd, for den hjælp, der var for dem at få, var meget ringe.

Naturaløkonomi

I min barndom, der jo i det væsentlige faldt i det første tiår af dette århundrede, var livet på landet i stor udstrækning præget af naturaløkonomi, frem for alt i de mindre landbrug, hvortil min fars gård hørte. Det var en nødvendighed for at klare udkommet, at man holdt fast ved hver øre og krone. I videst muligt omfang var vi selvforsynende og holdt udgifterne nede på det mindst mulige. Man brugte af gårdens produkter i husholdningen, men var også strengt økonomiske, for der var ikke råd til nogen form for frådseri. På enkelte områder var man dog ved at glide ud af naturaløkonomi, f.eks. holdt flere op med selv at bage rugbrød og købte hos bageren, der kørte omkring til gårdene. Det smør, som bønderne selv før havde kærnet, blev nu til på mejeriet, men vi købte ikke det gode mejerismør, men nøjedes med margarine.

Når mor havde malket, og mælkejungerne stod klar til mejeriet næste dag, hældte hun den sidste mælk op i et lurfad, og næste morgen kunne hun skumme fløden af mælken, som derefter blev brugt dagen igennem til madlavningen. Morgenmaden bestod som regel af stuede kartofler med lidt flæsk i og bagefter mælk og brød. Om vinteren blev mælken serveret kogt og med rugbrødsstykker brækket i og blødt op. Det smagte herligt, især hvis vi kun var selve familien. Mælken blev serveret i et stort fad, som vi allesammen langede til, og dette fællesskab generede os ikke, når vi kun var os selv, men de dage, hvor vi havde daglejer, var vi ikke glade for dette fællesspiseri. Der var i hvert fald en bestemt daglejer, vi ikke ville spise til fælles med, for han var temmelig usoigneret med mørke streger af skråtobak. Han skrædede stygt, og for at drøje på skråtobakken, der jo kostede penge, blandede han den op med den tobaksaske, som far havde raget ud af sin pibe ned i tobaksbordets skuffe. Jeg er ikke sikker på, at der ikke engang

imellem kom pibesovs med i asken, men manden brugte det hele og tog øjensynligt ingen skade. De dage søgte vi så vidt muligt at undgå at spise til fælles.

Der skete en undtagelse i morgenmaden, når vi havde slagtet et får eller svin. Da fik vi blodpølser serveret på en stor pande, lunet med lidt fedtegrever og en sjat fløde, og det smagte himmelsk. Jeg har aldrig siden fået blodpølser, der kunne stå mål med dem, mor lavede, og jeg har forgæves prøvet mange gange at lave noget, der lignede. Jeg tror, at mor lavede sine pølser med specielle krydderier, som ikke findes i de massefremstillede blodpølser, man i dag får fra slagterier, og som mange ødelægger med at overhælde dem med sirup.

Vi slagtede af gårdens egen bestand nogle høns, et får eller måske en vædder, en enkelt gang et svin. Det kunne også ske, at en kalv, der ikke trivedes, måtte lade livet, og jeg husker, at et stort kreatur måtte nødslægtes, fordi den havde revet sig løs og havde forædt sig i frisk kløver. Så tilkaldtes hjemmeslagteren, og da dyret var parteret, kørte far rundt til omegnens beboere og tilbød dem kød til rimelig pris. Det kunne gå dengang, hvor problemet dyrlægekontrol af slagtede dyr ikke kendtes. Kødet var også godt nok, for det kunne naturligvis ikke sælges, hvis der var noget galt med dyret. For man kendte hinandens forhold så godt, at der heri lå en tilstrækkelig kontrol. Det drejede sig dengang om en ko, der havde fået trommesyge og i den friske kløver havde forædt sig, så der opstod gasdannelser i komaven. Ganske vist fik den trommespydet, men Jens Lund, der havde stukket hul i den, skar halsen over på koen, så blodet kom af dyret, og kødet kunne bruges.

Jens Lund var ferm til den slags operationer, og han redede adskillige dyr med sit trommespyd, men han kastrerede også de små ornegrise og befriede pattegrisene for de hugtænder, der ellers kunne ødelægge soens patter. Han var en ægte bonde af den gammeldags type, der altid var parat til at hjælpe. For ham var sammenhold og hjælpsomhed inden for det lokale bondesamfund en selvfølgelig ting, altid parat, når han kunne give en håndsækning. Når vi skulle have en ko til

tyr, trak vi den om til Jens Lund, og han havde en tyr, der hurtigt klarede de dele. Og når julen nærmede sig, gik vi børn om til ham, og han gik med ud i plantagen og fandt et passende juletræ til os. Naturligvis var der ikke tale om betaling for den slags tjenester.

Når der skulle slagtes

Slagtningen var et område, mor stod for, for så vidt det gjaldt mindre dyr. De større dyr kunne hun ikke klare, og når en gris skulle slagtes, måtte der bud til hjemmeslagteren. Så slap vi for at røre i gryden, der opsamlede grisens blod, for det tog mor sig af. Men vi oplevede alligevel dramaet på vor egen måde. Vi gemte os nemlig bag et hushjørne og kunne gennem grisens hyl konstatere, hvor langt dødsdramaet var skredet frem. Der må vist i menneskenes sjælelige mekanisme være indbygget en slags sadisme eller i hvert fald vold, som vi med gysen oplever gennem filmens og TVs dramaer, og som for et halvt hundrede år tidligere fik folk til at strømme til, når en forbryder skulle henrettes. Jeg har fra Vestfyn hørt beretning om, at folk opsamlede den henrettedes blod, der skulle være et middel mod epilepsi.

Men lad os forlade disse rystende oplevelser og holde os til de mindre, omend blodige ting. Mor var opvokset i en tid, hvor det hørte med til en tjenestepiges kunnen at klare en slagtning af de mindre dyr, og mor førte altid kniven, når et lam eller et får lå på slagtekarret, for ikke at tale om fjerkræ, som hun ordnede alene. Når det drejede sig om et får eller lam, måtte vi børn, hvor nødigt vi end ville, røre i blodet, som strømmede ned i gryden. Det var ikke nogen rar bestilling, for vi havde medlidenhed med det arme dyr, som måske havde været vor legekammerat, men når vi kunne gøre det, var det vel også i forventning om blodpølserne – og så dette, at man havde en realistisk indstilling til tingene. Jeg husker, hvorledes mor, inden kniven blev stukket i halsen på dyret, kyndigt følte sig frem til pulsåren og sikrede sig, at hun ramte den. Var spisørøret blevet ramt, ville blodet være blevet blandet med maveindhold og ødelagt, og hvad var der så ved det hele? Men mor

førte kniven sikkert, og selve handlingen varede mindre end et minut.

Når dyret var slagtet, sprættede mor dets mave op og tog indholdet ud, hjerte, nyrer, lever osv. og desuden alle tarme. De blev omhyggeligt rensset, inden de blev brugt til pølser. Grukedelen var fyldt med kogende vand, og tarmene blev rensset i varmt vand og kalkvand. De store tarme brugtes til blodpølser, der blev kogt i kedelen som noget af det første, for det var en fast skik, at man samme aften skulle have lov til at sætte smag på de varme pølser. De smalle tarme blev brugt til kødpølser.

De store fårelår og skinker blev sendt til røgning hos Mathias Jensen i stationsbyen, og når han havde behandlet dem, havde vi mad til mange middage, men der blev sparet på disse gode sager, der var festmad. Disse røgede skinker og fårelår blev hængt op ved skorstenen, hvor der også hængte adskillige kødpølser, og når mor havde valgt netop disse retter, gik hun hen og skar passende skiver eller pølsestykker af og serverede dem til kogte kartofler og sovs. Når der var tale om, at det var en gris, der blev slagtet, blev det meste, som ikke skulle ryges eller kunne bruges omgående, puttet i saltkarret, der stod i en lille kælder under spisekammeret, og det flæsk, som blev puttet heri, kunne godt nå at blive temmelig salt, inden det blev spist. Men det var den almindelige måde at anvende tingene på. At koge hen på glas var endnu ikke kendt, for slet ikke at tale om frysning.

Slagterens løfte

Der blev kun købt lidt kød ind til husholdningen, men det skete dog, at slagter Stengaard kom ind i gården og tilbød kød. Undertiden blev det til en handel, men mor var kritisk, og hun overvejede nøje, hvad hun ville købe. Hun fandt hver gang, at der var for meget ben i stykkerne, hvortil slagteren gemytligt bemærkede: – Véd du hvad, Ane, næste gang jeg slagter en kalv, der ikke er ben i, skal du få lov til at købe det bedste og største stykke.

Undertiden kom en fiskehandler nede fra byen ind i gården

og tilbød fisk. Han havde hver gang to kasser fisk, der var sendt med toget fra Glyngøre, og disse kasser satte han på en trillebør, og så skulle han prøve at tjene en dagløn ved at sælge dem. Det var vist en beskeden dagløn, han kunne få ved at trave sognet rundt. Fisk var en kærkommen afveksling i den daglige middagsmad, og det var som regel sild, mor valgte, for den var billig, men vi kunne bedre lide ålekvabber, der var lige så billig. Dengang blev ålekvabberne betragtet som skidtfisk, fordi den åd den mad, som rødspætterne skulle have for at blive store og lækre. Dette kan måske nok overraske fiskespisere i dag, hvor de må betale lige så meget for kvabberne som for en rødspætte.

Men bortset fra dette var det mest gårdens egne produkter, der anvendtes i husholdningen. Vi havde en del høns, så æggeretter var almindelig kost, og engang imellem endte en høne i suppegryden. Hønsesuppe blev betragtet som festmad, men på almindelige dage var der hverken kød- eller melboller, men kun kartofler og andre rødder, som mor avlede i sin lille urtehave.

Maden var temmelig gammeldags, men far og mor var opfødt ved skikke og sædvaner, der havde sin rod langt tilbage, og det prægede maden, som mor havde lært som ung pige på gårdene.

Besætningen

Min fars gård var på en snes tønder land, hvortil yderligere kom halvanden tønde land eng nede i kæret bag stationen og jernbanen. Nogen stor besætning var der ikke på en sådan bedrift, der blev drevet med to russiske heste til markarbejdet, og seks køer var grænsen for, hvad far og mor kunne overkomme at malke tre gange om dagen. Dertil kom tillige ungkreaturer, så kvægbesætningen var omkring 14–16 dyr. En griseso leverede, hvad gården producerede af slagterisvin, og det kunne svinge mellem 20 og 30 svin om året. Desuden havde vi nogle får og 30–40 høns. Dette var ret typisk i en ejendom af den størrelse, men efterhånden var der flere, der udvidede kobesætningen til otte eller lidt mere, men vi nåede aldrig op

over de seks. Mere kunne mor ikke overkomme at malke, selv om far hjalp godt med, for hun havde jo mange andre gøremål at tage sig til. Hun fødte seks børn i Roslev foruden de fire, der var født i Balling og Ramsing, og hun skulle tage vare på det daglige arbejde i huset, sy og strikke børnenes tøj og yderligere deltage i arbejdet i marken, ikke blot med roedtynding og opbinding i høsten, men måtte tage del i spredningen af gødning, for at far hurtigt kunne få den pløjet ned.

De to russiske heste, vi havde det sidste halve snes år, far havde gården, var købt hos hestehandler Carl Nielsen, Roslev, der før havde været slagter, men gik over til at importere disse heste i stort tal. Da vi fik hestene, var de kun 2 og 3 år, og de skulle først køres til, for de havde aldrig haft seletøj på, men de var nemme at have med at gøre, og for os børn var de nemme at omgås. De blev hurtigt ridevante, og mine brødre og jeg har fået mangan ridetur, når de skulle i marken.

Adskillige af disse heste, der kom fra helt andre forhold, var urolige eller sky over for skov eller store haver, og det var vel frygten for ulve, der sad dem i blodet, men vore heste var ganske upåvirkede af dette. Vi havde heller ikke megen skov i Roslev, men præstegårdens store have kunne godt forskrække. I hvert fald vil jeg gerne indrømme, at jeg var ræd for at passere denne have en aftenstund, når jeg kom fra stationsbyen. Det var ikke frygt for præsten, men vel nærmest en slags skovskræk, der fyldte mig, og jeg har livet igennem bevaret noget af dette. Jeg var slettebo og blev ved at være det.

Praktisk indføring i livets mysterier

På en gård får børnene på en naturlig og ligefrem måde en god belæring om ting, ikke mindst om dyrebestandens formering, og for os var der ikke noget mærkeligt i, hvad man nu i skolerne må ofre tid på for at forklare eleverne, hvorledes menneskebørn bliver til. Vi oplevede det for dyrenes vedkommende og kunne derud af drage vore slutninger for menneskenes vedkommende. Vi vidste nøje, hvornår en ko gerne ville besøge en tyr, og så trak vi den om til naboen, Jens Lund, hvis tyr klarede tingene i et snuptag. Fårenes formering blev enten

klaret ved, at vi selv havde en vædder, der som tak for sit bidrag bagefter måtte lade livet for mors slagtekniv, eller, når vi ingen vædder havde til de får, bestanden bestod af, lukkede fårene ind i naboens Mads Kr. Sørensens fårehus et par nætter. Resultatet glippede aldrig.

Mere besværligt var det med grisesoen, for når smågrisene i fem ugers alderen blev taget fra moderen, kom hos denne hurtigt lysten til at se en orne, og den nærmeste stod hos gdr. Peter Abildgaard i Harre. Det var en vandretur på omkring en time, og så måtte jeg eller en anden af mine brødre drive soen den lange vej, for at ornen kunne udføre sin livgivende funktion. Der var ingen biler på vejene dengang, kun en sjælden gang et hestekøretøj, så der var ingen problemer af den art, men det værste var, at vi måtte vandre hjem uden soen, der skulle blive hos ornen til næste dag. Når så tidens fylde var kommet, og soen begyndte at føde sine grise, skiftedes far med mig eller en anden af drengene til at våge over soen, så den ikke i barslingsuroen skulle komme til at lægge sig på sit lyserøde afkom, men redde grisen fra den død, der fem-seks måneder senere ventede den på slagteriet.

I dag går svinenes sidste færd på lastbiler, der henter dem hos producenterne og kører dem til slagteriet, hvor der venter bedøvelse og et stik i hjerteregionen, inden de bliver til dåse-sinker og medisterpølser. I min barndom foregik det mere omstændeligt, idet vi kørte svinene ned til Roslev station, hvor der på de store leveringsdage kunne holde lange køer af ventende vogne. Stationens portører trak svinene ned fra vognen ved træk i halen og ledede dem hen til vægten, hvor de også fik et nummermærke i øret, så man på slagteriet kunne se, hvilken leverandør man skulle afregne grisen til. Der kunne på de store dage blive aflæst hundrede svin eller mere, og de samledes i folde, indtil toget kom, hvorefter de blev drevet ind i kreaturvogne til deres eneste rejse med toget.

Fårene betød meget

I mit barndomshjem holdt vi også får til husbehov, hvilket vil sige to-tre får plus sommetider en vædder og afkommet.

Ad den vej fik mor uld til strikketøj, ligesom det bidrog med nødvendig mad til huset, når vi om efteråret slagtede får eller lam. Nogen fåreavl i større stil blev det altså ikke til, for gårdens afgrøder havde andre formål, men fårene udnyttede, hvad der ikke kunne anvendes på anden måde. Vædderen blev tøjret langs diget ind til Mads Chr. Sørensen og klarede sig med den græsning, som fandtes dér, mens fårene og lammene fulgte efter kørne og levede højt af de græspletter, som kørne efterlod, når de tabte en klat. Fårene var ikke så fintfølede som kørne, men fortærede det gode græs udenom.

Om vinteren var fårene lukket inde i en bås i hestestalden, hvor deres foder dels var roer, dels noget enghø af ringeste kvalitet, som hverken kør eller heste gad æde, men som de nøjsomme får opretholdt livet med, til foråret kom. Det var noget tørt græs, som vi om sommeren havde slået i engen på de højest beliggende steder.

To gange om året blev fårene klippet, men forinden blev de vasket med ulden på. Far bandt fårenes ben og løftede dem op i en stor balje med varmt sæbevand. Mor vaskede dem grundigt, hvad der var nødvendigt, når de havde stået i et indelukke om vinteren og kun sjældent blev lukket ud, og deres uld havde fået en grålig og ulækker kulør. Men resultatet var godt, og de lignede små påskelam, når de steg op fra badet. Når ulden var tør, fik de bundet benene en gang igen, og så gik mor i gang med klipningen, der foregik med en uldsaks af en type, som vist har været anvendt i hundrede af år. Ulden blev omhyggeligt opbevaret, og når der var en pause i mors travle færden, kom spinderokken frem. Jeg erindrer ikke, at mor kartede ulden, som man gør, når man demonstrerer spinning af finere uldgarn til vævning, men det var måske det, en gammel kone i nabolaget, Maren Engel, der tidligere havde været husmoder i Mads Chr. Sørensens gård, foretog for mor. Ellers spandt mor ulden direkte på rokken, idet hun lod en håndfuld uld dreje rundt om rokkens spindel, hvor den færdige tråd blev tvundet og spundet. Denne fremgangsmåde anvendes også i dag, hvor der er tale om groft garn, mens det fine garn først kartes i tynde taver og derefter spindes ind på

rokken. Med en stor børneflokk var der brug for al ulden til solide strømper eller undertrøjer. De solide tykke strømper i et par træsko var den bedste beklædning, fødderne kunne få i vinterdage, og både voksne og børn brugte tykke strømper, som sidenhen blev fortrængt af tynde silke- eller nylonstrømper, men i dag er de varme uldstrømper igen kommet til ære og værdighed.

Strømperne valkes

Strikkepindene gik flittigt i mors hænder, for ikke et eneste øjeblik må gå tabt, og selv når hun skulle et ærinde i byen, havde hun strikketøjet med.

Når et par hoser var færdige, skulle de valkes, for det gjorde tråden stærkere, så hoserne kunne holde længere. Valkningen foregik på et vaskebræt og det stod far for. Men forinden han begyndte, skulle han ud og se på aftenhimlen, og det varede længe, før jeg blev klar over, hvorfor det skete. Efterhånden fik jeg at vide, at strømperne, inden de blev bearbejdet på vaskebrættet, skulle vædes i urin, og det skete altså i overværelse af månen og stjernerne. Det var et gammelt husråd, så gammelt, at det fortøner sig helt tilbage i den fjerne oldtid. I sin bog om Pompeji, der blev begravet i Vesuvs aske år 79 efter Kristus, fortæller den franske forfatter Marcel Brion, at man i Pompeji havde offentlige pissoirer, hvor man opsamlede urin, men der var også private opsamlingssteder, som solgte urinen til valkerne, der var en stor og anset håndværkerstand og benyttede urinen i deres erhverv sammen med potaske og andre affædtende stoffer.

Fåretælle var også en vigtig bestanddel ved slagtingen, selvom man i min barndom var holdt op med at støbe tællelys, og petroleum var vundet frem som lyskilde. Men tællen blev brugt ved stegning, selv om det ikke smagte særlig godt i forbindelse med maden. Kun et enkelt sted blev man længe ved at støbe tællelys, nemlig hos et ældre ægtepar, Hanne og Kristian Svenningsen, der ejede et landbrug i den sydvestligste del af sognet, den ejendom som Jens Rasmussen købte og udvidede betydeligt, og som hans søn, Harald Rasmussen, nu

ejer. Hanne støbte sine tællelys efter alle gamle forskrifter, men også denne skanse faldt, for i Harald Rasmussens hjem står en stålampe til petroleum, som Hanne brugte i sine sidste år, da de var flyttet til et lille hus ved kirken.

Når vi drog i engen

Til min fars gård hørte som nævnt halvanden tønde land eng, der lå temmelig langt borte bag ved stationen og banen mod Durup. Set med nutidens øjne kunne det vel knapt svare sig at drive en sådan eng, især når man tænker på den lange vej med elendig kørsel ad hulveje, hvor vognhjulene snart sank dybt ned til den ene side og derefter lige så dybt til den anden side. Det er mig en gåde, hvordan vi undgik at vælte, når vi kom kørende med et læs tørv eller hø, og vognen slog slag snart til venstre og snart til højre. Værst var hulvejen langs møllebækken, og når vi var nået gennem den, skulle hestene have fart på for at trække vognen ad et bakkesving op mod jernbanen. Skulle vi følge den vej, der var udlagt som kærvej, havde vi halvanden kilometer at køre for at komme i engen, men i mange år benyttede vi en kortere vej, som gdr. Kræn Smed brugte ud til sine marker. Han tog det ikke så nøje, for vejen kunne nok bære et læs, men da han solgte sin gård til Jens Wollesen (Nielsen) blev der sat stop for denne kørsel, for den nye ejer ville forståeligt nok ikke risikere, at der blev hævdt på vejen. Det hændte også, at vi valgte en anden vej fra engen, nemlig over vor nabos eng og over en spinkel bro, der bag om stationen mundedede ud i bygaden ved udlejningshuset Engholm, men det var lidt dristigt at benytte denne bro, der hver gang truede med at give efter.

Engen var ikke særlig givtig, men den gav dog en del hø, og engens bedste aktiv var tørvegravningen, der forsynede husholdningen med vinterbrændsel såvel til komfur som kakkelovn, selv om tørvenes kvalitet ikke var særlig god. Der var ét formål, disse tørv ikke kunne bruges til, nemlig til at opvarme den store bageovn, når far og mor hver måned bagte hjemmets forbrug af rugbrød. Så købte far et parti tørv, sæd-

vanligt 1000 æltetørv fra Rønbjerg eller Sparkær, for de kunne „ilde“ ovnen op til den store bagning.

Når forårsarbejdet var forbi, kørte far med et par af os drenge ned i engen for at grave tørv, og det var altid en af sommerens begivenheder, selv om det faktisk var for strengt for et par småfyrer omkring 10-års alderen, men jeg véd ikke af, at vi har taget skade. Der var blevet gravet tørv i engen i mange år, og ret store dele var gravet op, hvor det bedste tørvedynd fandtes, men det slog da til i de år, vi boede i gården, som far solgte i 1917, og der er siden gravet en del tørv, selv under den anden verdenskrig, hvor man ikke havde råd til at være kræsen med kvaliteten. Arbejdet foregik på den måde, at man gravede i en „bænk“ på et par alens højde, og far skar med et specielt jern „bænken“ ud i bredder, svarende til tørvenerne, og stak så med en langskaftet spade ned bagved, så der blev en passende størrelse. Så gik han ned i tørvegraven, hvor der godt kunne stå temmelig meget vand, som man dog øste bort, og med en let spade skar han så tørvenerne ud og lagde dem op på brinken, hvor vi drenge skulle køre dem ud på liggepladsen på en trillebør og stille dem op med en lille åbning imellem tørvenerne, så de kunne få en fortørring. Det var lidt drøjt for et par drengerygge at trille læsset hen over en ujævn engbund, men vi hjalp hinanden og gik til arbejdet med godt humør, for der var altid morsomt at være i engen og noget at følge med i. Der kom jævnligt et tog forbi, og det var hver gang noget, der optog os, bl.a. også fordi disse tog skar dagens forløb ud i mindre stykker. Men først og fremmest var der et rigt fugleliv, og vi fik tit besøg af storke, der ugenert af vor tilstedeværelse afsøgte hver vandpyt for frøer og andet mundgodt. En anden fugl, der også påkaldte vor opmærksomhed, var „æ hosgom“, horsegummen, som den ene af vore to bekkasiner hedder. Nu er den vel borte, men den, der som barn har oplevet den mærkelige tone, den frembragte, når den fra svimlende højder hvirvlede ned mod den plet, hvor den havde sin rede, glemmer aldrig horsegummen. Det var en dyb, mørk tone, en mellemting mellem hestens rimmen (deraf navnet) og en skraldes skarpe lyd, men ind imellem også lifligere toner.

Man kunne følge den, når den tumlede sig ud over engene, snart himmelhøjt og snart kastende sig ned mod jorden, mens luftstrømmene spillede en fascinerende solo på fuglens svingfjer. Der fortaltes mange historier om denne fugl, og en af dem berettede, at pebermøer blev til viber, når de døde, og pebersvende blev horsegummer. Når viberne udstøder deres skrig, lyder det således: Hvi vild' do ett, hvortil horsegummen med udnyttelse af alle alfabetets dybe lyde svarer: Forr a turd ett.

Horsegummen var afgjort den populæreste fugl i engen. Når den trak sine dybe lydbølger hen over engen, standsede alt arbejde, og man fulgte dens elegante flugt. Det skal være en af de vanskeligste fugle at ramme, fordi den ustandseligt bevægede sig i zigzag, men hvorfor skulle man da også skyde denne fugl, der i stegt tilstand næppe var mere end nogle få mundfulde – sammenlignet med dette at kunne følge dens færd over moser og kær.

Vor eng var afgrænset af to vandløb, den øverste var en bæk, der fortsatte ad Tøndering til og gav drivkraft til Bjerre mølle. På den anden side af engen var en offentlig bæk, der aftog en del af vandet fra tørvegraven, så kun de dybeste stod under vand, når vi kom i engen for at arbejde. Den må have været kommunal, for jeg husker, at den i min barndom blev reguleret og oprenset, uden at lodsejerne skulle deltage. Der var en masse vand i engbunden, og midt i vor mose var der et „vildhul“, et væld, hvor vandet blev ved at vælde op. Det var så dybt, at man ikke kunne nå bunden med den længste riveskaft. Her fandtes det lifligste kolde vand, herlig at drikke, men også god til at afkøle den medbragte drikkelse til frokosten. Det kunne være hvidtøl fra Roslev Bryggeri, købt i anker og tappet over i en lerdunk, populært kaldt „æ gammelmand“, og denne dunk blev sænket ned i vildhullet med en solid snor i hanken og forsvarligt forbundet til en fork. Det kunne også være kærnemælk, som vi drak til mors solide mellemadder, men det hændte også en gang imellem, at far sendte en af os drenge om til byen, hvor vi hos Mads øltapper købte en pilsner til far og en rød sodavand til hver af os

drengene. Det var naturligvis ikke helt i overensstemmelse med mors naturaløkonomi, men det var den dags oplevelse, for rød sodavand smagte godt, og indkøbet var billigt – en pilsner kostede 11 øre, købt fra depotet og en sodavand 9 øre, så det var en billig fornøjelse.

Tørvegravningen varede i tre dage, og når tørvene havde fået den første tørring ved at stå i nogle dage, skulle vi ned i engen igen og rejse dem på højkant. Det tredje stadium var at stakke tørvene og sætte dem op i skruer, der kunne være 1½–2 alen høje og bygget med små mellemrum mellem de tørv, der dannede stakkens skal, for at de hurtigt kunne tørres og køres hjem. Så måtte hestene igen af sted for at køre tørv hjem ad den „gyngende landevej“. Det var spændende hver gang, men vi oplevede aldrig, at et læs tørv væltede for os. Endnu mere spændende var det at køre høet hjem, for der var jo et overlæs, og hvis læsset var lagt lidt forkert, var faren der. Jeg husker ikke, at det gik galt, men far og mor støttede også læsset ved at gå på hver side og stive af med en fork.

Der var ret meget græs i engen, men af svingende kvalitet. På de høje brinker, hvor vi tørrede tørvene, voksede kun halv-dårligt græs, men det kom også hjem og gemt til fårenes vinterfodring. Lidt bedre var græsset i de nedlagte tørvegrave, og denne blanding af rigtigt græs og engplanter kunne heste og kvæg godt lide. Men endelig skete det, at en muldvarp eller mosegris lavede et hul fra møllebækken, så vandet løb ud over et stykke af engen, og her voksede saftigt græs, der gav en fin afgrøde til vinterfoder.

Som helhed var arbejdet i engen et slid, men vi kunne lide at være der. Jeg har i min drenge- og ungdomstid måttet slå adskillige tønder land med enghø, og det kunne godt gøre ondt i ryggen at gå en hel dag og slå græs uden at få leen slebet. I det gode græs skar leen godt nok, men det var der kun, hvis møllebækken havde fået en læk.

Værst af alt ved dette arbejde var hjemkørselen af tørv, når læsset var væltet af i gården, og tørvene skulle bæres ind i tørverummet og stables. Men det behøver vist ikke at beskri-

ves for dem, der har prøvet at få øjnene fyldt med tørvesmuld en dag igennem.

Rugbrød til en måned ad gangen

I de første mange år, efter at mine forældre var gift, var det almindeligt på gårdene, at man ikke blot bagte fint brød (franskbrød), men også grovbrød (rugbrød). Mine forældre havde på Balling mølle også rugbrødsbageri for dem, der ikke havde den store bageovn hjemme, og da de kom til Roslev, indgik bagning af rugbrødet som en månedlig begivenhed. I gårdens bryggers var der en bageovn, der var så rummelig, at den kunne bage 12–14 rugbrød ad gangen, og lugen var så stor, at mor kunne krybe ind i ovnen og gøre den klar ved at stille en stak af gode tørv op midt i ovnen og fylde med halm omkring stakken, så man kunne tænde ovnen, når man var klar til at bage.

Forinden man var nået så vidt, skulle brødet æltes og slås op. Et stort dejgtrug blev fyldt med rugmel, og far æltede det med vand, til det fik en passende konsistens. Så blev der puttet en surdejg ned i truget for at syrne dejen, der blev stående natten over. Næste morgen antændtes ovnen, og far og mor slog brødene op og formede dem, lige til at sætte ind. Der blev som regel bagt 12–14 brød ad gangen, og det svarede nogenlunde til en måneds forbrug. Af den sidste lille klat dejg blev lavet en ny surdejg, der blev stillet ned i kælderen, til den skulle bruges. En måneds forbrug kan nok synes voldsomt, men det passede meget godt, for selv om de sidste brød blev lidt tørre, gjorde det ikke så meget, for om vinteren bestod morgenmaden bl.a. af kogt mælk, som man havde brækket rugbrødsstumper i, og det skulle jo nok blive blødt op. Om sommeren kunne det være, at brødet havde svært ved at holde sig, men ville mugne i varmen, men grisene elskede muggent brød.

Når tørvene i ovnen var brændt ud, skønnede mor, at nu var ovnen hedet tilstrækkeligt op – man havde jo intet termometer, så det måtte klares ved et skøn, og så blev den brændte aske raget ud af ovnen og lå i fordybningen foran ovnlugen, indtil

den var afsvalet og kunne kastes på møddingen. Jeg har tit undret mig over, hvordan den ophedede ovnbund kunne renses, så der ikke klæbede en smule aske til brødet, men det kunne man altså, og jeg mindes ikke, at jeg nogensinde har fået sand mellem tænderne ved at spise rugbrødet. Brødene blev, når ovnen var klar, sat på en træplade på stang, og et for et blev brødene sat ind i ovnen og lugen lukket, og så gik der nogle timer, inden bagningen var færdig. Brødene blev stående i ovnen, til de var svalet af, men efter nogle timer kunne de tages ud, og en skive af det endnu varme brød var en himmerigsmundfuld, især endeskorpen.

Når man kom hen mod slutningen af måneden, kunne man godt begynde at længes efter bagerens rugbrød, men naboerne, der var holdt op med rugbrødsbagningen, kunne man glæde, hvis man gav dem en skive nybagt rugbrød til en kaffetår.

Mine forældre blev ved med at bage deres rugbrød selv, indtil den første verdenskrigs begyndelse i 1914. Da blev al hjemmebakning forbudt, fordi al rug skulle leveres til staten, som var nødt til at rationere forbruget og sikre, at rugen kunne slå til til næste høst.

Ung indskyder i banken

Mor var som nævnt med i det meste arbejde i marken, også når roerne skulle tyndes ud eller renses for ukrudt, men vi børn blev også sat til det arbejde, så snart vi fattede, at det drejede sig om at hugge alt ukrudt væk og afsætte roeplanterne med passende afstande. Jeg var kun seks år, da jeg så småt begyndte at gå med i roerne. Naturligvis var det meget begrænset, hvad jeg kunne udrette, men så tog mor et stykke i mine rækker, så jeg kunne holde trit med de andre. Mine tre større søskende var jo også med og temmelig drevne, så arbejdet gik rask fra hånden. Måske var det dette, der gav gdr. Kræn Smed den idé at få os til at udtynde en roemark, der grænsede til det indelukke, som hørte til vor gård. Roerne var ved at vokse fra ham, og han tilbød 20 kr. for at klare marken. Der var ellers nok af arbejde for os hjemme, men 20 kr. var mange penge, og vi sagde ja, da mor lovede at hjælpe os. Jeg

var 6 år dengang og fik min femkrone som de andre (mor ville intet have). Nogle dage efter skulle vi til dyrskue i Skive, og far spændte for fjedervognen, og vi holdt vort indtog i købstaden og staldede op i Selchaus gård i Nørregade. Min ældste broder, Kristian, der var meget økonomisk anlagt, havde en konto i Salling bank og skulle sætte sine skillinger ind, og jeg ville da også være indskyder. Vi satte kurs mod Salling bank, der, så vidt jeg husker, lå i Frederiksgade, og da Kristian havde klaret sit, trådte jeg frem med min femkrone og bad om en bankbog. Jeg husker endnu bankdirektør Kr. Knudsen, Bajlum kro, der kom hen og hilste på bankens nyeste kunde og skulle have at vide, hvordan jeg var kommet i besiddelse af så mange penge. Jeg følte mig stolt som en hane ved al den opmærksomhed, jeg vakte, og jeg burde nok være blevet en bedre indskyder, når jeg allerede begyndte i den alder. Det blev desværre ikke til ret meget, og oven i købet soldede jeg vistnok 50 øre på dyrskuet og dens tillokkelser, skønt vi senere samledes i Selchaus gård, hvor vi havde stillet madkurven i bagbutikken, og vi og andre kunne sidde og spise vor medbragte mad. Der var meget, man skulle have set, når man endelig kom til staden, og en af mine faste ture var ned til Skive havn for at se på fiskerne og på livet i det hele taget. Det var jo ikke hver dag, vi kunne se vand.

Det var altså en stor dag, da jeg første gang var i banken, men knapt så glad var jeg, da det senere blev fortalt, at en af bankens funktionærer var forsvundet og havde taget kassen med. Det var dog vist ikke så galt, som jeg troede, men det varede noget, inden jeg blev beroliget med, at mine fem kroner stadig var i sikkerhed i banken.

Pengeomsætningen var ringe

I et landbrug af den størrelse, der her var tale om, var der ikke nogen stor kontant omsætning, men det var heller ikke nødvendig. Skatten var lille, og terminerne til kreditforeningerne var overskuelige for en ejendom, der i 1898 var købt for 19.000 kr. Så var der udgifterne, når der blev købt et stort kreatur på landbo-auktionen i Skive på veksel, eller når reg-

ningen kom for korn- og foderstoffer fra købmanden. Indtjeningen var væsentligst de månedlige mælkepenge og afregningen for de 25–30 slagterisvin. Der var også udgift til frø til græs- og roemarken, men jeg mener, at far tjente disse penge hjem ved at være repræsentant for Central-compagniet for Roslev og indsamlede bestillinger og afleverede frøet, når det kom.

Naturligvis var der udgift til tøj til den store børneflokk, hvoraf dog tre døde som ganske små, men mor var dygtig til at sy, og hun syede alt tøj til vi børn. Jeg mindes endnu med hvilken stolthed jeg engang fik en trøje med matroskrave og ankerknapper ned foran. Jeg tror nok, at mor var lidt stolt af at kunne sende sin dreng til fødselsdagsfest i præstegården så fint udstyret, men hun var bestemt ikke tilfreds, da jeg kom hjem med nogle slemme rifter i den nye trøje, erhvervet under et drabeligt slag med træsabler om præstens høj.

Når bønder handler

Min far var som nævnt håndværker af profession, men han havde mere lyst til at være landmand, og jeg husker ikke, at han lavede ret meget tømrerarbejde ud over den strengt nødvendige vedligeholdelse, men der var jo også nok for ham med gårdens drift. Han var den første, der var oppe om morgenen og undte sig ikke ret mange hvilepauser dagen igennem. Han følte sig som bonde og var nær knyttet til den kreds af mindre landbrugere, der var i sognet. Han var straks med i husmandsforeningerne, ja, endda før de rigtige husmandsforeninger var skabt, var han med i noget, der hed Jysk husmandsforening, der var en forløber. Der var mellem disse mindre landmænd en vis solidaritet, man hjalp hinanden, også med at skrive på en andens veksel, ellers gik man sammen og købte i fællesskab de få maskiner, som man måtte have, men som kun anvendtes nogle dage eller uger. En roesåmaskine var der fire om at købe for 25 kr., og da vi endelig fik aflægger-høstmaskine, gik far sammen med en nabo om at købe en brugt for 90 kr.

En ting savnede far: Jydens lyst til at handle, og han var ikke god til at stå en halv time eller mere for at tinge med en

kreaturhandler om, hvorvidt en stud skulle koste 33½ eller 34 øre pr. pund. Det var der nogle, der havde udviklet til virtuositet og dyrkede som en sport, men det interesserede ikke far. Da andelskreatursalgforeningen blev oprettet, gik han straks med, for dér fik man den pris, dyrene indbragte på markedet, minus en mindre provision. Jeg husker engang under verdenskrigen, at vi havde en ualmindelig fin ung ko, der havde den skavank, at den ikke kunne blive med kalv, og så var der ikke andet at gøre end at fede den op til salg. Både far og naboerne, der så koen, drøftede ivrigt, hvad den måske kunne koste, og nogle særlig optimistiske gættede på 6–700 kr. Da afregningen kom, var spændingen stor, og far var lige ved at tabe mælet, da det viste sig, at koen havde hjembragt over 900 kr. Det betød, at nogle gældsposter blev bragt ud af verden.

For de mindre landmænd var der ingen mulighed for at forfalde til nogen form for luksus, og det var der heller ikke for gårdmændene, for ganske vist var der gode priser, til tider endda meget høje, men samtidig var produktionen på en gård indskrænket, så for eksempel svineproduktionen sank til næsten intet, fordi man var afskåret fra at få foderstoffer udefra, og for en del af markens afgrøder, især rug og visse andre kornsorter, var der afleveringspligt, fordi regeringen måtte sikre befolkningens ernæring.

Ganske vist var der landmænd, for hvem krigstiden betød gyldne dage. Adskillige af de større landmænd med penge på lommen købte landejendomme op, solgte besætning, undertiden også avl, ud, og bagefter fandt man så et offer, der fik den afklædte gård til købs for en pris, der kunne synes lille, men til gengæld en gård, hvor der ingen mulighed var for en produktion. Der var adskillige af disse „gårdslagtere“, der slap heldigt fra det, men andre satte fortjenesten til. Der var et sted i Salling to mænd, kendte og ansete, der i kompagni købte og solgte mange gårde, men da den ene døde, og man skulle prøve at gøre mellemværendet op, var der ingen, der kunne finde ud af, hvorledes man skulle dele. Så fandt den afdødes enke og den anden mand, der var enkemand, på at klare

sagen ved at gifte sig med hinanden. Så fik de regnskabet til at stemme.

Der blev talt om, at adskillige bønder begyndte at efterligne de store byers såkaldte gullaschbaroner og anskaffede klaver, undertiden to og spillede flot op, men jeg tror, de var sjældne. Jeg er vis på, at der ikke var ret mange i Salling, der henfaldt til den slags. Jeg har aldrig hørt om nogen, der er nævnt ved navn.

Bonden og hans hest

I fordums tider, da der var heste på gårdene, var der et særligt forhold mellem bonden og hans hest, således som Blicher på uforlignelig måde har fortalt det i novellen om „Messingjens“. Men under verdenskrigen oplevede man også tilfælde, hvor kærligheden til hesten blev overskygget af kærlighed til de mange penge, som en hest kunne indbringe.

Før krigen begyndte i 1914, lå priserne fast, og det ville sige, at en god jysk hest i sin bedste alder kostede omkring 500 kr., og der skulle nogen særligt til at komme op på 600 kr. Det hørte afgjort til sjældenhederne.

Men da krigen var brudt ud, begyndte den vilde jagt efter heste, for tyskerne skulle bruge alt. Krigen var endnu kun i ringe grad motoriseret, og hestene trak kanonerne og alt, hvad soldaterne skulle have af forsyninger og mad, næsten ud i den yderste frontlinje. Og priserne for heste steg fra måned til måned. Den hest, der før krigen kostede 4–500 kr., røg efterhånden op på det tidobbelte, og mange bønder, der troede at have gjort en god handel, opdagede siden noget helt andet, især hvis de havde solgt for nær ud af hestebestanden og måtte ud at købe en hest mere til gårdens drift. De store hestehandlere tog alt, selv gamle eller skævbenede heste gled med, når de blev puttet ind i en større handel, da de tyske købere *skulle* købe alt, hvad der var at få for at holde krigsmaskinen i gang.

Der var naturligvis ikke noget galt i, at landmændene tog disse store priser hjem for deres heste, når det nu var markedsprisen, men der var også tilfælde, hvor man ville have ønsket,

at bondens kærlighed til sin hest havde vejet stærkere end pengene.

Et enkelt tilfælde, som jeg oplevede, da jeg tjente i et nabo-sogn, skal her nævnes som en illustration. Der var på egnen en gårdmand, der havde fået sin gård efter en gammel slægtning for en rimelig pris, men sad hårdt i det og nu benyttede lejligheden til at forbedre sin økonomi. Han havde fire heste til det daglige arbejde, men kunne nok klare sig med de tre, og han havde dagligt besøg af opkøbere, der ikke kunne tåle synet af disse fire heste på marken. Først gled den bedste hest, der var 4–5 år gammel, for omkring 3000 kr., men opkøberne kom igen og havde fristende tilbud, der især gjaldt moderen til den, der var solgt. Det var en hoppe på mere end 20 år, og den måtte ikke sælges, for bonden havde ved køb af gården måttet gå ind på, at den kun måtte sælges til en slagter, når den ikke kunne mere. Bonden holdt stand i en tid, men da priserne røg op i det eventyrlige, blev den gamle kone, der havde ejet gården, presset hårdt for at give tilladelse til at sælge den gamle veltjente hest. Det endte med, at hesten måtte gøre turen til de tyske slagmarker med alt, hvad dette kunne indebære, i stedet for hos en dansk slagter at have fået gjort ende på sine dage med et enkelt skud.

Til gengæld struttede bondens tegnebog i de følgende dage af de store pengesedler.

Sådan holdt vi jul

Mor var nok gammeldags, hvad madlavningen angik, men hun var ikke fremmed for at lære om det nye. Jeg husker, at hun en vinter gik på husholdningskursus, som husmandsforeningen arrangerede i stationsbyen, og det førte bl.a. til, at hendes bestand af køkkenurter forøgedes. Den jul overraskede hun hele familien med en juleserivering, vi aldrig før havde set. Det var et hvidkålshoved hulet ud og fyldt med kødfars og serveret med en dejlig sovs til, og som dessert serverede hun mannagryn budding med rød sovs til. Den jul husker jeg endnu, fordi jeg følte, at mor gerne ville finde på noget at glæde os med.

Vor jul adskilte sig meget fra, hvad vi kender i dag, og for nutidsmennesker må den nok forekomme fattig og ringe, men for os var julen den store højtid, der overstrålede alt, hvad vi ellers oplevede året igennem. Det allerbedste var vist, at vi fik lov til at være med i alle forberedelser. Vi hentede juletræet i Grøndyb plantage, satte det fast i en spand sand, og vi pyntede træet. I ugen ind mod jul blev der bagt småkager og pebernødder, og vi fik lov til at trille dejgen ud med en flaske. Vi lavede de lange „bånd“, der blev skåret ud i pebernødder og lagt på ovnpladen, skar sirupskager ud med et glas og skar også jødekager og andre kager ud af dejgen, alt imens en klat af dejgen smuttede ind i munden, og en bagt pebernød havde lyst til at gå samme vej. Det var en fest at være med, og det er synd for nutids børn, at de ikke oplever glæden så intens som vi ind mod jul. Der blev også bagt hvedebrød og julekage, for i julen skulle man have lov til at spise, hvad man havde lyst til. Selve juleaftensdags frokost bød på lækkerier, især hvis der var slagtet kort forinden, og den dag måtte man spise alt det hvedebrød, man havde lyst til, oven i købet med pålæg på.

Inden juleaften pyntede vi børn juletræet med alt det hjemmelavede julestads, som var gemt fra år til år, men hvert år blev suppleret med nogle kræmmerhuse og hjerter, som vi købte i ark hos boghandleren og selv klippede til og klistrede. Af kulørt papir klippede vi himmelstiger og net, der blev hængt på juletræet med en sirupskage i bunden, for at nettet kunne tynges lidt og foldes rigtigt ud. Disse sirupskager havde en tilbøjelighed til at forsvinde i juledagene, for det var lettere at snuppe en enkelt kage fra træet end at skulle hale kagekassen ned fra hylden med risiko for at blive grebet på fersk gerning.

Selve juleaften havde en særlig højtid. Vi gik dog ikke i kirke, for ellers kunne vi risikere, at det med pastor Gemzøes lange prædiken kunne trække ud med det, som stod i vore tanker. Vi samledes omkring langbordet med far for bordenden og vi børn rundt omkring på langbænken, og så kom mor med maden, men forinden bad far en kort bordbøn. Bord-

bøn brugtes ikke til dagligt, men understregede juleaftens særlige karakter. Når maden var spist, blev juletræet tændt, og vi gik i rundkreds om træet og sang mange af julens salmer og glædede os over de mange lys og alt det pynt, vi havde hængt på grenene. Bagefter blev der uddelt pebernødder og lidt bolcher, og så spillede vi kort eller brætspil om pebernødderne. Engang kom vor kusine, Kristine, der var klinikdame i Skive, og holdt jul hos os, og hun havde både chokolade og nogle usædvanlige sribede bolcher med, så det var en rigtig juleaften.

Juledag gik far og mor i kirke, og de kom først hjem en del over almindelig middagstid, men vi havde nok at være optaget af. Det var dog ikke julegaver, der optog sindene, for jeg erindrer ikke, at vi nogensinde fik gaver. Derimod fik jeg inden jul lov til af mine egne skillinger at købe et julehefte, „Grankogler“, der kostede 25 øre og indeholdt en del gode historier, og på bagsiden var et brætspil, som optog os i juledagene.

Vi fik, som jeg har nævnt, altid en god julenadver, men aldrig ande- eller gåsesteg. Ganske vist købte mor hvert forår nogle gæslinger, som regel 3-4 stykker, og de gik sommeren igennem på græs omkring gården som deres væsentligste føde, indtil vi nåede hen på efteråret, hvor de fik lidt korn for at fede dem op inden slagtetiden. Når julen nærmede sig, slagtede mor og solgte dem til slagteren eller købmanden nede i byen, og hun fik ikke blot gode dun og fjer til sengene, men også en kærkommen skilling til et eller andet nyttigt formål. Når jeg siden har fortalt mine børn dette, har de sagt: – Hvor var det synd, at I ikke fik gåsesteg, men sådan føltes det ikke, for vi anede ikke, hvordan gåseseg smagte. Én ting fik vi: Blodpandekager af gåseblodet, og det kunne vi lide.

Min skolegang

Hele min barndom i den udstrækning, jeg var i stand til at sanse, faldt i Roslev i den gård, som min far og mor købte kort efter at jeg var kommet til verden, og hele min skolegang fik

jeg i Roslev skole. Jeg begyndte dog i 6 års alderen i en lille pogeskole i stationsbyen, hvor en ældre dame, der også havde broderihandel i den ejendom, hvor træskomand Herman Jensen siden havde sin forretning, samlede en halv snes elever og indviede os i alle de mærkelige ting, som man måtte til at sætte sig ind i, når man havde nået den alder, at man skulle i skole. De andre børn sad omkring et almindeligt bord, men jeg blev anbragt ved damens sybord, hvor jeg lærte at skrive de første tal og bogstaver.

Efter nogle måneder kom jeg over i den almindelige skole, der var en lang enetages bygning med en skolestue og privatbeboelse for enelæreren Morten Nielsen. Han var en mand i sin bedste alder og havde et glimrende tag på at undervise. Han var søn af „æ gammel degn“, der havde haft et lærerembede i Grinderslev tidligere og derefter ejede den gård, som Asger Laursen forvandlede til en planteskole, og i min drengetid boede han og hans hustru i et hus ved kirkestien over for forsamlingshuset.

Morten Nielsen var som sagt eneste lærer ved skolen, da jeg begyndte i hans skole, men han var på kursus, da jeg ankom, og jeg blev modtaget af hans vikar, hvis navn jeg ikke husker. Kort efter begyndte ombygningen af skolen, hvor der føjedes endnu en etage på bygningen, og hele den nederste del blev indrettet med tre klasseværelser, mens 1. sal blev beboelse for førstelæreren, andenlæreren og lærerinden. Mens udvidelsen stod på, blev vi undervist i forsamlingshuset, og da vi trådte ind i den nye skole, var det som at betræde et palads, så fint det var blevet. Ud mod legepladsen var der en lang gang, der gav adgang til alle klasseværelser, og her satte vi vore træsko og hængte tøj på knager, inden vi gik ind i klasseværelset.

Skolen var blevet omdannet fra en toklasset skole, med deling ved 10 års alderen, til en firklasset skole med Morten Nielsen som førstelærer samt en andenlærer og lærerinden. En mindre bygning i gården var blevet forlænget med en gymnastiksal, og her var der også toiletter.

Andenlæreren skiftede ret ofte, men jeg erindrer bl.a. lærer

Vilsgaard, der var ved skolen i en del år, inden han kom til Esbjerg. Kort efter, at jeg forlod skolen, kom lærer Larsen, som jeg altså ikke har haft i skolen, men i et par vintre som lærer i aftenskolen. Lærerinden, frøken Pouline Nielsen var derimod knyttet til skolen i ca. 15 år, og det eneste, der skete i det ydre, var, at hun blev til fru Poulsen, idet hun blev gift med en snedker, der kom til byen og siden gav sig til at læse til lærer. Dette ægtepar var meget interesserede mennesker og deltog i byens liv, indtil de efter genforeningen i 1920 begge fik embeder på Årø, som jo hørte med til Sønderjylland.

Førstelærer Nielsen blev den lærer, der kom til at betyde mest for mig. Han var ikke blot en dygtig lærer, men havde en særlig evne til at fange børnenes opmærksomhed. Han var den fødte fortæller, når det gjaldt bibelhistorie og danmarkshistorie. Verdenshistorie var der ikke noget, der hed i min skoletid, udover at vi i det sidste par år fik nogle få timer hos andenlæreren, der også havde geografi og naturhistorie. Vi fik også zoologi og botanik med i små portioner, så jeg sidenhen har måttet ty til andre kilder. Sprog var der heller ikke tale om – en mand, der virkelig var at betragte som et fremskridtsmenneske, også på skoleområdet, men mest var tilhænger af den grundtvigske friskoletanke, sagde engang, at sprog var ganske unødvendig. De, der havde brug for sprog, kunne skaffe sig denne viden på anden måde, og det trak længe ud, inden Roslev skole fik en realafdeling, skønt skolen lå centralt for et stort område. For mig betød det, at jeg aldrig drev det ret vidt med fremmede sprog, skønt jeg i tidens løb har besøgt en halv snes lande flere gange og i perioder på en måneds tid.

Lærer Nielsen havde sin styrke i de almindelige skolefag, læsning, skrivning og regning, og dertil kom så tillige historie, hvor han ikke lagde så megen vægt på, hvad bogen fortalte, som på, hvad han vidste ud af sit eget. Det var herlige timer, når han førte os ind i alt det, som historie omfattede, og vi fulgte næsten åndeløst med i, hvad han berettede om mennesker bag begivenhederne i danmarkshistorien. Han lærte os også at skrive en smuk håndskrift – vi havde skønskrivning,

hvor vi fik udleveret skrivebøger med bogstaverne først på linjen, som vi skulle gøre efter.

Hans timer i dansk var meget interessant, og det interesserede mig i særlig grad at lære, hvordan sætninger opbygges gennem grammatikken. Jeg gik så stærkt op i det, at jeg, da jeg i 1916–17 havde Erik Taaning som dansklærer på Krabbesholm højskole, dristede mig til at sige ham imod. Han var naturligvis den stærkeste og underviste i Jens Byskovs udmærkede grammatik. Jeg tror, at jeg skylder disse to lærere en tak, fordi jeg klarede mig igennem 53 år som journalist så nogenlunde hæderligt, ikke mindst fordi de lærte mig kærligheden til det danske sprog.

Også i regning var lærer Nielsen dygtig og kunne udrede alt, hvad der forekom dunkelt i tallenes verden. Det skete af og til, at en af skolens tidligere elever vendte tilbage til skolen for at forberede sig til optagelse på seminariets præparandklasse, hvor de helst skulle møde med nogen viden om matematik. Det kunne han også indføre dem i, så de kunne komme videre. Jeg erindrer kun en enkelt elev i skolen, som lærer Nielsen måtte give op overfor. Det var pastor Gemzøes yngste søn, Erhard, der faktisk var et regnegeni. Når vi havde hovedregning, skrev læreren opgaven op på tavlen, men mens vi sad og brød vore hjerner med opgaven, havde læreren knapt vendt sig om til katederet, før Erhard var der med resultatet. Samme Erhard var en af skolens flinkeste og roligste elever, lidt indadvendt eller distræt, hvilket han havde arvet fra sin fader. Med den begavelse skulle han naturligvis på universitetet, efter at han havde taget studentereksamen fra Viborg katedralskole, og han skuffede heller ikke – og dog. Han var en lidenskabelig skakspiller, blev flere gange danmarksmester, og skakspillet optog ham så stærkt, at han engang var på turné i Sverige og spillede simultan i forskellige byer, og han gik så stærkt op i dette, at han glemte at komme hjem til en afgørende eksamen. Jeg tror ikke, han fik embedseksamen, men han blev knyttet til et forsikringselskab som aktuar og fik udnyttet sit geni for tal fuldt ud.

Konfirmation

Jeg blev konfirmeret i annexkirken i Rybjerg den 14. april 1912, og den formede sig på den lidt ejendommelige måde som pastor Gemzøes konfirmationer plejede at gøre det, måske med den undtagelse, at ingen af konfirmanderne besvime af at stå ude på kirkegulvet i lang tid, hvad der ellers kunne ske. For det første havde præsten svært ved at komme op, og han ankom først til kirken længe efter at gudstjenesten skulle begynde. Vi måtte vente i tre kvarter på præstens ankomst, og desuden var selve højtideligheden meget lang, så konfirmanderne og deres pårørende først kunne forlade kirken ved 1-tiden og tage hjem til, hvad der ventede dem dér.

Jeg véd ikke, hvordan konfirmationsdagen formede sig for de andre af de ialt 14 konfirmander, men i mit hjem gjorde man ikke stort ud af dagen. Vi var jo mange børn, og jeg var den fjerde, så mor kunne ikke sætte alle sejl til hver gang. Jeg havde dagen i forvejen været hos læge og fået en fæl tand trukket ud, så jeg var lidt sløj selve dagen. Men jeg erindrer, at vi foruden mine søskende havde min moster og hendes mand fra Harre som gæster, og mor serverede hønsekødssuppe med både kød- og melboller. Dengang var gaverne små, og for mit vedkommende begrænsede de sig til seks hvide lømmetørklæder, nogle få kort samt en samlet sum på 14 kr., men så havde jeg jo fået nyt tøj, mørkt som det hørte sig til og med flip og sløjfe som de andre konfirmander.

Jeg véd ikke, om pastor Gemzøe gik særlig op i konfirmationsforberedelsen. I hvert fald greb han den an på en ejendommelig måde, der viste, at hans evne til at tilrettelægge et sådant stof ikke var stor. I de første måneder indtil jul kom vi igennem skabelsen og syndefaldet, og efter julen klarede vi os gennem både det gamle og det nye testamente. Forklaringen var vel den, at pastor Gemzøe var et studerekammermenneske, der sad i sin „hule“ dag efter dag og studerede teologiske problemer, kun afbrudt af folk, der kom til ham i anledning af bryllup, dødsfald eller andet. Det blev sagt, at han var en dygtig teolog, og det er nok rigtigt, at han skulle have været videnskabsmand i stedet for præst i en landsby,

hvor han følte sig som en fremmed og gemte sig bag sine bøger. Han udarbejdede sine prædikener meget grundigt, og de var lange, op til en time eller så, og han talte langsomt og indtrængende. Altergang var der kun en gang imellem, og de, der ønskede at komme til alters, skulle indtegne sig hos lærer Nielsen, der også var kirkesanger. Menigheden samledes trofast hver søndag, og de afventede præstens forsinkede ankomst, fordi de egentlig satte pris på ham. I forholdet til sine medmennesker var han lidt tilbageholdende og gik mest op i sine studier. Han var nærsynet, og når han forlod studerekammeret og gik sig en tur, gik han ofte i sine egne tanker uden at bemærke, hvem han kom forbi. Det var et held for ham, at hans hustru helt forstod sin mands væsen og i nogen grad bødede på hans særlige væren. Hun døde og efterlod sig fem børn, men frk. Mynster, der kom for at tage sig af huset og børnene og siden blev gift med ham, blev en god mor for børnene og hjalp sin mand på bedste måde. Selv om hans væsen var fremmed for en landsbybefolkning, kunne folk godt lide ham og bar over med særheder, og ved festlige lejligheder som sølvbryllup og lignende, hvor han var indbudt og var den første taler, kunne han slå sig løs og udfolde sig med liv og lystighed.

I min drengetid boede præstefamilien i den gamle præstegård, der var opført efter brand 30/12 1704 og bar præg af ælde. Jeg kom en gang imellem til fødselsdagsfest i de gamle stuer, der var så hyggelige. Det gjaldt især havestuen, hvorfra der var udgang til den store have med mange frugttræer, hvor det var et paradys at tumle sig. Der var også ældgamle træer, og de bugnende frugttræer kunne nok være en fristelse for en dreng, der ikke havde et æble derhjemme. Hver gang jeg kom forbi denne store have, når frugten hang fristende med røde og gule kinder, kunne jeg nok fristes til at smutte ind og fylde lommerne. Når jeg ikke gav efter for den syndige lyst at stjæle præstens æble, hang det sammen med, at jeg var temmelig mørkerød og bange for, hvad denne have kunne rumme.

Nogen tid efter, at jeg havde gået til konfirmationsforbere-

delse i den gamle præstegård, blev den revet ned, idet en ny præstebolig opførtes i haven ud mod vejen. Nu tales der om at bygge en ny præstebolig, der svarer til tidens krav.

En julerejse

Roslev blev min barndomsby, og Ramsing, som jeg forlod 8 måneder gammel, har ikke efterladt spor. Jeg har enkelte gange besøgt denne by i Sydsalling, når min broder, Kristian, og jeg tog ud på vor store juletur. Den foregik naturligvis til fods, og det første mål var Balling, hvortil der vel er et par mil. Her besøgte vi farbror Wolle, hvor vi rastede, inden vi tog den sidste halve mil til Ejstrup i Rødding sogn og var et par dage hos mors fætter, gdr. Villads Kristensen. Her var der jævnaldrende børn at lege med, og efter de to dage fortsatte vi til Ramsing, en tur, der står for mig som en vandring hen over en bred dalsænkning og op ad en høj skråning, inden vi nåede Ramisng skole. Her skulle vi hilse på andenlæreren Ole Jensen, bedst kendt under navnet Wolle murer, fordi han oprindeligt var vinterskolelærer om vinteren og håndværker om sommeren, men nu var knyttet til skolen hele året. Han var til-lige en af husmandsbevægelsens første pionerer og havde noget med forløberen Jysk husmandsforening at gøre, og vi skulle hver gang betale kontingent for far. Den var vist nærmest en hjælpeforening, og vi kunne godt lide den anledning til at besøge ham og hans kone. De havde ingen børn selv, men vi blev altid modtaget hjerteligt. Det var her, jeg første gang smagte røget gåsebryst ved en god julefrokost, inden vi fortsatte til min gudmor, Sine, og hendes mand, Mathias. Hos disse vankede altid en skilling til mig, inden vi fortsatte. Jeg tror ikke, at jeg har påskønnet deres venlighed imod mig tilstrækkeligt – de havde ingen børn selv og ville sikkert have været glade for at være lidt for mig.

Rejsens sidste mål var Hvidbjerg, hvor mors forældre boede, og dertil kom vi hen under aftenen efter en lang vandring fra Ejstrup. De sad på aftægt hos en datter og svigersøn, og den lille ejendom har næppe kunnet afkaste nogen større aftægt til de gamle. De unge havde det småt, og det har nok

smittet af på mine bedsteforældre. Vi havde fået bestemte formaninger om kun at blive der en dag over for ikke at være til byrde. Det forstod jeg vel ikke helt, men den sidste nat, vi sov dér, fik jeg et indtryk af, hvor småt det måtte være for fattige mennesker på den tid. Mine bedsteforældre havde kun en lille stue og et lille køkken, og de sov i hver sin seng, men vi to drenge fik bedstemors seng, og hun sov hos bedstefar. Den aften faldt jeg sent i søvn, for jeg hørte bedstemor klage sig til sin mand over, så meget mad der gik til, når der var så mange til kosten. Hun havde sikkert ret, og det blev vist sidste gang, vi besøgte dem. Jeg fortalte min broder om bedstes klage, og vi skyndte os af sted mod Skive, hvorfra vi skulle tage med toget hjem – vor eneste udgift på hele turen, men i Skive omsatte vi 25 øre i tøres kager, så vi var mætte, da vi kom hjem.

Optaget af politik og bøger

Ligesom min broder, Kristian, var jeg fra drengeårene meget optaget af at læse. I skolen var der et lille bibliotek, hvor vi kunne låne bøger, og så optaget var jeg af bøgerne, at jeg gerne ville have læst, mens jeg spiste, men det tillodes ikke. Men hvert øjeblik, jeg kunne se mit snit til det, fandt jeg bogen frem. En tid var det Ingemanns romaner, men også Dickens og H. C. Andersen var eftertragtet læsning, inden jeg kastede mig over tidens digtere som Aakjær og Skjoldborg. Navnlig Aakjær var jeg meget optaget af, både hans jyske digte og novellerne. Min broder havde for sine beskedne sparepenge skabt en lødige bogsamling, anbragt i et bogskab med glasdør, som han havde købt for sine konfirmationsgaver, og i samlingen kom efterhånden det fremragende tidsskrift „Frem“s værker, som han var abonnent på. Selve bladet med dets mange lødige artikler, men også dets bøger af populærvidenskabelig art, var med til at forme vort syn på den verden, der lå uden for sognet. Det var den store forlagsboghandler Ernst Bojesen, der udgav disse bøger og „Frem“, og hvad han derigennem bidrog til den almindelige folkeoplysning, kan slet ikke måles, knapt nok fattes i vor tid, hvor vi nærmest stop-

fodres med den slags litteratur, undertiden også ret pseudo-videnskabeligt. Man kan godt sige, at det prægede de hjem, hvor „Frem“ blev læst. Det gav et udsyn ud over den nærmeste verden – en oplysningskilde, som aldrig siden er blevet overgået.

Politik var også med til at præge vort hjem. Far var radikal fra de unge år, ikke mindst under indtrykket af provisorietiden og Estrups gendarmer, der en overgang var stationeret rundt om i sognene for at forhindre, at noget skulle true Højre-regeringen. Far fortalte gerne om disse provisorier, som på den tid kun lå 20–25 år tilbage fra min barndom og stadig var med til at skabe den kløft, der var gravet i det politiske liv, og han kunne berette mange spændende og morsomme ting, hvor befolkningen drillede magthaverne og gendarmerne. Jeg véd ikke, om skattenægtelse var særlig udbredt i Salling og Fjends herred, hvor min far havde haft sin ungdom, men mange steder blev det drevet så vidt, at folk blev sat i fængsel for skattenægtelse. Der blev taget pant i kreaturer, men det nyttede ikke stort, for folk mødte nok op, men undlod at byde, og skete det, at et kreatur blev solgt for en latterlig lille pris, sørgede køberen for, at dyret kom tilbage til sin ejer. Der gik også en historie om en mand, der skulle have fornærmet herredsfogden, og nu var han indsat i arresten, men nægtede alt, og det var ikke muligt at finde et vidne, der kunne eller ville fortælle, hvad der var sket. Dengang kunne man lade en mand „sidd på bekendelse“, altså holde ham arresteret, indtil han gik til bekendelse. Så kom der en dag bud til herredsfogden fra arrestanten, at han havde noget, han ville sige, og retten blev sat i håb om, at tilståelsen nu faldt. Da manden blev ført ind, spurgte herredsfogden, hvad det var, han havde at sige, hvortil manden med gravalvorlig mine sagde: – A vild bare sej æ herredsfoged så møj manne tak for mad.

Sådan drev man gæk med øvrigheden, og min bror og jeg slugte alt, hvad der blev fortalt, når far og naboerne snakkede om disse ting. De var ikke altid enige, for mens far var radikal, hvilket ville sige tilhænger af reformpartiet og I. C. Christensen, var andre, hvad vi kaldte for de moderate, og dette ville

sige tilhængere af Bojsen, der havde sluttet forlig med Estrup i 1894. Det var noget, der delte stærkt, fordi reformpartiet betragtede det som et forræderi, som bidrog til at forlænge Højres regime.

Vi to drenge var ivrige tilhørere til diskussionerne, og vi læste de blade, vi kunne få fat på. Vi holdt Skive Folkeblad, hvis redaktør, J. P. Neerup, forresten senere blev min første læremester i Hobro, men vi holdt bladet sammen med en nabo, for det var for dyrt at holde avis alene, idet det kostede et par kroner kvartalet. Så hændte det, at naboen var gået over til at bestille Skive Dagblad, der var moderat, men det ville far ikke være med til, og han bestilte så Skive Folkeblad alene. Senere kom der ny mand på Roslev mølle, og han holdt Socialdemokraten, og så byttede vi med ham. På den tid var Carl Hansen kommet frem i politik, han var blevet valgt til folketingsmand i Skivekredsen i 1903, og gennem sin politiske og folkelige gerning var han i gang med at vende Salling tilbage fra den moderation, som Jens P. Dalsgaard havde indledt, da han gik fra reformpartiet og over til de moderate. Carl Hansen var en usædvanlig personlighed, brændende optaget af alt, hvad der var fremme i tiden. Han var stærkt optaget af andelsbevægelsen, da den kom frem. Kun 23 år gammel fik han oprettet et andelsmejeri i Skive og blev straks formand, og 30 år gammel blev han formand for samvirkende jyske mejeriforeninger. Han gjorde en stor indsats for højskole, valgmenighed, fredssag, afholdsbevægelse for blot at nævne nogle af de ting, han var med til at skabe. Han var ikke blot den store igangsætter, som rev folk med ved sin ildhu, men han satte dem i spidsen, så han kunne bruge sine kræfter til nye opgaver.

I 1903 var Jens P. Dalsgaard, som havde været medlem af folketinget i en årrække og havde skabt sig et navn, der siden førte ham til de fornemste pladser i riget, bl.a. som direktør i Nationalbanken, blevet udpeget til medlem af landstinget, og der skulle da være suppleringsvalg i Skivekredsen. De radikale opstillede da Carl Hansen og fik ham valgt, og min far var med ved opstillingsmødet. Han fortalte senere, at det

havde vakt nogen overraskelse, at der var nogen fra Roslev, der ellers blev betragtet som det moderate smørhul i Salling med J. P. Dalsgaard og sognefoged Niels Pedersen som de toneangivende i sognet.

Carl Hansen fik mellem de mange andre ting, han var optaget af, i 1906 dannet et selskab, der overtog Skive Folkeblad, og selv om der gik nogle år, inden han fik titel af redaktør, var det ham, der satte sit kraftige præg på bladet.

I denne politisk ladede atmosfære voksede vi drenge op og blev revet med af, hvad der skete. Jeg husker, min far kom hjem fra folketingsvalget på Skive torv den 21. maj 1913 og fortalte, hvorledes man havde moret sig over Jeppe Aakjær, der var ordførende stiller for socialdemokraten Chr. Johansen, en husmand fra Kvosted. Aakjær kunne være vittig og bidende, selv om hans vittigheder undertiden travede lidt gumpetungt af sted. Han havde drillet de radikale med, at de endnu ikke hørte med til partiet, men havde deres egen vælgerforening med 40 programpunkter, der var en værre gang sammenbragte sjatter. Højres kandidat var proprietær Henriksen, Vium Mølle, der også støttedes af de moderate. Nu ville jeg, sagde Aakjær, gerne i aften påtage mig en nisses skikkelse og sætte mig ved Nørreport og se, hvor mange venstremænd, der havde fået mel på ærmet ved berøring af den Vium møller. Den slags skæmt kunne sallingboerne godt lide, men de valgte løsgængereren, den bundhæderlige, radikale Hans Nielsen fra Dølby.

Bidende satire

Mellem Carl Hansen og redaktøren af Skive Socialdemokrat, H. P. Hansen, førtes i disse år en polemik, der kunne være hård, og som både voksne og vi drenge gik ivrigt op i. Særlig forud for et kvartalsskifte gik det løs, for H. P. Hansen, der var ret temperamentsfuld og ret grov i mælet, skulle jo prøve at fastholde sine abonnenter ved at skælde Carl Hansen ud, men det kunne også gå ud over hans egne. Engang havde en af hans partifæller, endda en af de førende, lavet en havelåge på bestilling til redaktøren, men da regningen kom, var H. P.

Hansen nær ved at eksplodere. Han slog regningen op ved lågen og skrev på en plakat følgende:

Til skræk og advarsel for mindre kloge
som vil have sig en havelåge.

H. P. Hansen blev valgt ind i folketinget i Mariagerkredsen i 1913, og han var med til at stemme for, at socialdemokraterne skulle være støtteparti for den radikale regering. Det førte til en diskussion i partiet om, hvorvidt partiets folketingsmedlemmer, der jo nu var gået ind i en ansvarlig politik, skulle deltage i kongens nytårsfest, som de havde blokeret for at undestrege det revolutionære sindelag. Gruppen besluttede at gå med, og H. P. Hansen har vist været med til at svare ja.

Men han havde ikke glemt sine kvartalsmæssige pligter over for Carl Hansen, og en dag kunne man i Socialen læse en grusom salve mod Carl Hansen i en anledning, som jeg har glemt. Vi var spændte på at se, hvad Carl Hansen ville svare på dette. Den næste dag optrykte han i Folkebladet samtlige skældsord, som H. P. havde strøet om sig med, og det fyldte henimod en fjerdedel af en af de lange avisspalter, man dengang havde. Det hele var med, lige fra en forloren husmand og fhv. løjtnant (C. H. havde været løjtnant i hæren) til en fordrukken afholdsmand osv. Neden under dette kunne man så læse: Vi håber da ikke, at dette er tonen på Amalienborg.

Så lo det ganske Salling, for den slags drilleri kunne man lide.

Til møde med Sabro

Da Kristian i 1912 var uddannet som lærer på Ranum seminarium, gik han hjemme i tre måneder og søgte lærerstilling. Det var svært at opnå, og mange gange måtte han forgæves op-søge de kommunale myndigheder for at fremstille sig, men den 1. november blev han lærer ved friskolen, der var knyttet til Vrå højskole, og han tiltrådte dagen efter vore forældres sølvbryllup, der var blevet fejret med telt i gården og mere end 100 mennesker.

Mens Kristian gik hjemme, holdtes i Jebjerg forsamlingshus

et møde, hvor den socialdemokratiske agitator Peter Sabro ville tale om sine mange sager, hvor han tog sig af børn, der blev mishandlet på børnehjem, af retsløse tyende og andre, der trængte til en forsvarer mod myndigheder og brutale mennesker. Det var en god og nødvendig gerning, som han gik op i med nidkærhed, og han var elsket af alle, hvis sag han antog, men hadet af de andre, men ud over landet var han en meget populær mand. Vi ville gerne høre, hvad han havde at fortælle, og min broder og jeg vandrede til mødestedet, hvortil der vel var en stiv mil.

Det blev en sjælden oplevelse, der gjorde stærkt indtryk på mig, fordi det måtte tale til et ungt sind at høre om hans kamp for samfundets allerdårligst stillede. Han måtte kæmpe alene, for „Socialdemokraten“ og „Demokraten“ i Århus, som han ellers var knyttet til, havde lukket deres spalter for ham, fordi han ved flere lejligheder havde påført dem store bøder. Det kunne vel ikke undgås, at Sabro tog fejl eller brugte udtryk, han kunne dømmes for. Sabros gode hjerte løb af med ham, når det gjaldt de underkuede, og det kunne være svært at fremlægge retsgyldige beviser for mishandlinger, men han ryddede op i adskilligt, og han blev et håb for mange, men også skræmmebillede for andre.

Forsamlingshuset i Jebjerg var fyldt af tilhørere, og Sabro talte gribende om sine sidste sager. Han var så optaget af at fortælle herom, at han slet ikke kunne holde sig på talerstolen, men trådte ned og gik frem og tilbage foran forreste række og talte løs om, hvad han havde skrevet i sit lille blad „Lille Poul“. Det navn, han havde valgt til sit blad, var hentet fra titlen på en fortælling om en dreng, der havde mistet sin mor og havde fået stedmor, og han sørgede så stærkt, at han hver dag gik op på kirkegården til sin mors grav og græd, indtil man en dag fandt ham liggende død over graven. Det var kun en historie, endda en ret sentimental historie, men den havde grebet Sabros letbevægelige sind så stærkt, at han fortalte historien, mens tårerne trillede ned ad kinderne.

Få måneder efter blev Sabro dræbt ved jernbaneulykken ved Bramminge i 1913, da han var på vej til Esbjerg for at

tale. De fortrykte havde mistet en usvigelig ven og landet et stort menneske, faldet så at sige i kampen.

Farvel til gården

Det var en stiltiende forudsætning, at jeg skulle være landmand og vel også overtage gården, når mine forældre trak sig tilbage. Jeg var selv stærkt optaget deraf, og jeg læste adskillig litteratur, der kunne udvikle mig til at gå den vej.

Men jeg havde mine betænkeligheder: Hvorledes skulle jeg være i stand til at overtage en gård, hvor stuehuset var over 100 år, og hvor udhusene var utidssvarende og slet ikke indrettet til en mere rationel drift, som jeg måtte anlægge, hvis jeg skulle klare mig igennem. Og dog står den gamle gård endnu snart 60 år efter, og ejeren Jens Jørgensen og hans hustru, som jeg besøgte for nogle år siden, havde fået sig indrettet overraskende smukt i det gamle stuehus, men de erkendte også, at det havde kostet lige så meget, som de kunne have bygget et nyt stuehus for.

I 1916 døde min broder Kristian – han havde slidt for hårdt og speget sig for stærkt for at opnå en eksamen, og da han efter et år som lærer valgte journalistikken, blev han knyttet til Vendsyssel Venstreblad i Hjørring som journalist og kom godt i gang med at arbejde, der optog ham stærkt. Han lå syg hjemme i flere måneder og blev begravet den 16. maj, få dage før sin 25 års fødselsdag. Ved begravelsen talte jeg med hans chef, redaktør Herman Borgstrup, der var stærkt interesseret i at høre om min interesse for bladvirksomhed og politik, og han sagde til mig, at jeg skulle henvende mig til ham, hvis jeg fik brug for det.

Jeg tænkte ikke dybere over dette i den følgende tid, men om efteråret blev jeg elev på Krabbesholm højskole, og en af lærerne dér var Myrhøj, som havde været min brors seminariekammerat. Han var lærer ved Gl. Skivehus skole i Skive, men vi havde ham til sang på højskolen, og jeg besøgte ham jævnligt. Han foreslog mig efter jul at flytte over på præparandafdelingen, for dér kunne jeg lære meget mere end på den almindelige højskoleafdeling. Det gjorde jeg, men jeg

havde hele vinteren mulighed for at høre dagens foredrag, hvor forstander Kæstel havde en lang foredragsrække om den franske revolution, og lærer Tage Taaning talte om engelsk parlamentarisme og om mænd som Gladstone Asquith og frem til Lloyd George, der dengang var Englands premierminister i krigens år. Det var noget, der nok kunne fænge i mit sind, og det lagde grunden til videre studier. Også selve undervisningen var interessant, og Taaning havde en sjælden evne til at rive os med. Særlig festlige var dansktimerne, for Jens Byskovs grammatik var en forenkling i forhold til, hvad jeg havde lært i Roslev skole, og emnet optog mig så meget, at jeg ofte kom i diskussion med Taaning, der vistnok nød, at hans elever rejste diskussioner.

Inden vinteren var forbi, fortalte jeg mine forældre, at jeg havde besluttet at prøve at blive journalist, og jeg skrev til Borgstrup herom. Jeg mente, at jeg måtte have en præliminæksamen, og det ville tage to år på et kursus i Silkeborg, men det frarådede Borgstrup at ofre to år på. Jeg valgte så at tage endnu en vinter på højskolen, og i løbet af sommeren skulle jeg tjene de penge, opholdet ville koste. Den første vinter havde jeg fået amtstilskud, men den næste vinter måtte jeg klare mig selv. Mine forældre havde, efter at de blev klar over mine hensigter, solgt gården, da jeg for anden gang tog på højskole, og købte et husmandsbrug i Yttrup, som de selv kunne overkomme. Det var nok med sorg, at de så, jeg gik en anden vej, for jeg var den eneste, der kunne være tale om at overtage gården. Min broder Andreas, der er tre år yngre end mig, var begyndt i murerlære, og de to andre brødre, Gustav og Viggo, gik endnu i skole. Gustav kom på det første hold i Roslev realskole og blev telegrafist i Store Nordiske, men døde i 1925 i Newcastle af spansk syge, og Viggo gik senere mejerivejen, men blev slået ud i tredivernes krise og blev senere chauffør, i mange år salgschauffør for et vaskeri i København.

Sommeren 1917 gik med daglejobarbejde hos naboerne, og en tid var jeg bestyrer hos en af mine bekendte, gdr. Jeppe Nielsen, der lå syg. I en måned var jeg i Højslev, hvor jeg

gravede tørv sammen med en ung mand, der stod for at skulle ind som dragon i 16 måneder. Vi var begge indstillet på at tjene mange penge på kort tid, og vi boede i nærheden af mosen hos en daglejer, hvor vi også spiste og sov, for mit vedkommende på en hård træbænk, for andet var ikke at få. Men så gjorde det godt at komme tidligt op, og vi startede i tørvegraven før kl. 6 om morgenen og blev med en kort middagspause ved med at grave tørv til solnedgang.

På fire uger tjente jeg 700 kr., når kost og logi var betalt, og det var et helt uhørt beløb. Siden var jeg i nogle uger bestyrer hos gdr. Niels Jensen i Gamstrup, hvor manden var indkaldt til sikringsstyrken. Det var et godt sted at være, men arbejdet var strengt. Manden var en foregangsmand og havde petroleumsmotor til at drive maskinerne, men den smule petroleum, vi fik, skulle bruges til lamperne, og det korn, der skulle bruges til svin og køer, måtte jeg tærskes med plejl.

Den 1. april 1918 begyndte jeg som journalistelev ved Hobro Avis, og dermed var det forbi med ungdomsårene i Roslev, og kun gennem kortere eller længere besøg eller ferieophold har jeg nødtørftigt kunne holde kontakten vedlige.

Grøndyb – festplads og skydebane

Før Roslev fik sit eget anlæg vest for kirken, havde byen ikke nogen større træbevoksning, men en enkelt og meget interessant var der dog – Grøndyb, en af istidens tunneldale, som ejeren havde beplantet en ret stor del af. Disse bakker og dale hørte til Jens Lunds gård, og det var ham, der havde stået for beplantningen med gran. Den ældste del af plantagen var vistnok plantet i hans faders, sognefoged Thor Lunds tid, men han havde selv fortsat og skabt en ret stor samlet beplantning af disse banker, der ikke var egnet til agerdyrkning. En hulvej førte igennem dalen ud til Brydebols gård, og der var skønt at færdes både i plantagen og mellem bakkerne. I en del år holdtes der i Grøndyb folkelige og religiøse møder, der samlede stor tilslutning, og skytteforeningen flyttede sin skydebane fra den gamle kærvej til Grøndyb, hvor de høje brinker ind mod Jens Lunds marker egnede sig ypperligt, fordi det faktisk var

umuligt at skyde ind over marken. Jeg var i flere år formedelst 16 kr. for hele sommeren hyret som markør, men til gengæld skulle jeg selv lave det klister, der brugtes til at lappe skudhullerne med. Banen var så god, at den blev udvidet til brug ved de store skyttestævner, hvor Sallings skytter mødtes til dyst. Der kunne godt samles mere end 50 af egnens bedste skytter, og på de dage var der en halv snes skiver at skyde til. Det var store dage, og jeg var blandt markørerne, der fik 5 kr. for en hel søndag. Jeg husker ikke ret mange af skytterne ud over de lokale, men én af dem fangede min opmærksomhed – August Nielsen, der allerede som 12-årig deltog og var en fin skytte. Han boede i Balling, hvor hans fader var skrædder, og drengen var ualmindelig opfindsom. Inden han var blevet voksen, havde han konstrueret et sejl, der spændtes under høstmaskiner og opsamlede spildkornet. Senere blev han kendt landet over som mekanikeren fra Roslev, der kunne reparere kirkeklokker, der var revnet, og hans værksted, der hed Thubalkain efter bibelhistoriens første smed, har givet hundredvis af kirkeklokker den kendte klang tilbage.

Grøndyb var en svir for vi drenge, der studerede fugle og fangede hugorme. Jeg husker, at jeg sammen med den senere sognerådsformand Sigfred Sørensen fandt på at drive dem ind i en flaske, og vi satte så en prop i. Vi havde fundet på med en stok, der var kløvet i enden, at fange hugormene ved at sætte den kløvede ende ned over hugormen. Vi anbragte så flasken foran dyret, som vi slap løs, og som efter instinktet for ind i det første hul. Det var vistnok andenlæreren, der havde fået os til at gøre forsøget, for at han kunne øge skolens zoologiske samling med en ægte Grøndyb-slange, og vi slap da helskindet fra det.

Der var mødevirksomhed i årets løb med foredrag. Efterårsmøderne i forsamlingshuset varede i to dage og samlede mange mennesker fra en vid omkreds. Det var de grundtvigske kredse, der arrangerede disse møder, og sjælen i dette som i så megen anden foredragsvirksomhed var gartner Asger Laursen. En af de faste talere ved efterårsmøderne var højskoleforstander Svenning Pedersen fra Uldum, der var gift med Laursens

søster. Han var en livfuld taler og en dygtig fortæller, og han havde let ved at fange tilhørernes opmærksomhed. En anden mand, som man ofte hørte ved disse lejligheder, var valgmenighedspræst Therkelsen fra Herning, og min far og mor var trofaste tilhørere ved disse møder. Men de tog også udensøgn, og jeg husker et folkeligt møde i Eskjær skov, vistnok arrangeret af den elskelige pastor Glud, Jebjerg, og med folketingsmand Klaus Berntsen, der ikke blot var en fremtrædende politiker, men også en folketaler af de bedste. Vi kørte derover i fjedervognen, og hestene blev bundet ved en bom sammen med mange andre heste og fik en sæk med grøntfoder, og efter talen, der, såvidt jeg husker, handlede om Sokrates, der var hans yndlingsmne, hentede mor varmt vand i skovløberhuset og lavede kaffe, som vi nød i græsset på festpladsen. Bagefter var vi nede ved stranden, hvor vi så Skive fjord, og det var også en oplevelse på en varm sommerdag.

En anden årlig begivenhed var Jenlefesterne, som Jeppe Aakjær hver sommer indbød til. Far var en beundrer af Aakjær – de var fra samme egn og en smule i familie, og vi tog derover lige fra det første møde og sidenhen ofte for at høre de fremragende talere, der førte ordet. Vi hørte på Fønsebassen, der sang aakjærse sange, som var ved at blive kendt, og i det hele nød det pragtfulde sceneri, hvor Jenle gård lå på en bakke med udsigt over engene ned mod Astrup vig og Skive fjord i baggrunden. Jeg husker blandt talerne mænd som Borgbjerg, Ove Rode, A. C. Meyer, der mødte med sine sangere, samt H. P. Hansen-Nørremølle, der talte i 1920, genforeningsåret, hvor nationalismen havde hindret ham i at være det naturlige midtpunkt og hovedtaler ved Dybbølfesten, men nu få uger efter fra Jenles talerstol fortalte om sin kamp for en redelig grænsedragning. Kendte radikale mænd som Tovborg Jensen og P. Chr. Normann fra Hjerm var ordstyrere, og digteren Thøger Larsen fra Lemvig havde til en af festerne skrevet sin dejlige sommersang „Danmark nu blunder den lyse nat“. Der var over disse fester en egen charme for den, der politisk og lyrisk var betaget af stemningen på dette skønne sted mellem Jenles brinker og fjorden.

Et andet møde, hvor min broder og jeg vandrede en stiv mil hver vej til Jebjerg for at høre Peter Sabro, er berettet andet steds, men også møderne på Krabbesholm højskole var målet for mine forældres færd – de var selv engageret i denne højskole.

Og endelig var der også anden foredragsvirksomhed i Roslev – jeg erindrer således en norsk kaptajn, der fortalte om Norges adskillelse fra Sverige i 1905 og bl.a. fortalte, at han havde set jernbanevogne fyldte med skarpslebne bajonetter blive transporteret til de svenske fæstninger i Norge. Det gjorde et stærkt indtryk på mig. Ligeledes mindes jeg forfatteren Aage Meyer Benedictsens, der på sin medrivende måde fortalte om tyrkernes forfølgelse af armenierne og om Karen Jeppes sygeplejegerning i Aleppo. Disse møder var vist arrangeret uden om byens foreninger, og det samme var i hvert fald tilfældet med et møde, som redaktør H. P. Hansen havde arrangeret som protest mod byens læge, der havde afskediget sin karl, fordi han nægtede at grave lægens store have. En anden gang var mor og jeg til et foredrag i afholdsforeningen, hvor en af bevægelsens agitatorer, fru Christiansen fra Løgstør, talte, vistnok om et alment emne.

En kamp om kroens bevilling

Oprindeligt var mine forældre ikke med i afholdsbevægelsen, men den havde deres sympati, for på den tid voldte spiritus mange ulykker og ødelagde talrige hjem. Sognets to fattighuse i Yttrup og Ilbjerg var altid fyldte med familier, der gennem drikkeri var kommet i uføre, og da der ikke var nogen social hjælp at få, endte de på fattiggården med alt hvad det betød af tab af de borgerlige rettigheder og af almindelig respekt. Det var en skam at „komme på kommunen“, og det var måske værst for børnene, der blev betragtet som en paria. Det kunne hænde, at både mand og kone drak, men som oftest var det manden, der blev ødelagt af brændevinen, for selv om den kostede 27 øre flasken, var der ikke råd til at købe den med den usle dagløn, der kunne tjenes. Det førte så til, at manden blev arbejdssky eller arbejdsuduelig, så ingen

ville beskæftige ham, og i værste fald kunne han blive sendt på arbejds hus i Viborg, hvor han blev udsat for en hårdhændet behandling, der næppe hjalp ret meget.

Det var min broder Kristian, der optaget af drikkeriets sociale ulykker meldte sig ind i afholdsforeningen og fik far og mor til at følge efter. De ville vise os et godt eksempel, og jeg meldte mig ind i Afholdssamfundet. De to foreninger havde stor tilslutning, og der blev gjort adskilligt for de unge gennem fester på afholdshotellet.

Jeg husker således en fastelavnsfest, hvor ca. 150 unge dansede på hotellet og var i stand til at feste uden alkoholiske opstrammere. Det kunne næppe tænkes i dag, for der er i dag alt for mange, der er økonomisk interesseret i at fylde spiritus i de unge. De unge, der var med, var aldeles ikke hængehoveder, og jeg synes, det ville være godt, om man i dag kunne feste på samme måde som dengang.

Vi unge var også med i en krokamp, der fandt sted i 1916 og drejede sig om, hvorvidt Roslev Gæstgivergård måtte få beværterbevilling, så der måtte serveres for byens borgere, eller kun for tilrejsende. Gæstgiver Christensen havde flere gange søgt om denne bevilling og fået afslag, men nu havde sognerådet anbefalet bevillingen imod godkendelse ved en kommuneafstemning. Fra afholdsfolkenes side sattes en kraftig kampagne i gang, og Carl Hansen rejste en blæst om sagen. Der blev arrangeret et kæmpemøde, hvor den kendte afholdsagitator Larsen Ledet blev tilkaldt, og hans „skygge“, direktør H. P. Ludvigsen, gav også møde. Han blev vistnok betalt af vinhandlerne for at følge Larsen Ledet, der efterhånden havde fået nedlagt adskillige kroer. Det blev et bråvallaslag, og Larsen Ledet, der var hård i filten og kunne være temmelig grov i munden, hamrede løs på kroens tilhængere, og der blev uddelt adskillige skrammer, som det tog år at læge. Der var nok politiske momenter med i spillet, og det gjorde det ikke blidere. Men kroen fik ikke sin beværterbevilling dengang, men først adskillige år senere, da afholdsfolkenes magt var blevet svækket. Beslutningen var næppe møntet på gæstgiver Christensens person, da han nød almindelig anseelse

og vistnok engang tidligere havde været sognerådsformand, men modviljen var i almindelighed rettet mod udskænkingssteder.

Man havde i nogle år forinden haft en skaldt „sut“, hvor der under navn af højskoleforening blev drukket og spillet kort til langt ud på natten. Det var mest karlene fra de større gårde, der kom her, og når de havde indmeldt sig i „Foreningen“, kunne de gå og komme når som helst. Denne „sut“ fik man bugt med ved gennemførelsen af en ny beværterlov i 1912, men modviljen mod udskænkning var stadig levende.

De karle, der søgte et sådant sted, var de samme, der „malede byen rød“, når der var dyrskue eller marked i Skive i årene før den første verdenskrig. Der var en utrolig masse beværtninger i Skive – i Thinggade vist en halv snes stykker og nogle af dem med livlige piger, og denne gade, der i dag er en pæn og respektabel gade, var på sådanne dage et sted, hvor man helst skulle holde sig fra, medmindre man havde lyst til at slås. Mine forældre tog som regel til Skive en gang om året enten til dyrskue eller til Bettemøjmarked (Bartholomæus marked), og vi holdt ind i Selchus gård, hvor vi senere kunne samles og spise den medbragte mad. Naturligvis skulle vi se på dyrene på dyrskuet, men uden for var der cirkus, og på de store markedsdage var der en hel gade på markspladsen, hvor alskens gøgl lokkede. Vi drenge havde naturligvis ikke penge til at se blot en brøkdæl af alt dette, men vi morede os tilstrækkeligt ved at høre gøglerne og udråberne på paraden, i særdeleshed professor Labri, der vistnok var morsomst uden for teltet.

Vi oplevede ofte slagsmål i byens gader, når de berusede karle var kommet op at skændes og blev værfet udenfor for at afgøre striden. Det blev mest til råben og skrigen op, men det kunne hændes, at en rigtig slagsbroder blandede sig, og så gik det løs, indtil politiet kom og gemte kamphanerne i de-tentionen.

Sallingbønders fredagsudflugt

Det var ikke blot i den nederste ende af den sociale rangstige,

kaffepunchene gik til hovedet. I den anden ende af stigen blev der også drukket kraftigt, når man kom sammen. En af mine erindringer fra de unge år er det store træk hver fredag til Skive, hvor adskillige af Sallings proprietærer og større gårdmænd mødtes og handlede, drak og spillede kort. Der var ikke blot grisetorv, men også udbud af såkaldte Vardekalve – det vil sige stude til opfedning. Tidligere havde der været udbud af unge stude flere steder, og jeg har set, at der i 1900 var salg af Husumstude i Roslev, og der blev solgt 12 af de udbudte 40, mens der i Skive blev købt 27 til priser på 250–350 kr. stykket. Jeg husker ikke studehandel i Roslev, men den var vel blevet flyttet til Skive med udsalg på Hotel Salling, og her gik handelen livlig. Disse stude blev så fedet op, så de nåede en vægt på 1000–1200 pund, og så var de tjenlige til de store markeder i Hamborg.

Når bønderne havde købt, hvad de skulle bruge og fået dyrene sendt hjem, slog de sig ned i restaurationen, hvor der blev drukket og spillet kort, til det sidste tog skulle afgang. Redaktør J. P. Neerup, der i 1905 blev redaktør af Skive Folkeblad, har fortalt om sin ankomst til Skive, hvor han de første dage boede på Hotel Salling, bl.a.: „Her mødtes handelsmændene, og jeg gjorde store øjne ved at se deres kortspil. Sedlerne lå i bunker på bordene. Der blev spillet lige så højt som stiltfærdigt, og det hørte nok ikke til sjældenhederne, at der røg en stud over bordet som indsats, som tab eller gevinst.“

Selv i toget mellem Roslev og Skive blev der spillet, og havde man glemt at få kortene med, var der altid en konduktør, der havde et spil i lommen. I Roslev var hestekøretøjet anbragt på kroen, og når man kom tilbage, kunne der blive tid til den sidste punch, hvis man ikke gik i gang med at fortsætte spillet. Det var, som Neerup siger, et spil om sedler, ofte firkort om halvtredskronesedler, men det gik vist ikke så vidt som på vestkysten, hvor der mange år efter gik sagn om, at der blev spillet om fire stude i et spil, ja, endog om gårde.

Der blev drukket mange punche en sådan dag, og adskillige, der i en sen natte-time satte kursen hjemefter, var så heldige,

at hesten ikke havde drukket mere, end den kunne tåle, og selv fandt vejen hjem.

Det var vel talmæssigt set kun en lille del, der deltog i dette liv, men der blev talt om adskillige tragedier, hvor manden spillede hjem og ejendom væk, og proprietærer blev til husmænd, fodermestre eller daglejere.

Dilettantkomedier i Roslev

I byens borgerforening var der hver vinter fester, hvor man morede sig fortræffeligt. Der blev spillet dilettantkomedier, og jeg erindrere Hostrups „Genboerne“ og „Eventyr på fodrejsen“. Det var jo krævende opgaver, men man havde en flok af dygtige amatører, og man havde det hyggeligt på begge sider af rampen. Jeg kender ikke navnene på alle de amatører, der var med, men der findes gamle billeder af dem, bl.a. „Genboerne“. Jeg husker, jeg har set skræddermester Hansen, der havde et betydeligt scenetalent, spille Skrivehans, og han optrådte vist også som løjtnant von Buddinge i „Genboerne“.

Der blev også spillet revy, antagelig til et eller andet formål, og skønt jeg ikke mener at have set den, er der blevet hængende et enkelt vers i min hukommelse. Det lød således:

I de gode, gamle dage
 Roslev var en hyggelig og vakker stad.
 Der var dem, der førte klage,
 men man leved' dengang dog i Roslev glad.
 Raske svende og muntre piger,
 manden og konen dygtige var,
 så jeg tør driste mig til at sige,
 Roslev var da virk'lig en vakker stad.

Jeg har en mistanke om, at den sang egentlig stammer fra en anden „hyggelig og vakker stad“, men det blev den ikke ringere af, for Roslev svarede nok til signalementet. Derimod må det have været så som så med de gamle dage, idet Roslev stationsby på den tid næppe havde mere end 20–25 år på bagen. Banen kom i 1884, og det var efter den tid, byen voksede frem.

Dengang havde man ikke grammofon eller andre mulig-

heder for at udbrede tidens slagere, men de kom alligevel ud. Det var ikke de gamle skillingsviser som „Hjalmar og Hulda“ eller de bloddryppende „poetiske fremstillinger af mord, selv om Hvidbjergmordet fik sin vise. Men de iørefaldende melodier fra revyer og kabaretter gik fra mund til mund. I 1909 var der landsudstilling i Århus, og den gik der meget ry af, ikke mindst en Abbessinertrup, som Hagenbeck i Hamborg havde skaffet, og hvor krigere dansede og optrådte på anden vis, og navnlig kunne kvinderne i Århus ikke stå for krigerne, så man i et blad kunne læse en indsenders spørgsmål: Hvor langt rækker en ung mands alimentationspligt? Hvis et barn er mulat, kan en hvid mand så blive udlagt som barnefader? Også herom var skrevet en vise, men det falder vist lidt uden for rammen af denne skildring.

Når der var bal i forsamlingshuset eller hotellet, var murer Kræn Bach altid den, der leverede musik, og undertiden kunne man også høre hans fader, murer Thor Bach, der var lige så god til at stryge violinen som at bruge murskeen. De var dygtige spillemænd, og hvis jeg ikke tager fejl, er deres spillemandsmusik gået i arv til Kræn Bachs søn, Peder Bach.

Når den røde hane galede

I min barndom var der tre større ildebrande, og den slags var en stor begivenhed. Den første var vist murermester Jens Johansens gamle hus ved Viumvej. Han havde på sine ældre dage selv bygget et nyt hus på hjørnet af landevejen og vejen efter Vium, og i det gamle hus boede, så vidt jeg erindrer, en datter og hendes mand. Branden mentes at skyldes et strygejern, og hele huset brændte ned til grunden. Jeg var kun en lille purk dengang, men samtidig stærkt betaget af tanken om en brand, men samtidig bange, så jeg dårligt nok turde driste mig frem ved præstegårdens have, hvor jeg kunne se hele ødelæggelsen. Ruinen lå i nogle år, inden lærer Vilstrup købte den med den ret store grund og byggede sin villa dér.

Noget mindre bange var jeg, da Jens Madsens gård bag ved det gamle mejeri brændte. Det var en gammel gård både af alder og i stil, og der var næppe nogen større beklagelse

over dens brand. For det var kun godt at få en ny gård. Jens Madsen byggede den nye gård ved vejen til Sønderkær, og siden købte postkører Mikkel Post ejendommen, som senere blev lagt til Jens P. Dalsgaards ejendom.

Den sidste brand, jeg oplevede, var, da Jens Peter Niensens gård i vesterbyen brændte. Det skete en sommerdag, vist i 1911, og jeg arbejdede i roerne, da jeg så en vældig røgsky løfte sig op mod himlen. Det blæste stærkt, og alle gårdens fire længer stod i brand. Ilden skyldtes, at den gamle husmølle af træ og med sejldug på ladens tag var kommet i bagvind og begyndte at dreje, skønt bremsen var sat. Møller Kristian Kristensen havde set dette og skyndte sig derover og kastede vand på, men da var det for sent. Heldigvis havde kostalden, hvor de fleste af gårdens dyr var inde, murede hvælvinger, så alle dyr kom levende ud. Bagefter sagde folk, at det var en lykke, at stuehuset brændte med, for Jens P. Nielsen, der havde købt gården få måneder før, skulle giftes, og det ville være synd for en ung kone at skulle flytte ind i et hus, hvor en tidligere ejer og hans hustru var død af tuberkulose. Nu fik den nye ejer og hans hustru en god og sund ny gård at leve i sammen med de tre piger, som voksede op dér.

Således skabte Sallingbanen denne by

Når jeg ser tilbage på den udvikling, der er skabt i de år, jeg mindes fra min barndom, kan det fasslås, at det har været en udvikling præget af fremsyn og vilje til at skabe noget nyt. Det er også karakteristisk for Roslev stationsby, at en stor del af æren for det, der er skabt, skyldes mænd, der kom udefra, fordi de så de muligheder, jernbanen gav sin egn, og havde håndslag for at udnytte dem. Det var Sallingbanen, der gav stationsbyen Roslev sin chance, selv om man nok kan undres over, at man lagde stationen et besynderligt sted, med udstrakte enge mod øst og nord, hvor der ikke var mulighed for udvikling, og denne måtte begrænses til at foregå mod syd og vest. Men det kom ikke til at betyde noget afgørende. Unge driftige folk slog sig ned i Roslev og på en snes år skabtes det bysamfund, som i dag hedder Roslev stationsby.

Før banen kom, lignede Roslev sogn så temmelig nøje naboen mod vest Harre sogn, dog med den forskel, at der i Harre var ved at udvikle sig en handelsplads, takket være dagvognsforbindelsen fra Skive til Glyngøre, og dette gav sig forøvrigt det udslag, at da man i 1885 skulle bestemme stedet for et nyt apotek for Nordsalling, blev Harre også nævnt sammen med Roslev og Grinderslev, men da var stationen kommet, og det gjorde udslaget. Så stærkt lignede de to sogne dog hinanden, at da Roslev Andelsmejeri blev stiftet i 1886, mødte hvert af sognene med 14 andelshavere, altså lige mange, men medens Roslev gennem banen fik sit gennembrud, forblev Harre det landsbysamfund, det altid havde været og mistede sin position som handelsplads, da dagvognen indstilledes – efter det gamle ord: Den enes død, den andens brød.

Sallingbanen blev indviet onsdag den 14. maj 1884, og det var naturligvis en festdag, som øsregnen under festtogets kørsel gennem Salling ikke kunne ødelægge. Der var flag overalt, hvor toget kørte frem, og ved alle stationer var mødt en mængde mennesker for at hilse velkommen og se festtoget med de to lokomotiver, smykket med flag og blomster. I turen deltog 70–80 indbudte honoratiores, der forinden havde fejret begivenheden ved en frokost på Lindtners hotel i Skive. Her hyldede Skives borgmester og herredsføged Christoffer Krabbe banen som en løftestang for Salling, mens stiftamtmand Tillsch udbragte en skål for kongen. Efter endnu en del taler gennemførtes festkøreturen til Glyngøre, hvor man tog færgen til Nykøbing og slog dagens begivenhed endeligt fast med en middag på byens hotel.

Dagen var altså en festdag, men i Roslev havde man ikke meget at fejre dagen med. Gæstgivergården var dog blevet taget i brug et par uger forinden, da gæstgiver Ole Jensen averterede kroens åbning i Skive Folkeblad med at indbyde til bal på kroen søndag den 4. maj kl. 5. Han var en mand, der forstod at udnytte det skete, og han var i Roslev i nogle år og var beværter ved omegnens friluftsfester, således ved grundlovsfesten samme år i Harre plantage, hvor præsterne Glud, Jebjerg, og Sodemann, Rødding, tog sig af den åndelige er-

næring og Ole Jensen af den materielle. Han blev dog ikke så længe på stedet, for folketællingslisten for 1890 fortæller, at kromanden i Roslev da hed Karl Madsen, og i tællingslisten i 1901 var Andreas Christensen kommet til Roslev og havde begyndt sit livslange virke her.

Læser man Skive Folkeblad fra den tid, ser man, hvorledes banen begynder at få livet til at fungere. Købmand Chr. Jensen averterer med æltetørv, leveret på bestilling ved alle stationer, og han reklamerer også for Brahma Livseliksir, der var den tids opkvikker. Jens Damgaard, Tøndering Møllegård, solgte også æltetørv på bestilling og modtog svin på Roslev station. Holstebro Svineslagteri modtog svin på Jebjerg og Durup stationer. I Jebjerg modtog man den nye tid ved at oprette en højskole, og det skete hen på sommeren ved et møde med lærer Aksel Akselsen som taler, og skolen åbnede den 1. november.

Efterhånden begyndte den nye tid at sætte sine frugter i Roslev, og det største udtryk herfor var, at 50 landmænd i Roslev-Rybjerg og Hjerk-Harre sogne vedtog at oprette Roslev Andelsmælkeri, som det hed dengang. Det skete 1. november 1886, kun fire år efter at det første andelsmejeri i Danmark var startet i Hodde ved Varde. Det var altså et initiativ taget af egnens egne beboere, selv om en af ophavsmændene, gdr. Niels Pedersen, var en tilflytter. Det var især de yngre landmænd, der sluttede op om mejeriet som et af midlerne til at imødegå den landbrugskrise, der havde gjort kornavlens urentabel og tvang landmændene over i den dyriske produktion. Her skulle mejeriet hjælpe til at skabe den smørkvalitet, som erobrede det engelske smørmarked. Den tid var forbi, hvor hver gård selv kærnedede smørret og lavede en kvalitet, der kunne forrente sig. Smørnoteringen i Skive lød på den tid på 80–90 øre pr. pund herregårdssmør af det fineste, mens ringere (bondesmør) kun kostede 55 øre. Da mejeriet begyndte, afregnede man mælken med 14 øre pr. kande, hvilket svarede til 1 kr. for smørret. Andelshaverne fik besked om ikke at fodre med kålroer eller roetop i så stor mængde, at det kunne smages på mælken, men at der skulle fodres med rapskager,

som kunne bestilles gennem mejeriet. Den første mejeribestyrer var Villads Kristensen Krogh, men efter ham fulgte Jens Lund, der stammede fra Roslev og ledede mejeriet i mange år.

Sidst i firserne begyndte udviklingen at tage fart. Roslev apotek blev oprettet ved kgl. bevilling 1885 og åbnede den 1. september 1886 med C. C. Hassing som apoteker, og han varetog sin gerning gennem mange år, til sin død i 1908.

Nye købmandsforretninger dukkede op, mens gamle forsvandt, bl.a. den som Engel Balling Kristensen drev i sin gård i vesterbyen. Peter Sørensen begyndte over for mejeriet en købmandsforretning, hvor der siden blev brugsforening, og Peter Knudsen åbnede i 1888 sin forretning i beskedne butikslokaler i den yderste ende af gæstgivergårdens lange bygning og med foderstoffer, korn og gødning i en bygning på den anden side af kroens kørestald. Peter Knudsen var en ung mand, da han begyndte, og hans virke blev ikke blot langt og voksede til noget stort, men han fik også en stor indflydelse på stationsbyens vækst. Han stammede fra et fattigt hjem på Timring hede og fik sin første uddannelse i en købmandsforretning i Struer. Det fortælles, at han hver lørdag aften vandrede de 40 km til fods til sit hjem for at aflevere vasketøj til sin mor og gik søndag aften tilbage til sin læreplads. Han havde været ansat flere steder, inden han kom til Roslev, bl.a. i Rødkjærsgård, hvor han fandt sin hustru. I Roslev fik forretningen et hurtigt opsving, så lokaliteterne blev for trange, og efter at han havde købt Bertel Knudsens gård, byggede han på noget af jorden sin store købmandsgård i 1907 med rigelig plads til alle slags varer og tillige en isenkrambutik, som isenkrammer Thorndahl overtog.

I 1898 begyndte L. Nyegaard en manufakturforretning i en ejendom skråt over for gæstgivergården, og den voksede også efterhånden ud af rammerne. Manufakturhandler Buemann, Skive, der var ejer af den forretning, Nyegaard, drev, byggede sammen med købmand P. Knudsen i 1908 den toetagers ejendom, der blev placeret lige over for Knudsens købmandsgård, og her drev Nyegaard i mange år sin forretning, men da han

ikke ville købe ejendommen, flyttede han senere til en butik, som møllebygger Jens Søe Jensen opførte.

Jens Søe Jensen var også en af de mænd, der må nævnes blandt dem, der skabte den nye by. Han kom fra Mors og begyndte sin virksomhed som møllebygger i Tøndering, men flyttede så til Roslev i 1894 og begyndte den virksomhed, der skulle blive byens største arbejdsplads. Han byggede først nogle vejr møller, men siden gik han helt over til vindmotorerne, de smukke femvingede møller med klapsejl, der i næsten en menneskealder knejsede på hveranden gård i Salling. I en del år boede han i „æ pøt“, men i 1912 opførte han den fabrik, hvorfra vindmotorer i hundredvis sendtes ud i landet. Da fabrikken var på sit højeste, beskæftigede den en snes mand hjemme og ligeså mange var ude og stille møller op. Denne produktion varede ved til 1933, og standsningen skyldtes vel hovedsagelig elektricitetens fremtrængen, men også landbrugskrisen, der gjorde, at landmændene ikke havde råd til store anskaffelser. Det var en indsats af stor betydning, og den var med til at gøre byen kendt videre ud, men også på anden måde var Jens Søe Jensen med til at gøre byen større. Således gik han sammen med købmand Knudsen og købmand Callesøe i Durup med til at starte Roslev Tømmerhandel. Om årstallet synes der at være nogen tvivl – tømmerhandelens ejerske siger 1. januar 1900, mens andre siger 1907, men uanset årstallet har tømmerhandelen gennem årene haft en stor betydning som den største forretning i den branche inden for en større omkreds og var med til at styrke byens position som en god handelsplads.

Efterhånden føjedes nye ting af værdi ind i bybilledet. I 1903 fik byen sit første kloaknet, og de gamle grøftekanter gennem byen blev fyldt op, og man fik brolagte rendesten med samlebrønde – alt sammen for en sum af 5005 kr. og 61 øre!

I 1907 blev elektricitetsværket taget i brug, navnlig på initiativ af læge Krogh, Jens Søe Jensen og gartner Laursen, og tre år efter fik Borger- og Håndværkerforeningen indført gadebelysning. I 1910 byggede slagter Stengaard det store afholdshotel, og selv om det for ham blev en skuffelse, at

hotellet ikke kunne svare sig på afholdsbasis, og i tidens løb måtte igennem mange kriser, indtil det fik spiritusbevilling, kom hotellet til at spille en stor rolle i byens forretningsliv med sin store sal og scene. Forsamlingshuset var ganske vist taget i brug i 1900, og det skyldtes ikke mindst gdr. Niels Pedersen, der tegnede bidragene til huset og afgav byggeplads. Og i den tid, det var eneste mødelokale i byen, blev det stærkt benyttet og gjorde god fyldest både til møder og gymnastik, men det kneb at opfylde de krav, man efterhånden stillede til et sådant samlingssted.

Byens postekspedition var i mange år på stationen, men flyttede derefter til en bygning ved siden af gæstgivergården. I 1908 fik den status som posthus med postmester, og i 1911 flyttede det ind i det hus, Bertel Larsen havde bygget og udlejede til formålet.

Slutscenen på en række ting, der var med til at gøre byen moderne, var anlægget af byens vandværk i 1912, hvor ikke blot byen selv, men også udkanterne blev taget med. Det var gartner Laursen, der realiserede denne tanke, idet han selv skulle lave et vandværk til forsyning af eget gartneri og planteskole, og det skulle ligge på det højeste sted i gartneriet. Han foreslog da, at man gik sammen om at bygge et vandværk for hele byen, og det blev gennemført.

Allerede i 1897 fik byen sin første brugsforening, idet en kreds af andelshavere købte Peter Sørensens købmandsforretning ved mejeriet. Det var lærer Morten Nielsen, der gik i spidsen for dette, og brugsen gik så godt og gav så stort overskud, at man besluttede at sælge, da købmand Ballund gav et godt tilbud. Ved afstemningen var der kun én stemme imod, nemlig idealisen Asger Laursen. Købmand Ballund flyttede forretningen over på det hjørne, hvor brugsforeningen nu ligger, idet der var mere plads til korn og foderstoffer, og han oparbejdede en betydelig forretning, men i 1916 købte en kreds af interesserede forretningen af købmand P. J. Petersen, som da havde drevet den i nogen tid, og han fortsatte i en del år som uddeler.

En af Roslevs betydelige, udadvendte virksomheder var

Asger Laursens gartneri og planteskole, der startede i efteråret 1901. Laursen, der var en lærersøn fra Hem, valgte lige som sin ældre broder, L. Laursen, gartnerfaget, og de gennemgik begge en grundig uddannelse på havebrugsskoler og på et stort gartneri i Holsten, inden de slog sig ned, L. Laursen i Jebjerg og Asger i Roslev. Fælles for dem begge var, at de drev store virksomheder op og blev kendt ud over landet. I de første år forvandlede gården, som han havde købt af pens. lærer Nielsen (æ gammel degn, fader til lærer Morten Nielsen), til en stor planteskole med læbælter over det hele, og med en mængde forskellige kulturer. Noget af det første, der blev sat i gang, var fremavl af nåletræer til salg til plantningsforeningerne, som i disse år købte millioner af gran og fyr til planter eller læplantning, og hvis jeg ikke husker galt, var der år, hvor der blev sendt 200.000 planter fra Roslev ud over Jylland. Efterhånden føjedes mange nye ting til, nellikekulturer fra hans drivhuse blev en stor salgsvare og var stærkt efterspurgt. En del af gårdens jorder og de arealer, som siden blev købt til ved Viumvej, blev udlagt som frugtplantager – mange år før det store fremstød gennem „Dansk frugtavl“ i tyverne sattes ind. Gartneriet beskæftigede mange mennesker, ikke blot voksne, men også halv voksne børn fra byen, der i stort tal hjalp med at holde planteskolen i orden. Laursen var ikke blot en meget dygtig erhvervsmand, men i alle måder et stærkt interesseret og optaget menneske. Han var med til at sætte mange nye ting i gang i Roslev, var ivrigt gymnastikdyrker og i det politiske og kulturelle liv var han en central personlighed i sognet.

— — —

Således voksede byen frem, satte bestandig nye skud, og på mindre end 25 år lå der på den før så bare mark en moderne by med industri og forretninger med gode butikker, der gjorde byen til Nordsallings største handelsplads, og en række unge håndværkere sørgede for, at byen voksede i takt hermed. Alle-rede i halvfemserne havde den unge by samlet en stab af dygtige håndværkere, som hver især ydede deres bidrag. Man går ikke andre forbi ved at fremhæve murermester Bertel

Larsen, der byggede mindst 80 huse i Roslev og omkring i Nordsalling. Han var søn af smed Peter Larsen ude på Roslev hede, og han startede i 1903 sin virksomhed fra et gammelt hus på møllebakken, og allerede dengang beskæftigede han adskillige svende, men købmand Knudsen fik ham til at slå sig ned i selve byen, og her voksede hans forretning yderligere med store opgaver, og til tider havde han 20–30 svende. Som vidnesbyrd om hans dygtige og solide virke kan nævnes Peter Knudsens købmandsgård, hotellet, posthuset, Gamstrup mejeri foruden flere andre mejerier og større foretagender i Nordsalling.

Alt syntes at skulle lykkes for Roslev, og efter den første verdenskrig kunne førstelærer Morten Nielsen sætte kronen på sit fremragende arbejde inden for skolen ved oprettelse af Roslev realskole, den første i Nordsalling. Roslev kom ikke sovende til noget, ofte måtte der kæmpes og en modstand overvindes, men borgerne var vågne over for det nye og rede til at gøre en indsats. Men en gang glippede det dog. Det var omkring 1911, man i de mindre byer i amtet begyndte at tale om, at de burde have deres eget sygehus. Her rørte Roslev også på sig, og ganske vist kom der ikke noget ud af det, men da amtet begyndte i 1915 at tale om udvidelse af Skive Sygehus, mødte Roslev igen med kravet. Der kom ikke noget ud af dette, men Kjellerup, der også havde været med i kravet nogle år før i tiden, fik et mindre sygehus – til trods for at dette sygehus kom til at ligge lige ved amtsgrænsen og i kort afstand fra Silkeborg, der hørte til Skanderborg amt.

I 1940 skrev Roslevs lokalhistoriker, lærer Knudby ved en særlig lejlighed, at Roslev var en levende by i det første halve snes år efter århundredskiftet, og det er sandt, at den tid var præget af viljen til at skabe noget nyt og et dristigt initiativ, og det er vel også rigtigt, at der fulgte en tid, hvor tempoet blev sat ned, ikke mindst på grund af de økonomiske kriser i tyverne og trediverne og under den anden verdenskrig. Det var vel også sådan, at de ældre, der havde været med til at bygge Roslev op, var blevet trætte, men efter 1945 trådte en ny generation til, og man oplevede en periode med vækst og

udvikling, som ingen ville have drømt om – hvor alle rammer sprængtes, store villakvarterer og industrikvarterer og et skønt lystanlæg breder sig i dag ud fra den gamle bykerne og har skabt et nyt og festligt Roslev. Roslev er, hedder det i en gammel revyvisse, „en hyggelig og vakker stad“, og det er den stadig, men den er mere end dette. Hyggen er bevaret og øget med de mange smukke parcelhuse, men der er tillige en vilje til at gavne byen. Der går store diskussioner, hver gang problemer melder sig – det gælder ikke blot, når der laves lystanlæg eller bygges alderdomshjem og ny skole, men i alt hvad der skal ske, er befolkningen med, og bysamfundet er i stærk udvikling. Roslev er med andre ord en spillevende by.

Fjendsprojektet

Et arkæologisk udgravningsprojekt

Af Erik Jørgensen

I 1875 indsendte lærer H.C. Strandgaard fra Selde i Salling beretninger om Vroue og nærliggende sogne i Fjends herred til Oldnordisk Museum i København. Beretningerne var minutøse gennemgange af sognenes oldtidsminder, og på medfølgende matrikelkort var højenes beliggenhed afsat ved små antikvariske tegn (fig. 1). I beretningerne omtales bl.a., at adskillige gravkamre i oldtidsminderne var blevet opbrudt for at skaffe store sten til kisterne under den nyanlagte hovedlandevej på strækningen mellem Hagebro og Sjørup. Vi ved også, at blev der under disse stenplyndringer påtruffet oldsager, ja så kunne ransmændene omsætte de fundne genstande i kaffepuncher hos Kræn Haabro på Hagebro kro. Da Nationalmuseets udsending i 1899 berejste Vroue sogn, blev flere af de oldtidsminder, som lærer Strandgaard havde set og beskrevet, besynderligt nok ikke kortlagt, de gik i glemmebogen og blev først genfundet hundrede år senere.

Ved en tilfældighed kom jeg for godt en halv snes år siden til at læse lærer Strandgaards beretning. Grunden til dette bekendtskab, som jeg senere skal vende tilbage til, skyldes, at professor C.J. Becker i 1960 erhvervede to flintøkser for Nationalmuseet hos nu afdøde gårdejer Niels Lundsgaard i Vroue. Den ene flintøkse var en stor tyknakket økse, der er hele 34½ cm lang, den længste, der stadig indtil dato er fundet her i landet af den type; den anden var en lille tyndbladet økse. Disse redskaber havde Niels Lundsgaard fundet, da

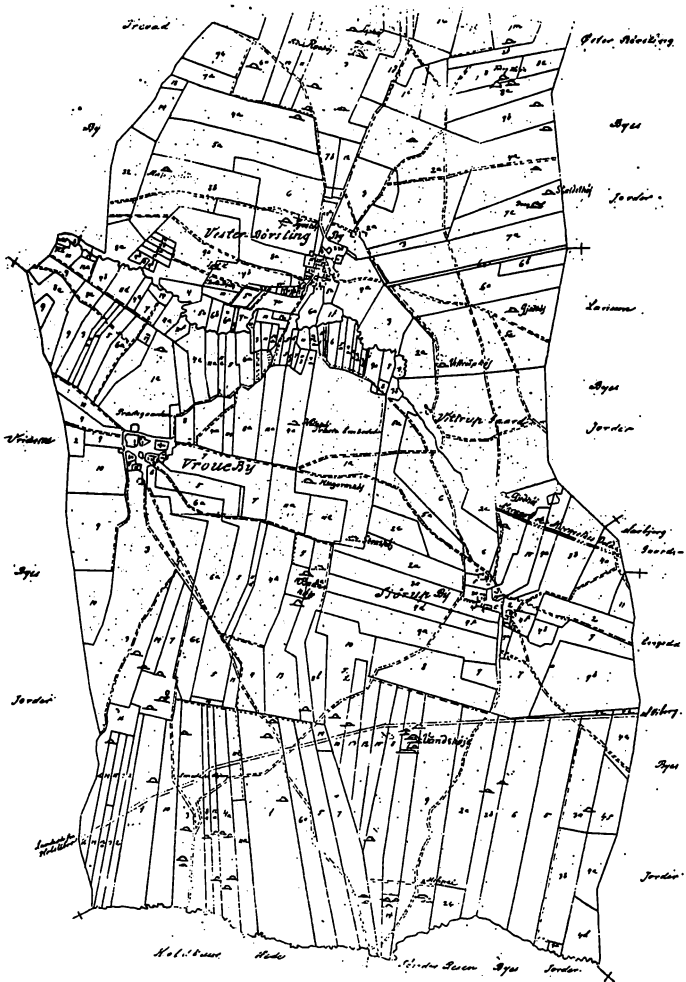

Fig. 1. Udsnit af lærer H.C. Strandgaards kort fra 1875 af Vroue sogn.

han fjernede en samling hovedstore sten, som han flere gange var stødt på under pløjning af sin nyopdyrkede hedeled, der lå lige op til det store fredede hedeareal, der kaldes Røverdalen (og som enhver fjandbo jo kender fra Jeppe Aakjærs roman om Jens Langkniv). Den store økse blev på Nationalmuseet mærkelig nok først antaget at være opgravet fra en overjløjet gravhøj, der lå vest i marken lige ved skellet til heden, og det til trods for at gårdejerens udsagn lød på, at den var fundet en ca. 25 meter øst derfor. På grund af de fundoplysninger som professor C.J. Becker havde indsamlet om fundforholdene og om fund af andre flintøkser på samme og nærliggende marker, formodede han, at der her på Vroue hede fandtes en gravplads med stendyngegrave. Denne formodning blev bekræftet i september 1963 gennem en temmelig hurtig prøvegravning, hvor jeg assisterede, ved fund af to af de såkaldte stendyngegrave med en flintøkse og skår af et stort lerkar.

Da der således ikke længere var tvivl om, at der på denne lokalitet fandtes en gravplads med stendyngegrave, blev jeg, da vi var færdig med prøvegravningen, af professor C. J. Becker tilbudt at overtage den videre udgravning, idet han mente at en sådan burde foretages, da pladsen efter hans skøn var temmelig vigtig. Siden da har Nationalmuseet foretaget udgravninger i Vroue, Daugbjerg og Vridsted sogne. Vi kalder denne aktivitet for *Fjendsprojektet*: et omfattende udgravningsprogram, der indeholder udgravning af adskillige oldtidsminder af forskellig art fra bondekulturen, med den hensigt at frembringe en merviden om oldtidsbebyggelsen i yngre stenalder her i grænselandet mellem den store Alhede og det nord for liggende kuperede moræneland.

I denne artikel og en følgende her i Skivebogen skal jeg omtale flere af de udgravninger, der er foretaget i den sydlige del af Fjends siden århundredskiftet, og i en sidste artikel vil jeg prøve at sætte de opnåede resultater ind i en større sammenhæng, i det store puslespil, der danner Danmarks oldtid. Og samtidig vil jeg prøve at sætte disse resultater i relief til det helhedsbillede, man havde af kulturudviklingen

i yngre stenalder før 1963. Nu skal man endelig ikke forledes til at tro, at fordi der er gravet kontinuerligt i knap femten år i Vroue og omegn, at så har vi fundet alle de manglende brikker til det afsnit af puslespillet, der udgør den ældste bondekultur i yngre stenalder her ved Jyllands hjerte. Det vil være en alvorlig fejltagelse. Vi mangler endnu mange brikker, også fra Sydfjends, for blot at få konturerne frem af et tilnærmelsesvis sandt billede af den ældste bondekultur for 5–6 tusind år siden.

Vor viden om yngre stenalder henter vi især fra tre kategorier af oldtidslevn: grave, bopladser samt votiv- og depot-henlæggelser. De to sidstnævnte grupper kender vi desværre yderst lidt til fra Vroue, Daugbjerg og Vridsted sogne, gravfundene derimod har vi mange af. Inden vi går videre, så lad os lige beskæftige os lidt med et par fagudtryk for senere at undgå misforståelser. I ældre tid kaldte man yngre stenalderens tre hovedafsnit for henholdsvis dyssetid, jættestuetid og hellekistedetid; sidstnævnte blev tillige benævnt dolktid. Det har imidlertid siden vist sig, at dysserne først anlægges i slutningen af dyssetid, og at jættestuerne næsten kun bygges i jættestuetids begyndelse, så man vil heraf se, at disse navne er mere misvisende end vejledende. Derfor anvendes i dag andre og neutrale betegnelser for disse tidsrum, og der tales nu om tidlig-, mellem- og sen-neolitisk tid (neolitisk kommer af de to græske ord *neo* og *lithos*, der betyder henholdsvis ny og sten).

En af de mest revolutionerende begivenheder i vor oldtid er det, der karakteriserer overgangen mellem ældre og yngre stenalder: forandringen fra en tilværelse som jægere og fiskere til at være en fastboende bondebefolkning, der dyrkede jorden og holdt husdyr. Man må forestille sig dette tidligste agerbrug bl.a. som et svedjebrug, hvor man huggede et stykke af skoven om, brændte den af og dyrkede området op. Når dette var udpint, toges et nyt område ved siden af, eller der flyttedes til et andet område. De første bønder dyrkede især nøgen byg, dværghvede og to arter af hvedeslægten, der hedder emmer og enkorn. I virkeligheden lignede de primitive

arter af hvede for en overfladisk betragtning nutidens byg, og stenalderens nøgne byg mindede om vor hvede. Kvægbestanden udgjordes af tamokse og får samt svin.

I denne artikel skal vi først og fremmest beskæftige os med et af de oldtidsminder, der hører hjemme i den tidlige del af yngre stenalder, altså fra tidligneo-litisk tid. Eller sagt på en anden måde, vi skal stifte bekendtskab med nogle af Vroue sogns ældste bønder. Det skyldes især nedenstående afsnit i lærer Strandgaards beretning, at vi er kommet temmelig tæt ind på livet af dem:

„Paa Sjørup Byes Hede, der nu vil blive beplantet, ligger øst for de forannævnte en Gruppe af 5 Høje tæt syd for hovedlande-vejen paa Hedelodden Matr. No. 7. De kaldes Vandshøje. Den næststøstligste af dem er temmelig stor, de øvrige middelstore eller smaa. Syd for ligger en lang smal Ophøjning, der sandsynligvis er en Skibshøj. Den 6. og nordligste Høj i Gruppen er halvt bortskaaret af Vejen“.

Af denne gruppe kom kun de tre største høje i Nationalmuseets sognebeskrivelse. Når de øvrige ikke blev registreret, skyldes det ikke, at de i den mellemliggende tid „var blevet kørt i mosen“ eller planeret på anden vis, som flere nærliggende høje blev. Forklaringen er snarere den, at beplantningen af Sjørup bys hede, den nuværende Sjørup plantage, ved århundredskiftet bl.a. bestod af tætstående, mandshøje bjergfyrbuske og -træer, der i det kuperede morænelandskab ved israndslinien gjorde det vanskeligt at afgøre, hvad der var oldtidsminder og hvad der var naturlige småforhøjninger. I dag, hvor store nåletræer dækker området, er alle lærer Strandgaards høje genfundet og andre ukendte dukket frem. Herudfor er gået talrige traveture i Sjørup plantage, og hver gang er jeg vendt tilbage til den såkaldte „skibshøj“. Men selv om jeg for hvert besøg således lærte dette formodede oldtidsområde ret godt at kende, ja så virkede „skibshøjen“ alligevel hver gang temmelig fremmed.

En undersøgelse af den lange, smalle ophøjning har derfor længe stået øverst på listen af det såkaldte Fjendsprojekt. Der er flere grunde til, at udgravningen af den såkaldte „skibs-

høj“ først blev en realitet i marts måned 1976. Der kræves som bekendt viden, tålmodighed og penge til at udføre en arkæologisk udgravning. Den første betingelse er normalt til stede for en faguddannet leder, tålmodigheden lærer man med tiden, mest ved at vente på de penge, der oftest er færrest. Af sidstnævnte grund rettede Nationalmuseets 1. afdeling forespørgsel til Arbejdsformidlingen i Viborg, om muligheden for at gennemføre en del af Fjendsprojektet som beskæftigelsesforanstaltning. Arbejdsformidlingschef Robert Masum og arbejdskonsulent Erik Holm var meget positive overfor beskæftigelsesarbejder i Fjends kommune, eftersom der var flere langtidsarbejdsløse i området. Et andragende til Arbejdsmarkedsnævnet for Viborg Amt gav således til resultat, at otte lokale arbejdsmænd i godt en måned var med til at løse skibshøjmysteriet, og siden er andre bevillinger fulgt efter. En fjerde betingelse for, at en udgravning kan finde sted, er lodsejerens samtykke. Det er normalt ikke noget problem, og skovfoged Poul Schmidt Sørensen for Sjørup plantage var yderst velvilligt indstillet overfor en eventuel undersøgelse, selv om nogle træer skulle ofres på videnskabens alter.

Før undersøgelsens start henlå den såkaldte „skibshøj“ som en henvend 70 meter lang øst-vest-vendt ophøjning, der var mellem 7 og 10 meter bred og indtil godt en meter høj. Østenden var en del forgravet, og en halv snes meter øst for midten sås en stor forsænkning. Tværs gennem ophøjningens vestlige del skar en skovvej sig igennem. Her tog udgravningen sin begyndelse, da det var det nemmeste og hurtigste sted at afgøre, om lærer Strandgaard havde ret eller om det var naturens skaberværk. I det 3 gange 11 meter store felt, anlagt vinkelret på højens længdeakse, fremkom hvad jeg gennem ti år havde ventet på, nemlig sporene efter store fjernede stenblokke langs højfoden, og udenfor disse lå flere mindre sten.

Da der ikke længere var tvivl om skibshøjens eksistens, rettedes opmærksomheden derefter mod den store forsænkning, hvor et dyssekammer formodedes at have stået. Også

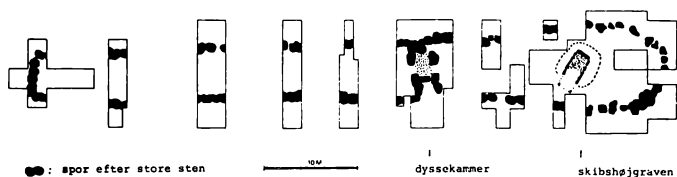

Fig. 2. Plan over skibshøjen i Sjørup plantage.

her var alle store sten fjernet (de ligger under Viborg–Holstebro landevejen), men tydelige mørke aftegninger i den lyse undergrund viste, at kammeret var anlagt på tværs af langhøjen og med indgang fra sydsiden. Tre store bæresten havde stået i hver langside, mens en enkelt havde dannet nordvæggen. Og det fremgik af stensporene, at der havde været en tærskel- eller dørsten mellem det midterste stenpar. Til stabilisering af bærestenene var anbragt flere hånd- og hovedstore sten udenfor disse. Kammerbunden var belagt med flade fliser, men på disse lå – til udgravernes utilfredshed – ingen gravgaver. Til trøst fandtes derimod, umiddelbart nord for kammeret og udenfor randstenene, en velbevaret flintøkse og en lille samling skår. Fundene lå ikke i omgravet jord og har derfor næppe haft deres plads i kammeret.

For at få klaring på oldtidsmindets udstrækning og form anlagdes herefter flere felter tværs gennem højen. Langhøjen viste sig oprindeligt at have været 68 meter lang, dens vestende var smal og lige, kun $3\frac{1}{2}$ meter. Ved dyssekammeret, 40 længere mod øst, var bredden forøget til 5 meter, og ved den afrundede østende nåede bredden helt op på 8 meter. Her var højden også størst, 1,2 meter over den gamle markoverflade. I den vestlige del af mindesmærket nåede højden ikke over 80 cm (fig. 2). En sådan form må siges at være usædvanlig for et dansk oldtidsminde, men vi er ikke færdige endnu, for der fulgte flere overraskelser i skibshøjens kølvand. I den brede østende dukkede nemlig lidt efter lidt rester af en forstyrret stendynge på 4–5 meter i omrids frem. I den omgravede jord sås en del trækul og brændtbensstumper,

hvilket i første omgang ledte tanken hen på en bronzealderbegravelse. Efterhånden som flere træer blev fældet og den omgravede jord fjernet, kunne der anes en trugformet forsænkning i stendyngeens midte. Håndstore sten dækkede her rester af flere paralleltliggende forkullede træplanker, der var helt op til 17 cm brede og indtil 10 cm tykke. Det viste sig, at træplankerne lå indenfor et nærmest U-formet gravrum med åbning mod sydvest. Gravrummets sider var dannet af mandebryst-store kløvede sten, oven på hvilke der lå flere flade sten, ligesom en tømur, dog var den nordlige væg desværre forstyrret af nedgravningen. Under træplankerne, der lå som et sammensunket tag, var bevaret, takket være stor ildspåvirkning, forbrændte knogledele af fem gravlagte personer, der alle lå på ryggen, skulder ved skulder, og med hovedet mod nordøst. Undersøgelser foretaget på Antropologisk Laboratorium i København viser, at det ældste individ har været mellem 20 og 30 år, den næstældste person var 11 år og de tre øvrige mindre børn, to på henholdsvis 1½ og 2 år, mens den yngste bisatte var et nyfødt barn. Der var ingen sygdomstegn på de bevarede knogledele, og desværre kunne kønnet ikke bestemmes.

Gravrummets bund var ret kompliceret i opbygning, idet der under de bisatte personer først lå trækulsrester af større og mindre gren- og stammestykker, men uheldigvis var ikke så meget bevaret, at konstruktionen af gulvet eller kvasdynge kunne erkendes. Under trækullet lå et ca. 10 cm tykt lag ildskørnede skærver, der hvilede på et par cm tykt gråt sand. Sandet dækkede igen over sidste bundlag, der udgjordes af en bundbrolægning af flade, store, kløvede fliser i den inderste del af bundarealet, mens resten bestod af almindelige rundede marksten, hånd- til hovedstore, der fortsatte godt en meter udenfor gravrummet mod sydvest og i enderne afsluttedes af to stolpehuller. Sidstnævnte del af anlægget må opfattes som en åben forgård til gravrummet.

Hvordan begravelsesceremoniet er forløbet, fortaber sig bag røgsløret fra den afbrændte gravbygning og under den senere opkastede jordhøj. Og dog – over brystet af det vest-

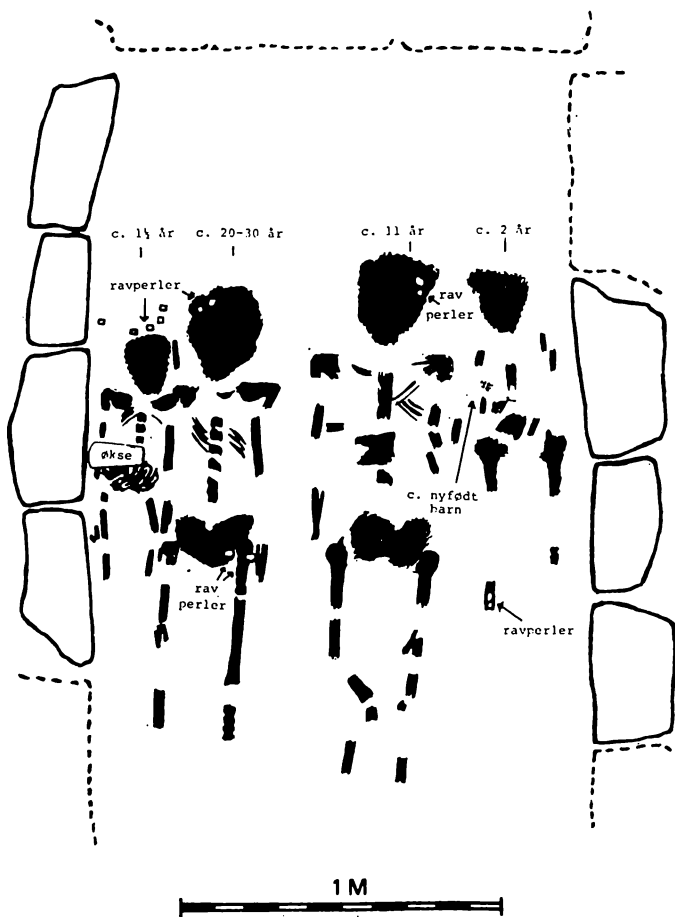

Fig. 3. Plan over de gravlagte personer i skibshøjgraven.

ligst-liggende barn lå en stærkt ildsprængt flintøkse, og umiddelbart nord for barnets hoved fremkom flere stærkt ildstærede raverperler, på nær en enkelt. Lignende raverperler lå ved den ældste persons hoved, og to andre, store perler

fremkom under lændepartiet af samme individ. Under den 11-åriges hoved lå et mindre ravsmykke med fordybninger tæt ved kanten, og andre to perler fandtes ganske nær det østligst-liggende barns højre ankel. Så lidt var bevaret og alligevel så meget, at det røber tiden: den ældste bondestenalder. En tværpil og en håndstor sten med to diamentralt placerede fordybninger, der fremkom i omgravet jord, hører antagelig til graven, men der må have været adskilligt mere, for selv om man skal være varsom med at anlægge rationelle betragtninger i yngre stenalders dødekult, så synes pladsen mellem de dødes hoved og gravrummets endevæg, et areal på 60×150 cm, at være for stort til intet. Her må have stået flere genstande af organisk materiale, bl.a. vel nok beholdere med mad og drikke til den lange rejse (fig. 3).

Den ovenfor beskrevne grav i skibshøjens brede østende hører til den kategori af grave, der går under betegnelsen „jordgrave“, og herved forstås alle de grave fra den ældste bondestenalder, der ikke falder ind under begrebet dyssekammer. Fra Danmark kendes knap hundrede grave af denne art, og godt $\frac{3}{4}$ findes nord for en linie mellem Skjern og Horsens. Kun en ringe del af disse jordgrave er imidlertid fagmæssigt undersøgt, derfor er den nye grav fra Sjørup plantage et meget kærkomment supplement. Selv om denne højs form synes mærkelig, så er dens trekantede facon ikke så usædvanlig, som man først måske kunne få opfattelsen af. Flere af landets langhøje er nemlig bredest i den ene ende, men hvorvidt der også findes primære jordgrave her, må kommende udgravninger vise. Ser vi udenfor landets grænser, så findes trekantede langhøje med jordgrave fra det sydlige England over Nordtyskland til Polen, især området Kujavien. Så man kan sige, at det var på tide, de også dukkede op her i landet. Men nyfrembragt arkæologisk materiale stiller ofte flere spørgsmål end det kan give svar på. Hvem byggede skibshøjen i Sjørup plantage, og hvor fik nybyggerne ideen til den for os så mærkelige højform fra, og hvorfor skulle gravbygningen forinden brændes af? Dyssekammeret, der har stået i skibshøjen, kan vi se bort fra i denne omgang,

da det først på et senere tidspunkt er indbygget i højen og således ikke hører med til det oprindelige anlæg.

Når vi vil prøve at forklare et eventuelt familieforhold imellem de gravlagte personer, støder vi også på vanskeligheder, da vi ikke kender deres køn, især den 20–30 åriges, men rent teoretisk kunne vedkommende godt være mor til de fire børn. I så fald måtte hun have været en kvinde af særlig betydning, når hun og hendes børn sattes et så stort og særpræget gravminde. Om hun så havde rod i den jyske halvø eller hun kom med de første bønder fra fastlandet hinsides Østersøen, er spørgsmål der må stilles, men som næppe foreløbig bliver besvaret, for problemet om vor ældste bondekulturs oprindelse er nemlig stadig langt fra løst. Men med undersøgelsen af skibshøjen i Sjørup plantage har vi føjet en meget vigtig brik til puslespillet om vor oldtid, en brik vi højst sandsynligt ville have manglet, dersom lærer Strandgaard ikke havde været så forudseende i 1875 at beskrive og markere en „lang smal Ophøjning“ på „Sjørup Byes Hede“.

Breve fra 1864

Niels Sørensen Brand fra Ramsing var indkaldt i 1864 og i det følgende findes uddrag af brevvekslingen mellem ham og hans kone hjemme i Ramsing.

Ved Jens Peter Hansen, Ramsing

Som tusinder af andre unge mænd blev husmand Niels Sørensen Brand fra Ramsing i januar 1864 indkaldt til forstærkning af det danske forsvar i krigen mod Prøjsen og Østrig.

Der findes ti breve fra en brevveksling mellem Niels Sørensen Brand og hans kone, Ane Marie, i den tid, han var indkaldt. Brevene er nu i Spøttrup lokalhistoriske arkiv i Ramsing, hvortil de er skænket af Niels Sørensen Brands sønnesøn, den nu 86-årige Niels Sørensen, der bor på Engvej i Ramsing. Brevene er skrevet i tiden 18. januar til 24. april 1864. Brevvekslingen viser, at der har været skrevet flere breve inden for det samme tidsrum, men disse breve er ikke til stede.

Niels Sørensen Brand var født den 9. august 1829 i Ramsing sogn som søn af gårdmand Søren Espersen og dennes første hustru, Christiane Nielsdatter. Brand-navnet har han efter moderen, idet hun var datter af gårdmand Niels Christensen Brand i Ramsing. Niels Christensen Brand er søn af Christen Lassen Brand, en af de Ramsing-bønder, der i 1772 gjorde oprør mod herremanden på Bustrup og måtte bøde med fængselsstraf i Viborg tugthus og vist også med fortabelse af fæstet på gården i Ramsing.

Niels Sørensen Brand har været ejer af en af de små ejendomme i Søndermarken i Ramsing, hvor han utvivlsomt har måttet øge indtjeningen ved at gå på dagleje hos gårdmændene. Dette har i hvert fald været tilfældet senere hen, idet der foreligger en slags dagbog fra hans hånd, ført over hans arbejde for gårdmændene og for kommunen (vej- og

Ane Marie og Niels Sørensen fotograferet på deres ældre dage hos N. Jepsens fotografiske atelier i Frederiksgade i Skive.

grøftearbejde) i årene 1883–84 og 1892–96. Han var gift med den ca. otte år ældre Ane Marie Christensen fra Kokborg i Sevel sogn. Ifølge en „Køekoppe-indpodnings-attest“ er hun født omkring 1821, idet attesten er udstedt på Christen Kokborgs datter, Anne Marie Christensdatter, der ved vaccinationen, den 16. september 1822, er et år gammel.

Da Niels Sørensen Brand i 1864 indkaldes, er han 34 år gammel, og Ane Marie er omkring 42. De har to børn, sønnen Søren og datteren Christiane. Han er ifølge et bevaret pas indgået i forstærkningen den 1. januar 1861. Nogle passager i brevene kunne tyde på, at han har været indkaldt flere gange før januar 1864.

Det første af brevene er skrevet i Århus den 18. januar 1864. Niels Sørensen er da på vej sammen med forstærkningsmandskabet fra Viborg amt til København, men må vente i Århus, idet der er store troppestyrker, der skal føres over, og tilsyneladende kun få skibe til rådighed. Han skriver herom:

„Vi havde fra hjemmet til Viborg en rask befordring, og der blev vi denne nat, og så rejste vi med banetoget søndag morgen kl. 6 og ankom her til Århus omtrent kl. 9^{1/2}, og vi havde da ventet straks at komme på dampskibet til Korsør og derfra til København, men der var allerede afrejst tre dampskibe med indkaldt mandskab, og de sagde, at der var telegraferet til København om tre dampskibe til i dag, men der kom kun et, som ville overføre mandskab. Det kunne kun tage en 5–600 mand, og det kunne kun lidt forslå, thi der var henved 2000 mand indkvarteret her i byen sidste nat, men det bekymrer vi os heller ikke noget om, thi vi kan ikke ønske os bedre, end vi har det. Der blev givet indkvarteringsbilletter på Rådhuset, og hvor mange, der end er, så er der vistnok ikke en eneste, som har betalt det mindste enten for kost eller sengeplads. Vi blev indkvarteret 15 mand hos apotekerens, deriblandt var Jens Nielsen, Jens Peter og jeg. Her er fem af Sevel sogn, af hvilke der også er nogle, der kender dig. Den ene, Gregers søn, Niels, som er blevet gift for en måneds tid siden. Vi får allesammen her en udmærket god forplejning med varm middagsmad, kaffe og smørrebrød morgen og aften.

Nu venter vi at rejse i morgen, tirsdag, men véd det ikke med vished, men det gør heller ingen ting, thi når de ikke sætter os over, kan vi heller ikke komme vejen frem, og som sagt, vi kan ikke ønske os bedre, end vi har det.“

Dette brev når frem til Ramsing den 23. januar, og dagen efter skriver Ane Marie til sin mand. Alle brevene – både fra hans og hendes hånd – er stærkt religiøst præget, hvilket vil fremgå af en del af de citater, der anvendes her. Begivenhedernes alvor er sikkert med til at forstærke de udtryk, der fremkommer. Ane Marie skriver:

„Kære mand. Da der nu gives så god lejlighed, så vil (jeg) tage fat på pennen og skrive nogle få linier til dig. Din skrivelse af 18. januar, den modtog jeg den 23. samme måned, hvoraf jeg ser, at der er blevet ophold i eders rejse, men det glæder mig, at jeg kan se, at (du) har det godt. Jeg vil bede til Vorherre, at det også kan vedvare for dig, kære mand, så skal vi jo slide tiden med tålmodighed.“ „– jeg har megen trøst og ro af vores fader og moder. Jeg har ikke været ene den eneste nat endnu, siden du rejste bort fra mig. Ane Johanne kommer hver aften og bliver hos mig, til dagen bryder frem, og fader og moder, de besøger mig ofte og trøster mig i min bedrøvelse.“

„Jeg vil bede til Vorherre af hjertens grund, at han snart skal hjemkalde dig igen til mig og vore små børn. Jeg er ene og bliver vel også ene, så længe til Gud vil sende dig hjem til mig igen. Nu vil jeg ende min ringe skrivelse denne gang. Du hilses på det venligste fra mig og vore kære børn. Adjø. Lev vel. Ane Marie Christensen.“

Det næste brev, der findes, er skrevet af Niels Sørensen i København den 5. februar. Han nævner heri et brev fra Ane Marie, skrevet den 31. januar, så her er sandsynligvis både et af hans og et af hendes breve borte. Han udtrykker i brevet sin store længsel efter hjemmet, efter hende og børnene.“ „– jeg kan ikke sige, hvor snart jeg atter kan samles med eder igen, men når det sker, at vi kan samles raske og sunde igen, da vil glæden vist blive dobbelt stor for os alle, og derfor må vi tålmodig oppebie den tid, indtil Gud af sin nåde vil forunde os at samles igen.“

Han skriver endvidere, at Viborg amts forstærkningsmandskab som de eneste endnu ikke har fået udleveret uniformer, men udtrykker sin tilfredshed med dette, da – “ „– af de, der har modtaget tøj, rejser der daglig mange herfra –“. Han beretter om forlydende gående ud på, at Viborg amt skal blive i København og forrette garnisonstjeneste, indtil rekrutterne kommer af skolen. Brevet slutter således:

„Krigen er nu allerede udbrudt, og jeg kan ikke vente andet, end at jeg også kan komme med, men jeg har den bedste tillid til den almægtige Gud, at hvis det er hans vilje, da kan han lige så godt beskytte mig midt i den største fare, som hvor der slet ingen fare er, og er Guds vilje, at jeg ikke mere her skal samles med eder, så håber jeg at samles med eder hos Gud i himlen, hvor ingen forstyrrer vor fred mere. Adjøs. Lev vel. Din til døden hengivne mand, Niels Sørensen.“

Ti dage senere, den 15. februar, skriver han igen hjem. Efter en indledning med forsikringen om, at han er ved helsen og helbred, med udtryk for sin længsel efter hjemmet og med trøst til Ane Marie i hendes ensomhed, foreslår han hende, at – om der kunne træffes et fruentimmer, som du synes om, da er det måske bedst, at du tager hende til dig, thi jeg véd kun så lidet af, enten det skal vare kort eller længe, til jeg kommer hjem igen.“

De har nu fået udleveret uniformer: „– gode, nye klæder, som består af en feltkappe, en våbenfrakke, et par bukser og en felthue, som er god til at trodse kulden i denne årstid.“ Derimod er der endnu ikke blevet udleveret geværer. Viborg amts forstærkningsmandskab er blevet indrullet i 14. regiment, som har været opløst, da det bestod af lauenborgere, som ved fjendtlighedernes udbrud blev permitteret og hjemsendt. Om rømningen af Dannevirke skriver han:

„Der har i den sidste tid her i byen og vistnok over hele Danmark været stor sorg og harme ved efterretningen om, at Dannevirkestillingen var blevet forladt af vore tropper uden svæds slag og er given til fjenden tillige med meget svær skyts og andre krigsfornødenheder. Der var et røre her i byen de første dage efter, man fik det at vide, og det var næsten alles

mening, at der var begået et stort forræderi, men efter at være kommet mere til besindighed antages det nu, at vore officerer måske har handlet klogt deri at opgive stillingen, inden fjenden begyndte at storme, da vores var alt for få og tillige så udmattet af frost og kulde, at det ikke var muligt at modstå fjenden, og der kunne da have været fare for, at hele vor armé kunne være blevet ødelagt.“ –

„Jeg har nu sendt mine klæder hjem, og deri mit portræt, og der er et til dig og et til mine forældre, som jeg beder dig at udlevere dem, når du får dem. Der er et adressebrev med pakken, som nok bliver dig tilsendt, når pakken kommer til Skive.“

I et efterskrift skriver han: „Jeg tror ikke, at der behøves frimærker på de breve, som bliver sendt til soldaterne. Derfor skal du ikke sætte nogle på, når du skriver igen.“

Ane Marie skriver til sin mand den 6. marts. Af brevet fremgår det, at der har været brevvekslet mellem dem siden den 15. februar, hvorfra sidste bevarede brev stammer.

Hun begynder med at fortælle om børnene: „Nu har lille Christiane taget vel til, siden du rejste bort fra os. Forleden dag tog Søren til at græde for sin fader og sagde, at faderen bier så længe. Det må du tro, kære mand, at det gjorde mig ondt at høre.“

Niels Sørensen er i mellemtiden blevet forflyttet til Jylland med garnison i Fredericia. Brevet er adresseret dertil. Af brevet ses det endvidere, at han har haft lejlighed til at gøre besøg undervejs. Ane Marie skriver: „Det glæder mig, at du har talt med mine brødre, og fordi de tog så kærligt imod dig og kendte dig som svoger. Det kunne jeg også få ro af at høre. Peder har skrevet til mig, hvori de har sendt mig 3 rdl. De har nok givet mere af en god vilje end af en god evne. Nu har Peder atter skrevet til mig og fortalt, hvordan det gik den dag, du var hos dem. Han skrev, at den glæde kunne han ikke beskrive mig, men tiden var så snart udrunden, at du måtte afsted.“

Den omtalte Peder er Ane Maries broder, Peder Christensen, der bor i Aunslev nær ved Nyborg.

Videre i brevet skriver hun: „Nu har Knud (sognerådsformand Knud Sørensen, Ramsing. – JPH.) samlet penge her i sognet til soldater, til dem her af sognet, og de har sagt, at de skulle sendes til eder i breve til enhver karl for sig, og dersom dine penge ikke kan slå til, så skal du endelig lade mig det vide, for du må ikke lide nød, kære mand, det kan jeg ikke tåle. Disse skillinger, som du lod blive hjemme den tid, du rejste bort, de er i behold endnu. De skal være i behold, dersom du trænger. Der er ingen, der har krævet noget af mig endnu til nogen ting.“

Det næste bevarede brev er ligeledes fra Ane Marie. Det er dateret: Ramsing, den 30. marts, 1864, og sendt til „Soldat Niels Sørensen, Ramsing. No. 99. 14. regiment, 5. compagnie i Fredericia.“

Han må have haft skrevet hjem og fortalt om tiden i Fredericia, for hun skriver: „Da det var så lang tid, jeg ikke havde hørt fra dig, og jeg havde hørt så megen tale om, hvordan det gik ved Fredericia, så havde jeg ikke grund til at være meget veltilfreds derved. Jeg ser af din skrivelse, at du har (det) meget ondt og lider meget frost og kulde.“

Hun fortæller om, at lille Christiane er syg, „– det er nok halsesyg, hun har –“ men hun selv og Søren „har helsen og sundhed.“

Brevet fortsætter:

„Vi har også været bange for fjendens ankomst. Salling har været besat af danske tropper. Ramsing var besat med dragoner. Til (navnet utydeligt) havde de fire mand og fire heste indkvarteret et par dage, og således var det over hele byen, men på Bustrup var der nok omtrent et par hundrede mand og heste. Nogle steder var de gode mod dem, nogle steder var de ikke gode. Oppe til Peder Sørensens i Ramsing ville de ikke lade dem få noget for betaling. Men så fandt de selv Dorte hendes saltkar. Så tog de flæsk og kød, og så hentede de kål i kålgården, og så kogte de selv kål.“

Et par sørgelige nyheder får han:

„I Vejby har de det meget træls. Kjersten kan ikke høre det allermindste, det er så sørgeligt for hende og hendes forældre.

Inger til (navnet borte) i Vejby er død efter et barn, og barnet fik hun i sine arme, og Jens Ravns kone på Hedegård er også død, men barnet lever.“

Ane Marie slutter med et hjertesuk:

„Jeg har ikke den fornøjelse at bryde dine breve, som kommer til mig. Dem bryder vores gamle fader, så snart han kan få fat på dem. Det sidste, jeg fik fra min broder, brød han også. Jeg kan ikke så meget godt lide det, men jeg skal jo tage imod det. Jeg har haft en kedsommelig påske, og ligeledes for dig, kære mand, men nu vil vi bede med hverandre til den almægtige Gud, at han snart vil sende dig hjem, at vi kan juble vor pinsefestens højtid med glæde.“

Som svar på dette brev skriver Niels Sørensen den 6. april: „Kære dybtsavnede kone og børn. Din kærkomne skrivelse af 30. marts modtog jeg med glæde, da jeg altid længes efter at spørge fra dig og vore kære små børn.“

Han kommenterer hendes oplysning om datterens sygdom og forsikrer hende om sin egen sundhed. Han fortsætter:

„Jeg har nu den sidste tid haft det godt efter omstændighederne. Vi er igen blevet indkvarteret i byen, og der, hvor jeg ligger, er vi kun fire mand og har en hel stue og halm nok at ligge på, men klæderne må vi beholde på, thi dem har jeg ikke haft af kroppen, siden vi rejste fra København (ca. halvanden måned – JPH), men det gør heller ikke stort, så længe man kan holde sig fri for utøj. Vi kommer nu på forpost omtrent hver tredie dag, og når vi er fri derfor, kommer vi på arbejde den halve dag, men det trykker os ikke meget, thi vi kan nok selv træffe måde dermed og ikke tage mere deraf, end vi kan holde det ud. Fjenden har nu, siden de bombarderede, forholdt sig roligt her, og der er vel en stor del trukket ud af Jylland, men der er også nok ikke så langt herfra. Jeg var på forpost i går, vi kunne se deres patruljer, men de kom ikke så nær, at det kunne bevirke noget sammenstød. Jeg antager, at de vist ikke lyster at gå løs herpå (med) storm, thi vores stilling er fortrinlig, og vi kan beskyde fra alle kanter, så jeg synes, at det næsten er en umulighed at indtage fæstningen, men Gud råder for alting, og som han vil, så må enden blive.“

Samme dag som stormen på Dybbøl skanser foregår, den 18. april, skriver Niels Sørensen igen hjem fra Fredericia til kone og børn: „Vi er atter kommet herud i skanserne uden for byen, men nu er det kun en bagatel at være her imod som forrige gang, vi var her, da vi nu har godt vejrlig, og tjenesten er ikke mere anstrengende, end at man nok kan holde det ud. Vi kommer på vagt hveranden dag, og så har vi frihed den anden, undtagen et par timers eksercits, vi har den dag, som vi ikke er på vagt, og undertiden noget arbejde. Ellers kan vi ligge og hvile os, og det kan vi sagtens udholde, når man bare kunne lade være at kede sig, men det er langt fra. Ikke nogen, som jeg har lyst til at ligge her –“.

„Der har nu længe været tale om, at der skulle afholdes en konference for at få fred sluttet. Først hed det, at det skulle være den 12. april, men nu hedder det, at det er bleven udsat til den 22. april, men hvorvidt, der er noget dermed, kan jeg ikke sige, men lad os alle bede til den algode Gud, at han snart vil gøre en ende på den grusomme krig og tage sit tugtsens ris tilbage, og vi kunne leve i fred. Men vi må sige: „Ske Guds vilje“, thi det er vistnok for vore egne synders skyld, at han tugter os, og vi véd også, at den, han elsker, revser han.“

Han fortæller om breve, han har modtaget, og beder hende hilse brevsriverne, da han ikke har fået brevene besvaret, fordi – „– der er så ringe lejlighed, thi jeg må ligge fladt ned på jorden og bruge tornysteren til skrivepult –“.

Videre skriver han: „Jeg har modtaget et brev fra Knud Sørensen med tre daler i, som var samlet af sognet, som jeg er glad for, da der er god aftræk på dem. Jeg beder dig, at du hilser givnerne og takker dem derfor. Da Knud har bedt mig at lade ham vide, når jeg har modtaget brevet, vil jeg lægge et brev inden i dette til ham, som du må se at få besørget.“

Niels Sørensen har den 22. april modtaget brev hjemmefra, et brev, der har været ni dage undervejs. Dagen efter, den 23. april, skriver han hjem:

„Frederits, den 23. april, 1864.

Kære højtelskede kone og børn.

Din kærkomne skrivelse af 13. april modtog jeg den 22. s. m.,

hvoraf jeg med glæde ser, at du og lille Søren er ved helsen og helbred, og at lille Christiane er godt i bedring.“

„– Jeg kan, Gud være lovet og takket, også tilmelde eder ligeledes igen, at jeg er rask og ved helbred og har det efter omstændighederne godt.“

„– Jeg kan ikke fuldtakke den gode Gud, som hidindtil har levnet mig livet og lemmerne og mere, at jeg har været rask og sund hele tiden, siden jeg kom i tjenesten, og når man har helbred, kan man også døje meget.“

„– Du skriver om, at jeg skal sige dig, om der skal byg der, hvor der var rug i fjor. Det var min mening, at det så skulle være, hvis der kunne blive lidt gødning dertil, men hvis ikke, da må du nok helst få sået havre deri. Du får at så nogen kløver og timotheefrø i den ager, som skal ligge ud til næste år. Jeg vil håbe, at min fader vil gøre en del af arbejdet, og så tror jeg også, at sognets beboere vil gøre det øvrige.“

Det sidste brev, der findes fra denne brevveksling, er skrevet af Ane Marie den 24. april, altså inden hun får det brev, der er gengivet foran. Børnenes helbred og hele vel beskæftiger hun sig meget med i alle brevene, ligeledes Sørenes tale om, at faderen snart kommer hjem: „– ikke den første søndag, men så den næste.“

Her i brevet lyder det: Nu er lille Christiane kommet sig igen, og nu er hun dygtig til at spise. Jeg er snart i (tvivl) om, at Søren også har haft en gren af denne sygdom, men det var ikke i så høj en grad. Det var et par dage før påske, at han ikke var så vel tilpas, han var rosen i hovedet og broget over kroppen. Dengang gjorde jeg ingen regning på, at det var andet end noget kulde. Da nu Christiane blev ligeledes over kroppen, så tror jeg vist, at det var det samme. De siger, at det er skarlagensfeber, som følger med denne halsesygge. Der er mange børn, som dør af dette.“

„Det er grusomt at høre og tænke på, sådan som det går til. Den 19. indtog tyskerne Dybbøl efter sigende, og der gik nok så uhyre mange til af vore tropper. Om der er gået nogen til her af omegnen, har jeg ingen underretning hørt om endnu. Den konference, de har sagt, der skulle være, det er nok ikke

andet end løgn. Nu siger de, at det skulle være fire dage længere hen. Nu siger de, at den prøjsiske konge har sendt bud til Wrangel, at han skulle trække sine folk fra Dybbøl og besætte hele Jylland. Det ser sørgeligt ud for vort kære fædreland, men Gud kan snart omvende alt, at det kan blive godt.“

„– Jeg skulle hilse dig så mangen gang fra dem i Vejby. Der var jeg i går med børn. Det var den første gang, siden du rejste bort.“

„– Lev vel, til vi ses igen.

Ane Marie Christensen og børn.“

Niels Sørensen stod krigen igennem. Hvornår han er blevet hjemsendt, vides ikke. Mange år efter – i 1876 – fik han „den af hans majestæt kongen allerhøjest indstiftede erindringsmedaille for deltagelse i kampene for fædrelandet 1864“. Både medaljen og det tilhørende diplom er bevaret.

I 1890 afhændede han ejendommen til den eneste søn, Søren Sørensen, og ægteparret gik på aftægt hos denne. Her døde Niels Sørensen Brand i 1904.

Jens Peter Hansen

Hovbønderne under Estvadgaard

Ved P. K. Hofmansen, København, tidligere Trandum

Fortsættelse fra årgang 1974

De ublide kår, som hovbønderne under Estvadgaard fristede, medens sekretær Bentzon var deres godsherre, kunne dog ikke i nedværdigelse og elendighed stå mål med det hårde liv, som det såkaldte natmandsfolk på samme tid og langt senere måtte føre for at opretholde en kummerlig og af alle foragtet tilværelse. Natmandsfolkene i Rønbjerg havde dog deres eget hus⁴⁶⁰), men mange af deres lige måtte gå fra dør til dør „efter Brødet“ og sove i stalde, udhuse eller under åben himmel, hvor de kom frem. Det synes, at natmandshuset i Rønbjerg har været kendt af mennesker fra ligestillede samfundslag rundt om i hele Jylland og ofte trukket sådanne på deres vandringer til egnen, og netop fra 1728 haves i Hjerm-Ginding herreders justitsprotokol en beretning om en taterjagt, hvis dramatiske forløb her reproduceres ud fra samme protokols tætskrevne sider:

Påskedag 1728 var den 28. marts, og i dagene „efter Paaskehelligt“ traf det ind med „en sterk blæsende Kuld med Frost, Hagel, Sne og deslige“. Dette „haarde og strenge Guds Veirilig, som udi samme Dage var“, jog hen over egnen og fyldte de dybe slugter ned mod Flyndersø med strømme af kold luft, medens isnende kulde ude over tværmarker trængte ind til ben og marv hos de få, der måtte færdes der. I dette onde vejr kom 3. påskedag „ved Soelberg Tiider om Aftenen“ to taterkvinder med nogle sengeklæder svøbt om sig til *Simon Eskesens* dør i Kisum, hvor han med sin hustru *Anne Pedersdatter* boede i Bundgaard sammen med den 65-årige *Morten Poulsen* og dennes hustru *Dorthe Pedersdatter*⁴⁶¹). Kvinderne bad om

husly, og „af Medynk“, som Simon Eskesen senere sagde, gav han dem lov til at blive, skønt det var forbudt at huse slige mennesker. Senere på aftenen kom også „tvende Karle og en liden Kvinde af samme Slags“ til gården, hvilke sammen med de 2 kvinder fik lov til at overnatte „i Frammerset“ (som regel køkken og bryggers i samme rum). De havde en lille brun hund med sig, og den ene af de 2 „Karle“ var „temmelig gammel til Alders og graaehærdet“. Skønt de følgende dage ikke bragte opholdsvej, ville Simon Eskesen dog torsdag morgen, da „Slud og ondt Vejer“ drog hen over egnen, have dem bort, men da de grædende bad om at måtte blive, blev dette da også tilstået dem. Den følgende nat skete imidlertid en begivenhed, der fik vidtrækkende følger ikke blot for taterne og Simon Eskesen, men også for flere andre, som blev draget ind i sagen. I nattens løb listede 2 af taterne sig ud i Morten Poulsens fåresti og drejede af uforståelig ondskab halsen på et af fårene så grundigt rundt, at man den følgende dag kunne „vrive Hovedet paa det døde Faar ganske om“. Taternes skyld i denne ugerning var ubestridelig, da fodspor fra frammerset til fårestien ved senere undersøgelse nøje svarede til aftryk af deres efterladte sko. Sagens akter antyder intet om motivet til denne handling, som var sket i nattens løb, men tidlig fredag morgen den 2. april, da „det var en streng blæsende Kuld med Hagel og deslige“, kom Morten Poulsen ind til Simon Eskesen, som endnu ikke var stået op, og spurgte denne, „hvad det var for Folk, han husede“. Det ville gå både dem og Simon Eskesen ilde, da disse mennesker i den svundne nat havde „vredet Halsen i Stykker af mit (d.v.s. Morten Poulsens) bedste Faar“. Simon Eskesen sprang op og så sammen med Morten Poulsen fodsporene fra frammerset til fårestien, hvorefter han ilede ud i frammerset og råbte til taterne, om de sov endnu; de havde vel sovet lidt i Nat. Medens han derpå skyndte sig ind i sin stue for at tage sine klæder på, flygtede taterne i hast ud af huset og „efterlod de Pialter, de hafde“. Med sin træskaftede pisk, forsynet med lædersvøbe, i hånden før han ud af huset og satte sønder på efter de flygtende tatere, der åbenbart søgte mod Hjelm hedes udstrakte vidder, hvor der altid var skjule-

steder nok at finde, når bondens pisk og myndighedernes reb truede dette fredløse folks velfærd og frie liv. 2 af taterne, der var „sterk løbende“, var dog da allerede så langt borte over markerne, at Simon Eskesen næppe kunne øjne dem, men han nåede så tæt ind på 2 andre, at han kunne slå efter dem med sin pisk uden dog at kunne indhente dem. Derimod traf han den gamle tater på „en Tveragger“ tæt uden for Kisum by. Denne bad mindelig om, at han ikke ville slå ham, og efter Simon Eskesens senere udtalelse i retten „giorde hand (det) ei heller“, men gik tilbage til sit hjem og fik et bæst, på hvis ryg han agtede at ville indhente de øvrige. Flere af Kisum-mændene var nu stået op og så ham ride forbi den gamle tater, der vel ikke var nået så langt, hvorefter han satte kursen direkte mod Flyndersø mølle, som de 4 flygtende og næsten nøgne taterer nødvendigvis måtte passere for at kunne komme ud på Hjelm hede. I møllen, hvor man havde overnattende skrædderfolk, *Christen Jensen* og hans svend *Laurus Christensen*, begge fra Sahl by, var man åbenbart ikke så tidligt på færde, skønt *Sti Jensen* i Kisum på det tidspunkt allerede med sit køretøj var på vej til møllen for at afhente sit møllekorn. I alle tilfælde synes hverken møller *Svend Povelsen* eller nogen anden i møllen i første omgang at have observeret de flygtende taterer eller deres forfølger Simon Eskesen. Mere morgenduelige var åbenbart folkene i Smollerup, der lå „en liden Støed nær, sønden Møllen“. Her stod hin tidlige april-morgen, medens haglbyger nu og da piskede hen over bakke-dragene, stedets ca. 38-årige fæster *Jens Christensen*⁴⁶²) sammen med sin ca. 70-årige fader, enkemand *Christen Mad-sen*,⁴⁶³) „inde i et Herberg og rystet noget Foeder sammen til deres Kreaturer“, medens Jens Christensens hustru *Maren Pedersdatter*, der for kort tid siden havde født sønnen *Christen* (døbt 14/3 1728), vel havde travlt inde i huset med at lave davre. Som de to mænd stod ved deres arbejde, så de pludselig de 3 nøgne taterkvinder løbe omkring deres hushjørne og fortsætte bag om gården ned til en lyngbakke lidt norden for, hvor de åbenbart gemte sig, just som Simon Eskesen på sit ridt „i sine Hoesefødder og Hoesene hengendes ned om Knoglerne“

vester fra red ned fra en høj og ind i deres gård, hvor han standsede og spurgte dem, „om de hafde ingen Folck fornummet kommet frem forbi dem“. „Hvad for Folck?“. Han sagde: „Tartare!“. De fortalte ham da, at de for nogen tid siden havde set nogle nøgne kvinder løbe forbi, og spurgte ham, hvad ondt disse mennesker havde gjort, siden han forfulgte dem i sådan tilstand, hvorpå han berettede om Morten Poulsens ombragte får. „Da Gud fri vi andre fra dem!“, udbrod de, hvorpå han svarede, at inden han skiltes fra dem, skulle han mage det således, at „de hvercken skal giøre eder eller nogen ærlig Mand Schade“. Han red da fra dem og nord på for at søge efter de 3 kvinder, og et øjeblik efter kom disse nøgne, og „som de kunde skibne var forkomne“, løbende tilbage gennem deres gård og videre sønder på ad „Holstebro Adelvej“, men da havde Simon Eskesens svøbe på et eller andet tidspunkt ramt 2 af dem.

Den unge tater, som under flugten fra Kisum havde været sammen med de 3 kvinder, havde ved Flyndersø mølle gemt sig i et morads ved en bakke sønden for møllen, medens kvinderne som omtalt fortsatte videre sønder på. Imidlertid var mølleren stået op og så da til sin forbavselse, at et nøgent menneske, ledsaget af en hund, kom nord fra og vadede over møllestrømmen ned for møllehjulet. Det var den gamle tater, der, „da dend stercke Kuld og Vind blæste“, på det tidspunkt under sin flugt var nået så langt frem mod de atræede skjulesteder ude på Hjelm hede. Møllerens hund før frem mod den fremmede hund og tateren, så den gamle mand bad mølleren om at skåne ham, så han ej blev bidt, hvortil mølleren svarede, at hunden ikke skulle komme til at skade ham. I det samme vendte manden sit ansigt mod mølleren „og gav sig høit med (en) saadan Lyd – Aah! Aah! –, som mølleren „icke kunde mercke var af andet end af Frost og Kuld“. Den gamle tater gik derpå gennem møllegården sønder på, men da han nåede op på en sandbakke, drejede han mod vest frem mod en lyngklædt bakke. Mølleren stod og så efter ham og kunne ikke tænke andet om det nøgne menneske, „end det var Een, Gud hafde betaget Sandserne“. Just som den gamle

tater forsvandt for møllerens blik bag lyngbakken, red Simon Eskesen som omtalt fra mændene i Smollerup og nord på, så et møde mellem ham og tateren næsten var uundgåeligt. Ingen af de senere indkaldte vidner havde set noget til dette sammentræf i heden nær „Smollerup Sandagre“ (se kortet i Skivebogen 1969, pag. 45), men det fremgår tydeligt af hele taterjagtens forløb, at tunge svøbeslag af Simon Eskesens pisk under dette møde drog 8 blåsorte, blodunderløbne striber hen over den gamle taters ryg. En halv times tid efter Simon Eskesens første besøg i Smollerup så Jens Christensen og faderen Christen Madsen nemlig, at han atter med sin pisk i hånden vester fra kom ridende fra samme høj som første gang mod gården, og da gik den gamle tater med sin hund „en Tag“ foran ham ned for højen. Ankommet til Smollerup pralede Simon Eskesen da også med, at den gamle tater havde han „været i Færd med“, men „der er Een sterck (d.v.s. den unge tater), ham ville ieg være i Færd med.“ Han ønskede, at de 2 mænd skulle være med til at lede efter „dend stercke Tarter, der nook hafde forstocket sig i et Hul“, men de betakkede sig, „ham hafde de indtet med at bestille“. Simon Eskesen red da alene fra Smollerup og øst på, hvor han åbenbart blev observeret af den unge tater, der lå gemt i moradset ned for møllebakken. Skønt Simon Eskesen på det tidspunkt var stået af sin hest og trak den efter sig, øjnede den unge tater faren og styrtede i sin nøgne tilstand ad møllen til med Simon Eskesen efter sig. Nærmest lå møllens lade, og ad en bagvej, som vendte ud mod møllerens have, trængte den unge tater gennem det indavlede korn, „som han ved Indgang nedstøtt(e)“, og gravede sig ned i møllerens hø. Denne sad da i sin stue sammen med de omtalte skræddere, og herfra så de pludselig Simon Eskesen, der atter var steget til hest, komme ridende sønder fra ned mod møllen, og på nærmere hold råbte han uden for møllerens vindue, at der var en tater i laden. Mølleren og skrædderne for da ud i laden og fandt snart frem til den unge mand i høet. De 3 mænd var i hast af Simon Eskesen blevet informeret om taterens ombringelse af Morten Poulsens får, og mølleren foreholdt da den unge tater i høet, hvorfor han havde

gjort „saa Skarns en Gierning“, hvortil denne svarede, at det havde han ikke gjort, „men de andre af hans Selskab hafde gjort det“. Mølleren ville da „i Mindelighed“ have den unge mand ud af ladedøren, men det ville han ikke og begærede at måtte gå ud ad samme vej mod haven, som han var kommet ind. Det havde mølleren ikke noget imod, og man så ham da løbe fra møllen mod syd-sydøst op ad bakken. Denne udvikling af sagen havde Simon Eskesen forudset, hvorfor han, medens de 3 mænd var inde i laden for at lede efter tateren, var redet syd på og her afventede den unge mands flugt fra møllen. Da denne nu kom løbende op ad bakken, var Simon Eskesen parat til at lade sin svøbe hvine i luften mod taterens ryg. Denne vendte brat om og styrtede atter ned mod mølleren have, og just som tateren sprang over havediget og kastede sig ned på jorden, var Simon Eskesen i hælene på ham og gav ham nok et strøg af sin pisk. Simon Eskesen red dog ikke ind til ham i haven, men om i møllegården, hvor han råbte til mølleren, dennes 29-årige søn *Poul Svendsen* og de 2 skræddere, at de skulle slå tateren, der, som han påstod, „af Schielmerie“ havde smidt sig på jorden ude i haven. Det var der dog ingen af dem, der ville gøre; tværtimod gik sønnen og skrædderne om i haven, hvor Poul Svendsen rejste tateren op på benene og lod ham løbe „gandske nøgen undtagen et Stycke Pialt om hans Hals og 2'de Socker i Støcker om Beenene“. Imidlertid var Simon Eskesen stået af sin hest og gået ind i møllehuset, hvor han efter sin anstrengende jagt tog sig „en Schillings Brendeviin“, medens han talte med mølleren. Denne foreholdt ham den lastefulde gerning, han havde udøvet, og gjorde ham tillige opmærksom på, at efter kongens lov måtte han hverken have huset eller hælet slige folk hos sig. Simon Eskesen blev ved mølleren tale åbenbart betænkelig ved situationen og sagde til mølleren, at det skulle han have sagt ham noget før, men endnu var han dog så ophidset, at han, der stod med svøben i hånden, holdt den i vejret og triumferende sagde: „Dend haver de smagt!“. Straks derpå bød han farvel og red ad Kisum til.

Af nysgerrighed var den gamle Christen Madsen i Smolle-

rup efter Simon Eskesens sidste besøg i gården gået op på bakken mellem Smollerup og møllen, og derfra set Simon Eskesen i hælene på den unge tater, da denne flygtede fra moradset nedenfor møllebakken til møllens lade. „Formedelst hand icke meere ville see deraf“, vendte Christen Madsen da om og gik hjem for at spise davre med sin søn og sønnekone. Men „da de sad inde til Bords og læste for Maden“, begyndte derdes hunde „at larme og meget at tage paa i Gaarden“. Sønnen Jens Christensen løb ud i døren for at se, hvad der var på færde, men da han ikke opdagede noget, gik han ind igen. Imidlertid fortsatte hundene med deres gøen, og han måtte da atter ud og opdagede nu, at pinden var taget fra ladedøren. Dette var mistænkeligt, og da han kom ud i laden, fandt han den gamle tater siddende ved noget „utorsked Byg“, som lå i loen, og han havde et stort hul på sit ene knæ, ligesom noget af huden på det andet skinneben var væk. Straks råbte han ud af ladedøren til sin far: „Kom hid, her er en Tarter i Laden!“. Faderen kom straks og henvendte sig til den gamle mand med „goede Ord“ om at gå ud af laden og bort, men han havde dog først bedt sønnen om at gå ind efter noget, som den nøgne tater kunne hylle sig i. Jens Christensen kom tilbage med nogle „halve Sengeklæder“, som den gamle mand svøbte om sig, hvorpå han gik ud bag laden. Faderen begav sig efter taterens forsvinden fra laden ud i stalden for at give bæsterne hø. I mangel af loft stod hestene under et lad af tagkærver, og Christen Madsen opdagede straks, at nogle af disse var skredet ned. Ved at kigge op, kunne han se noget levende på ladet, og på samme tid løb der noget „Vand eller saadant“ ned i krybben foran de 3 bæster. Det var den unge tater, som efter flugten fra Flyndersø mølle havde gemt sig her. På grund af skræk og det hårde løb i det kolde vejr havde han ikke kunnet holde sig længere, men var kommet til at lade sit vand mellem tagkærverne. Christen Madsen kaldte på sin søn, og medens de stod og talte om, hvordan de skulle få tateren ned og blive ham kvit, sprang den unge mand selv ned i loen foran dem. De bad ham gå ud, og han løb da straks uden for laden. Den gamle tater var i sin forkomne tilstand ikke nået videre end

bag laden, og her traf den unge tater sammen med ham. Christen Madsen og sønnen gik ud til dem og bad dem om, at de godvilligt ville gå bort. Nu kunne de følges ad „dend Vei, de andre løb“. Den unge tater løb da straks „ad samme Strog“, som kvinderne tidligere havde taget, men den gamle mand kunne åbenbart ikke mere, hvorfor han vaklede hen til enden af laden og lagde sig der. Spørgsmålet var nu, hvad Jens Christensen og faderen skulle gøre, eftersom tateren hørte til folk, de ej måtte huse og hæle, hvortil kom, at der „var en Barselqvinde i Huuset“. Endelig fandt de i „deres eenfoldig Optenckende“ på at køre ham bort, da han ikke selv ville eller kunne gå. Medens de nu stod og spændte for vognen, kom *Jens Jensen* i Bers forbi, og da de talte med ham om sagen, rådede han dem til det samme. „Et Børgen Høe“ blev lagt op i vognen, og da den gamle tater ikke selv ville eller kunne stige op i vognen, løftede de ham op, lagde ham på siden i høet og hyllede det omtalte sengeklæde over ham, „formedelst hand ei af den stercke Kuld schulle faae nogen Skade“. Med Jens Christensen som kusk begyndte da den gamle taters sidste rejse i levende live. Vognen skrumplede ad „Holstebro Adelvej“ mod syd, og da den efter ca. et kvarters forløb var nået til et sted, hvorfra man kunne se flere beboede steder, satte Jens Christensen den gamle tater af vognen og stillede ham ved siden af vejen, idet han sagde til ham, at nu kunne han gå efter de andre, „hvor de pleier at gaae til“. Den gamle mand rystede da over hele kroppen, og efter at have vendt vognen og begyndt hjemkørselen til Smollerup var det sidste, Jens Christensen så, da han vendte sig om, at den gamle tater havde lagt sig ned på jorden omtrent 10 skridt fra det sted, hvor han var blevet sat af, og hvor han siden blev fundet som lig. Der lå han og trimlede sig med sine knæ i vejret.

På det tidspunkt var den unge tater langt borte. Under flugten havde bonden *Christen Pedersen* i Bers givet ham et par gamle bukser, og disse sammen med pjalten om halsen og hoserne på benene var hans eneste påklædning, da han kom til Stenholm i Sevel sogn, hvor bonden *Mads Christensen*⁴⁶⁴) boede. Her var de 3 taterkvinder allerede ankommet hen på

formiddagen, og da de var blevet spurgt om, „hvor det kom sig, at de kom løbendes saa nøgne“, havde de fortalt en historie om, at en rytter havde udplyndret dem på heden. Det ville Stenholmfolkene dog ikke rigtig tro på, og da man var gået dem nærmere på klingens, var de kommet frem med beretningen om Morten Poulsens døde får, men, som de sagde, „Ak, Moederfaarene dør alle Veigne, og saa faar vi Schyld derfor“. Mærker af svøbeslag på de 2 kvinder og på den unge tater røbede for Mads Christensen den hårde medfart, som disse mennesker havde været ude for, og de fik da alle fire lov til at blive i Stenholm til den næste dags morgen, da han „ei lengere ville laane dem Huus“. Mads Christensen kendte nok loven: „Fredløs Mand haver Dagsrum og Nattefrist at rømme“. ⁴⁶⁵⁾

Men ude ved alfarvejen over Hjelm hede lå nu et blåfrosent lig. Det var den gamle tater, som der havde draget sit sidste suk. Endnu samme fredag eftermiddag „ved 4're Slett“, som taterjagten havde fundet sted om morgenen, var de 2 skræddere gået fra Flyndersø mølle og ville til deres hjem i Sahl. „Frem ad Veien“ blev de den døde mand, som lå „paa Marchen“, vaer, og ved at gå nærmere kunne de „icke rettere schiøne, end at det jo var dend gamle Tarter“, som om morgenen havde passeret Flyndersø mølle.

Efter denne morgenstund at have indtaget den omtalte hjertestyrkning i møllen var Simon Eskesen ved middagstid nået hjem til Bundgaard i Kisum, hvor Morten Poulsens hustru Dorthe Pedersdatter efter Simon Eskesens hastige bortridt om morgenen havde haft besøg af naboerne *Simon (Christensen) Vejlgaard* og *Jens (Nielsen) Aakjær*, der vel var kommet af nysgerrighed og havde truffet hende ude i fårestien, hvor hun havde vist dem det ombragte får og sagt, at det var taterne, som var skyld i denne ugerning. Inde hos sig selv fandt Simon Eskesen taternes efterladte klæder og sko samt „noget Sært“, som han i hast løb om for at vise til smeden *Thomas Nielsen*. ⁴⁶⁶⁾ I smedien stod på dette tidspunkt foruden smeden også *Peder Munch*, *Christen Isachsen* og *Hans Villumsen*, alle af Kisum, der forundret så, at Simon Eskesen i hånden

havde noget, der syntes at være „et Støcke Pandebeen, som der kunde være opfiilet Tænder paa, og var (der) sortebruune Haar derpaa som Mennischehaar“. ⁴⁶⁷ Da alle havde set dette ejendommelige trofæ, som taterne havde ført med sig, kastede Simon Eskesen det på smediens ild, hvor det hurtigt blev brændt op. Naturligvis fortalte han, at han nu havde drevet taterne bort, og om aftenen, da Morten Poulsen kom hjem fra sin „bodede Reise“ i herskabets tjeneste, gik Simon Eskesen ind til ham og gav ham en mark samt lovede ham et træ, „saa goed som en Marck“, i vederlag for fåret, hvis død han ved at huse taterne indirekte havde været skyld i.

Da den døde tater var fundet på Estvadgaards grund, havde sekretær *Bentzon* pligt til at melde sagen til herredsfogden *Cordt Jacobsen*⁴⁶⁸) i Holstebro, så der kunne blive foretaget lovformigt ligsyn. Hvem der bragte meddelelsen om det fundne lig „paa Bers Marck“ til Bentzon på Estvadgaard findes ikke nævnt, men allerede samme dag (3/4) skrev han til herredsfogden og sendte straks sin skytte *Hans Henrich (Nielsen)* afsted med brevet til Holstebro. Denne fik efter foretræde hos herredsfogden brevet med tilbage med den „i Hast“ skrevne påtegning, at sognefogden i Estvad sogn *Frederich Sørensen Munch*⁴⁶⁹) i Hesselbjerg sammen med 2 eller 4 tiltagne synsmænd i herredsfogdens „lovlige Fraværelse“ straks skulle forføje sig til det sted, hvor det døde menneske lå, for at lade det syne og besigtige, „om (det) enten måtte findes nogen Saaremaal eller deslige Kiendetiegn at være tilføiet, som kunde være Aarsage til hans Død ved onde Menniker“. Endnu „med Posten i denne Aften“ ville herredsfogden underrette amtmand *Teilmann*⁴⁷⁰) og udbede sig dennes nærmere ordre i sagen. Det blev vel sent hin aften den 3. april, inden skytten *Hans Henrich* nåede tilbage til Estvadgaard og endnu senere, inden sognefogden af *Hans Henrich* fik overbragt herredsfogdens ordre, og denne igen fik sendt bud til *Thomas Nielsen, Jens Christensen, Morten Jensen* og *Christian Thygesen*, alle i Estvad by, som han udså til som synsvidner den følgende morgen at gå med ud til liget på Hjelm hede. Denne morgen agtede sekretær Bentzon sig på rejse til Viborg, så det blev

skytten Hans Henrich, der som herskabets repræsentant måtte følge sognefogden og synsmændene ud på heden, hvor alle var på åstedet kl. ca. 8. Liget blev vendt og synet både for og bag, og foruden de 8 blå striber, „som de siuntes kunde være af een Svøbesnert eller deslige“, konstaterede man også et blodigt og ganske hudløs tsted på ligets venstre ben samt et mindre hudløst sted på dets højre knæ, hvilke steder dog kunne tilskrives et fald på små sten eller grus. Et par gamle hoser sad nede om ligets ben og fødder, og om dets liv var bundet et stykke hampeline, hvorved hængte en lille pose med mandens tobakstøj. Ellers var liget ganske nøgent, men ved siden af det lå „et gammelt Stykke Pialt“, men de kunne ej skønne andet, end at tateren måtte være omkommet af den „sterck blæsende Kuld med Frost, Hagel og Snee, der i samme Dage var“. Ligets begravelse findes ikke omtalt i justitsprotokollen, og da Estvad kirkebog heller ikke meddeler noget om samme, tør man formode, det er blevet gravet ned på heden, hvor det fandtes. Efter ligsynet udfærdigede de 5 mænd deres skrevne synsvidne hjemme i Estvad by, og Hans Heinrich fik det med til Estvadgård, hvor han på grund af sekretær Bentzons fraværelse overleverede det til hans frue.

Imidlertid fik den gamle taters død et retsligt efterspil, som medførte alvorlige konsekvenser for de implicerede parter. I tilfælde af drab, hvor der var tvivl om manddraberen, bestemte „Danske Lov“, at „Eftermaalsmanden“ (d.v.s. den af den dræbtes nærmeste arvinger, som det tilkom at rejse sag) havde pligt til på første tingdag efter drabet at få udmeldt sandemænd til at gøre deres „alleryderste Flid“ for at få drabet oplyst. Hvis han ikke gjorde dette, skulle husbonden, på hvis grund drabet var sket, tage sig af dette, og hvis også han forsømte at få sandemænd udmeldt, tilkom det amtmanden at tage affære. Da der vedrørende den omkomne taters død ikke var nogen kendt „Eftermaalsmand“, blev det således sekretær Bentzon, der som husbonde havde pligt til at forfølge sagen, men det viste han sig særdeles uvillig til, rimeligvis på grund af de derved forventede udgifter. Den 4. april, da synet fandt sted, var han som omtalt rejst til Viborg og blev borte

flere dage uden at have givet Hans Henrich ordre til at holde ham underrettet om sagen, men denne havde dog skrevet til ham om ligsynets udfald. Efter at amtmand Teilmann i breve af 14/4 og 26/4 forgæves havde beordret Bentzon til at forfølge sagen, tabte han omsider tålmodigheden, og da herredsfoged Cordt Jacobsen var syg, fik prokurator *Baltzar (Pedersen) de Borthle*⁴⁷¹ i Holstebro bemyndigelse til sammen med 2 beskikkede mænd på herredsfogdens vegne at rejse til Estvadgård, hvor han, da Bentzon var rejst til Sjælland, blev modtaget af dennes „dydige Frue“, der imidlertid gav ham afslag på begæringen om herskabets forfølgelse af de skyldige i den gamle taters død. De Borthle måtte da på amtmandens vegne selv tage affære og lod endnu samme dag Simon Eskesen i Kisum og Jens Christensen i Smollerup arrestere og i lejet vogn fra Sevel føre til Holstebro og derfra videre til Volstrup, „hvor Hr. Amptmanden dend Tiid var“. Anholdelsen af Simon Eskesen var dog ikke forløbet uden dramatik. *Eske Jensen* i Kisum vidnede siden, „at dend Dag, Simen Eschesen blev paa-greeben, saae han ham echap(p)erit fra dem, hannem ville paa-gribe, og lige ad Kisum Bye til, hvor da Vidnet (Eske Jensen) greeb, da hand kom løbendes Vidnets Gaar(d) forbie, ham i Armen og sagde: „Simon bie!“, hvirtil denne svarede: „Lad mig løbe!“, mens dog maatte forblive hos Vidnet, da 3'de af de anordne(de) Mænd til Paagribelsen og var tilstede“. Simon Eskesen havde da sammen med sin hustru *Anne Pedersdatter*, „ventelig til egen Frelse“, i manges påhør ganske kastet skylden for taterens død på Jens Christensen i Smollerup, hvilket havde været årsag til, at denne også blev arresteret samme dag. Senere var de indkaldte vidner dog enige i, at de vidste ej andre kunne være årsag til taterens død, „om nogen ellers var skyldig derudj“, end Simon Eskesen. Til gengæld fik Jens Christensen af samme vidner det bedste skudsmål, idet de alle uden undtagelse sluttede sig til møller *Svend Povelens* gode udtalelse om sin nærmeste nabo. Mølleren „vidste Jens Christensen intet ondt at beskylde, (end) mindre holdte ham mistenkt at schulle (have) tilføiet dend døde nogen Schade, men alle Tiider har schichet sig iblan(d)t dem, som en ærlig

Bondemand anstaar. Det samme hand og ventelig af de andre Sognemænd nyder til Schudsmaal“.

Efter ankomsten til Volstrup hin den 27/4 1728 synes arrestanterne at have måttet forblive i forvaring på dette sted indtil den 30/4, da amtmanden gav ordre til, at de indtil videre skulle holdes arresteret i Holstebro, hvor deres kost og husværelse i alle tilfælde blev betalt af herredsfogden fra 1. maj. Efter amtmandens befaling blev der den 3/5 holdt forhør over de to mænd, og den påfølgende dag fik sekretær Bentzon brev fra herredsfogden med ligelydende genpart af forhøret. Samtidig meddelte Cordt Jacobsen ham, at udgifterne ved arrestationen skulle dækkes af ham, „saasom Deris Velbyrdighed icke eftter Loven sig Sagen hafver til Forfølgning antagen“. Herredsfogden anbefalede dog Bentzon til selv „at antage Arrestanterne og Sagen moed dem forfølge, da det ventelig kand udføres med ringere Bekostning, efttersom de af Deris Velbaarenheds egne Bønder eftter go(d)tfindende Forsvar kand bevagtes“. „Hvis Hr. Secretairen eller hans Betienter i hans Fraværelse, om hand icke selv er tilstede, derudj sig skulle veigre, forfølges ei alleene Sagen paa hans Risico og Bekostning, men bliver og af hans egne Bønder og ingen anden beordret til Vagthold hoes Arrestanterne, og hvis de ei møeder, vorder andre i deris Sted leiet, og Betallingen hoes de udeblefne udpandtet“.

Da sekretær Bentzon efter sin hjemkomst fra Sjælland havde bragt arrestationen af de to mænd i erfaring og modtaget herredsfogdens brev, var han dog ikke til sinds at ville følge Cordt Jacobsens råd, og alle udgifter med hensyn til arrestanternes kost og husværelse samt et 4-mands vagthold på egen kost til nat og dag at passe på dem kom han da også siden til at refundere herredsfogden. Ejendommeligt nok synes der ikke på det tidspunkt at have været noget arresthus i Holstebro, da de 2 fanger holdtes indespærret i *Mads Jensen Kræm(m)ers* enke *Maren Nielsdatters* hus i byen.⁴⁷²) Til retsmødet i Holstebro 14/5 var der ialt indstævnet 29 vidner fra Estvad sogn, hvortil kom *Mads Christensen* i Stenholm samt de 2 skræddere fra Sahl. I mellemtiden var sognefogden

Frederich Sørensen Munch død (begravet i Estvad 2/5 1728, 45½ år gammel), og hans ca. 75-årige fader *Søren Pedersen Munch* fra Hesselbjerg mødte da som vidner i hans sted. Efter alle vidnernes gode udsagn dristede Jens Christensen fra Smollerup sig til under retsmødet ydmygst at fremsætte begæring om løsladelse, men dette ønske kunne herredsfogden dog ikke uden amtmandens samtykke imødekomme, med mindre Jens Christensen straks ville stille borgen for sig, og da denne åbenbart ikke kunne dette, måtte han ved mødets slutning sammen med Simon Eskesen vende tilbage til arresten.

Ved det påfølgende retsmøde den 28/5 var sekretær Bentzon efter indstævning selv tilstede. De Borthle lagde denne dag i rette, at Simon Eskesen for hver af de 3 nætter, han havde huset taterne, efter loven burde bøde 16 lod sølv. Skønt disse mennesker efter Simon Eskesens egen tilståelse havde haft både klæder og sko, havde han dog jaget dem nøgne ud i det hårde vejr, forfulgt dem samt truet og slået dem med sin pisk. De Borthle mente da, at selv om synsmændene havde forklaret, at den gamle taters død næppe kunne skyldes de slag og sår, de havde fundet på ham, men måtte tilskrives „den afdødes Nøgenhed ved dend Tiid værende haarde Kuld og Frost“, så havde Simon Eskesen dog været årsag til taterens død, efter som han havde forfulgt ham og de øvrige „saaledes nøgne fra deris Klæder“. Han burde derfor efter loven betale fuld mandebod, som var 3 gange 18 lod sølv,⁴⁷³) og kunne han ej præstere bøderne, måtte han i stedet for „lide paa Kroppen med Arbeid(e) til næste Fæstning“. Angående Jens Christensen kunne de Borthle ikke se, at han havde begået noget formasteligt. Tværtimod havde han „som en Christen“ både villet hjælpe den nøgne tater med klæder samt også befordre „dend døde paa Veie til sit andet Selskab og derved ydermeere udvist sin Christendoms Pligt“, hvortil kom, at han af alle vidner havde fået det skudsmål, at hand alle Tider har levet og skicket sig som en christen Dannemand eigner og anstaar, saa der til slig Ugierning hoes ham icke kunde have ringeste Mistanke“. Men da Jens Christensen „i sin eenfoldig(e) Taabelighed“ ikke havde huset den nu afdøde tater,

fordi han frygtede den straf, som loven og forordningerne i sligt tilfælde påbød, og heller ikke havde ført ham „til de neste Steder“, så mente de Borthle, at han, „for sligt en anden Gang kand viide desto bedre at tage (sig) i Vahre“, burde bøde 4 rdl. til Estvad sogns fattige og iøvrigt „for dend Sag blive angerløs“. Endelig lagde de Borthle i rette, at sekretær Bentzon, der som jorddrot og husbond ikke efter loven havde forfulgt sagen, burde betale dens omkostninger.

Sekretær Bentzon udbredte sig i retten om den skade, som såvel Jens Christensen som han selv havde lidt ved Smollerupgårds forsømmelse under mandens arrestation, men da han på Jens Christensens vegne tilbød at ville deponere de omtalte 4 rdl. til uddeling af sognepræsten blandt Estvad sogns fattige, blev Jens Christensen straks sat på fri fod, medens Bentzon stillede sagen mod Simon Eskesen til rettens videre behandling og dom. Dog forbeholdt han sig ret til påanke med hensyn til udredning af sagens omkostninger.

Da herredsfoged Cordt Jacobsen den 11/6 1728 skulle afsige dom i sagen, var han i stor tvivlrådighed. Han lod følgende tilføre justitsprotokollen: „Alt saa ved ieg fast icke, hvad ieg retteligen udj saa tviflraadig en sag skal kiende og dømme, thi her er en Misgierning paa et Menniske forøvet, mens ingen tilstrechelig Beviis, hvo eller hvem samme Ugierning giort haver paa det døde Tartermenniske, endog deslige Folch her udj Kongens Lande og Riger er som fredløs“. Men dømme skulle han. På grund af Simon Eskesens „onde Anslag og Forhold“ ved med pisk og svøbe at forfølge de „arme, nøgne Mennisker over March og Heede udj Frost og Kuld, ei betenckende at hand selv var en Christen“, så herredsfogden ikke rettere, end at han burde bøde de omtalte 48 lod sølv for at have huset taterne samt for „hans uchristelige Forhold og brugte Truselsord“ betale halv mandebod „i Henseende deslige Folch eftter Loven passerer som fredløse“. Jens Christensen i Smollerup, der havde kørt tateren ud på marken og efterladt ham der i dødelig tilstand, „mueligt ellers hand Livet kunde behol(d)t“, burde for denne forseelse og ubetænksomhed ligeledes betale halv mandebod, og begge skulle erlægge

deres bøder inden 15 dage. Hvis dette ikke skete, skulle de lide på kroppen ved arbejde i den nærmeste fæstning. Endelig blev sekretær Bentzon dømt til at betale sagens omkostninger til dato med ialt 45 rd., 1 mark og 4 skilling og ellers „videre de fra Dato tildragende Omkostninger, som af denne Sag i alle Maader kand foraarsages“. Sagen synes ikke at være blevet appelleret til højere instans, men den blev muligvis medvirkende til Bentzons vrede mod Simon Eskesen, der 8 år senere brød ud i lys lue og bragte skæbnesvangre følger for begge med sig. Medens Jens Christensen i Smollerup som udtrykt i møller Svend Povelsens refererede udtalelse åbenbart havde sine ligestillede sognefællers agtelse og tillid, hævdede ingen af disse under forhørene røsten til fordel for Simon Eskesen. Han og hans familie havde allerede på det tidspunkt ikke noget godt omdømme på egnen, og dette blev i de følgende år forværret, hvilket fremgår af den under ed aflagte vidneførsel i den store retssag, som sekretær Bentzon ved sin hårdhændede behandling forårsagede rejst i 1736.

Simon Eskesen og broderen *Jørgen Eskesen* var sønner af *Eske Simonsen*, der 1690 i en alder af ca. 48 år boede i Kisum sammen med sin hustru (ca. 38 år gammel), hvis navn ikke er fundet. På trods af, at sønnen Simon Eskesen ved sit fæstemål i 1715 siges at være født i Kisum, er hverken han eller broderen Jørgen Eskesen fundet optegnet som døpte i Estvad og Rønbjerg sognes kirkebog, ligesom forældrenes vielse heller ikke findes indført i samme. I 1710 var Eske Simonsen blevet fæster i Øster Lidegaard (Hk.: 6-1-2-1) i Estvad sogn, hvor han som medfæster havde *Niels Michelsen* (født ca. 1630). Da sidstnævnte døde 1714 (begravet i Estvad 4/3 d. å.), overgik hans fæste i Øster Lidegaard til *Niels Jensen* (begravet i Estvad 3/3 1745), og omtrent på samme tid synes Eske Simonsens fæstemål i denne gård at være ophørt. Sønerne Simon Eskesen og Jørgen Eskesen boede 1715 henholdsvis i Kisum og Nikkelborg. Førstnævnte havde 17/3 d. å. af Brønendorff fået fæstet på det hus (Hk.: 0-0-1-2) i Kisum, som sergent *Klitz*⁴⁷⁴ sidst havde beboet, men da der i 1736 tales om „de Tiider, da Simon Eskesen hafde et half Gaards Brug i Kisum“, har han

således en kort tid haft fæstet på halvdelen af en gård på dette sted, inden han flyttede ind i sergent Klitz hus. Her blev sønnen *Peder Simonsen* født 1715 (døbt i Estvad kirke 14/7 d. å.), men tidspunktet for Simon Eskesens giftemål med moderen *Anna Pedersdatter* er ikke fundet hverken i Estvad eller Rønbjerg samt omliggende sognes kirkebøger.⁴⁷⁵) I omtalte hus blev familien boende til 1720, da Brønndorff den 16/9 d. å. gav *Karen Nielsdatter* i Kisum fæstet på det hus smst., „som Simon Eskesen forlod“, men i 1722 var dette hus beboet af korporal *Anders Olesen*. Simon Eskesen blev dog boende i Kisum, men han synes ikke senere at have fået fæstet på noget andet hus samme sted. I 1728 havde han som omtalt til huse hos gårdmand *Morten Poulsen* i Bundgaard, men i 1736 hedder det, at han boede i et hus uden avling i Kisum. Broderen *Jørgen Eskesen* nævnes 1715 som boende i Nikkelborg, hvor også forældrene samt en søster *Dorthe Eskesdatter* fik deres ophold. Da *Jørgen Eskesen* senere nævnes som Estvadgaards fisker, havde han vel af samme grund fået Nikkelborg anvist som bosted, men det var først, da han den 6/11 1718 i Estvad kirke havde ægtet (troløvet 1/1 1718) *Maren Pedersdatter* fra Kisum,⁴⁷⁶) at han den 13/10 1719 af Brønndorff fik udstedt fæstebrev på Nikkelborg (Hk.: 4-7-0-0), „som han en Tid lang brugt haver, siden forrige Opsidder (Bruger af anden mands jord) *Christen Nielsen* den qvitterede“. Faderen *Eske Simonsen* døde hos *Jørgen Eskesen* i Nikkelborg 1722 (begravet i Estvad 6/4 d. å.) og moderen smst. 1726 (begravet i Estvad 10/2 d. å.). Allerede på et tidligt tidspunkt var der på egnen vakt en vis mistanke til Simon Eskesens ærlighed. Medens han endnu havde nævnte halvgård i Kisum, forsvandt der et nyt stykke fyrretræ fra *Christen Thomsens* gård smst., hvilket træ denne siden fandt liggende over Simon Eskesens „Hæstehiald“ (d.v.s. stænge over hestestalden), men „for at have Fred“ lod *Christen Thomsen* „det blifve derved“. En aften i Brønndorffs tid, da *Thomas Nielsen Smed* i Kisum gik fra Estvadgaard, havde han uden for denne mødt *Povl (Svendsen) Møller* fra Flyndersø mølle, der spurgte ham, om Simon Eskesen endnu var på gården. Han havde nemlig set en, som var kommet ud

af porten med noget under sin kjole, som denne havde skjult „Synden om Enden af Laden“, og han mente, det måtte være Simon Eskesen. Smeden kunne ikke bestemt svare på spørgsmålet, men dagen efter rygtedes det, at der var stjålet en skærekniv på gården. Adskillige på egnen havde fra tid til anden klaget over, at de havde mistet et og andet „Jernfang“ som grebe, spader, økser, jernbolter og deslige. Omtalte Thomas Nielsen Smed havde således en dag, da Simon Eskesen og *Michel Broemand* fra Vejlgård⁴⁷⁷) var i smedien, blevet frastjålet en spade, der stod uden for smediedøren, og som bar hans navn både „på Jernet og Træet“. Michel Broemand havde imidlertid set, at Simon Eskesen havde snappet spaden „og kylte dend Vester paa fra Smidedøren, det lengste hand kunde“. Smeden lod da sin søn *Michel* gå til Simon Eskesen, hos hvem han beklagede sig over, at faderen ville slå ham fordærvet, fordi han havde glemt at tage spaden ind. Simon Eskesen svor på, at han ikke havde set spaden, men 2 dage efter fandt smeden sin spade stukket ind under smediens tag. En gang havde *Christen Isachsen* i Kisum lagt sin økse i en staldkrybbe, hvorfra den var forsvundet, men kort tid efter fandt han den hos sin broder *Michel Isachsen*, der også boede i Kisum. Denne havde da sagt, at han havde købt øksen af Simon Eskesen. Christen Isachsen var så gået til denne og ville have, at han skulle følge med ham til herskabet for der „at legge sig det fra“, men det ville Simon Eskesen ikke, og så lod Christen Isachsen „det blifve derved“, men han havde ellers hørt og nu selv erfaret, at Simon Eskesen „holdte sligt Jernfang fal“, og når nogen havde „ladet giøre sig nye Grebe, Spader eller deslige“, havde han sagt til dem, at de skulle have talt med ham om sagen, „for skulde hand nok flyed dem det, thi det kunde hand let“. Der var blevet stjålet nogle „Tyrer“ (Tøjr) hos en mand i Salling, som denne havde fundet hos en anden mand, der havde købt samme af Simon Eskesen. Da *Karen Nielsdatter* i Kisum, som selv på mystisk vis havde mistet en spade, om disse tøjr havde „sagt Simon Eskesen det i Øjnene“, havde han da heller ikke turdet modsige hende. Tøjvarer kunne også bruges i Simon Eskesens hus. *Christen*

Isachsen havde set, at den nederste kant med sømmen på „Himlingen“ (et dække over f.eks. en vogn) over herskabets „Skiæsse“ (Chaise) på Estvadgaard en gang var blevet skåret bort, ligesom han havde hørt, at Simon Eskesens dreng havde skåret en klud af det grønne klæde, som samme vogn var be- trukket med, og at samme klud af moderen *Anna Pedersdatter* var blevet brugt til at kante hans „Stumphoesser“ med. *Christen Thomsen*, der var Simon Eskesens nærmeste nabo i Kisum, havde en gang talt med Anna Pedersdatter om noget tøj, som var blevet borte for ham og hans hustru *Margrethe Olufsdatter*, men da „hafde han nær faaet et Liffuld af Hug, hvorfor hand tiede stille og indtet vilde have med ham (d.v.s. Simon Eskesen) at bestille“. Så var *Melchior Pedersens* hustru *Kirsten Sørensdatter* i Kisum mere modig. En dag, da hun ikke var hjemme, blev der i huset stjålet nogle stykker bånd og et stykke knipling, som hun fik at vide, Simon Eskesens børn havde taget. Hun var da gået til Simon Eskesens, hvor *Laurs Christophersen* tilfældigvis var og hørte, Anna Pedersdatter svor på, at hun ikke havde de omtalte bånd og kniplingen. Derpå „faldt hun med Slag og Næfvehug Kirsten Sørensdatter an“ og sagde: „Dersom det icke hafde været for en anden Aarsage, skulde hun gifved hinde saa meget, at hun icke skulde gjort noget (Arbejde) det Aar for sig eller hos Bunden“. De 2 kvinders slagsmål, under hvilket „de refvis noget med Næfverne“, blev dog Laurs Christophersen for hedt, hvorfor han gik udenfor. Da han atter kom ind, havde Simon Eskesens barn tilstået tyveriet, og Anna Pedersdatter givet de stjalne ting tilbage til Kirsten Sørensdatter, der sagde: „Nu leveerte I mig det dog, endskiønt I nægtede at have det“, hvilket Anna Pedersdatter ikke havde bemærket noget til, men Melchior Pedersen „hafde ladet det blifve derved for at have Fred og derfor icke klagede det an“. Simon Eskesens søn *Peder Simonsen* havde en sommer vogtet kvæg sammen med *Christen Jørgensen* fra Estvad. Denne kendte ham således godt og kunne ikke nægte, at han var hengiven til løgn, „saa at hand troede ichuns lidet, uden hand self hafde seet de Ting, hvor om der blef talet“. Senere, da Peder Simonsen tjente hos *Sti Jen-*

sen⁴⁷⁸) i Hesselbjerg, blev der i Krarup mølle stjålet en skind-vest. Møllerens søn *Poul* sagde, at Peder Simonsen havde taget den, og da *Sti Jensens* broder *Morten Jensen*⁴⁷⁹) i Hesselbjerg havde set Peder Simonsen „med samme Vest at have gaaed og været iførdt“, henvendte møllersønnen sig til *Morten Jensen* og bad ham „i Mindelighed“ mage det således, at han fik sin vest igen. Det viste sig, at Peder Simonsen havde gemt vesten i *Sti Jensens* lade, hvor han, da han blev spurgt om tyveriet, uden vægring hentede den og bragte den ind til *Sti Jensens* hustru *Anne Andersdatter*, der hjalp ham med at få den pakket ind i sit eget blå forklæde, så hendes mand kunne tage den med til Skive, hvor den blev afgivet til *Poul Møllers* moder.

Simon Eskesens „liden Datter“ havde fortalt, at hendes fader „gemeenlig gick tidligere i Seng end Andre“. Han skulle åbenbart hvile sig, inden han drog ud på sine natlige tyvetogter, der, som det synes, navnlig gik til *Estvadgaards* kornlade. Man vidste, at der til daglig mindst var 4, ja om vinteren for det meste 5 personer, „hvor iblant en stoer Dreng“, i *Simon Eskesens* jordløse hus i *Kisum*, men bortset fra, at han et år havde købt 4 skp. rug af *Michel Isachsen*, havde ingen hørt, at han nogensinde havde købt korn til familiens daglige brød. Tværtimod havde han nu og da solgt korn til andre, hvilket var desmere bemærkelsesværdigt, efter som „hand icke som andre Huusfolck lod sig leie i Arbeid uden nogle faae Tiider i Høe- og Kornhøst, mens om Vindteren, saa længe der var at tærskede ved Gaarderne, ei nogen Mand havde haft een Dags Arbeid af ham“. Alle vidste imidlertid, at der blev stjålet korn på *Estvadgaard*, og da *Christen Thomsens* høns havde skrabt en del rug- og bygavner op i *Simon Eskesens* møddingsted, fik *Michel Isachsen* og et par andre mænd af herskabet befaling til nærmere at undersøge samme, hvor de da også fandt en frisk hob af disse produkter. Ved en hændelse havde *Karen Nielsdatter* i *Kisum* også i sandgraven ved *Simon Eskesens* hus fundet et tildækket sold fuldt af „smaae Biug og Frøe, som det mand efter Kastningen renses fra Korn“, hvilket hun havde taget med sig og ladet sine egne høns komme til gode. *Simon Eskesens* natlige besøg i *Estvadgaards* lade var dog ikke

gået helt upåagtet hen. *Christen Thomsen* i Kisum havde en gang om natten, „ungefer imellem Midnat og Dag“, set Simon Eskesen komme øster fra på vejen fra Estvadgaard til Kisum. På ryggen havde han da haft „en Byrring“, som han havde bragt ind i sit hus, men hvad der havde været i byrden, vidste han ikke. Så havde *Mette Jørgensdatter* i Kisum været mere nysgerrig. En aften efter sengetid havde hun gået bag efter Simon Eskesen på samme vej mod Kisum. Han havde da en sæk på ryggen, som han forsvandt med ind i sin egen forstue. Hun var fulgt med ham ind i det mørke rum og spurgt ham, hvem han var, men det havde han ikke villet svare på. Ved at føle på sækken havde hun kunnet skønne, at den indeholdt korn, omtrent 4 à 5 skæpper. Efter at hun derpå var trådt ind i stuen, havde Simon Eskesens kone spurgt hende, hvem det var, hun havde været sammen med i forstuen, hvortil hun havde svaret: „Nu komme(r) hand strax ind“, og et øjeblik efter var Simon Eskesen trådt ind i stuen til dem, hvor han af sin kone havde forlangt „for 2 Skilling Brændeviin“. Det havde *Anna Pedersdatter* dog ikke uden videre været villig til at give ham, men havde svaret: „Ja, hid med de 2 Skilling!“, hvorover Simon Eskesen irriteret havde sagt: „Ingen Sladder, flye mig Brændeviinen!“, som han da havde fået for derpå straks at gå i seng. En gang havde en fattig stodder logeret en nat hos Simon Eskesens, og da han den næste nat lå hos *Christen Isachsens*, havde han fortalt denne, at Simon Eskesen den foregående nat nogle gange havde været ude og bragt 2 pakker med sig ind i huset. Om morgenen savnede stodderen sin egen lille, medbragte grynpakke, som han i et ubevogtet øjeblik havde fundet i den ene af de omtalte pakker, hvilke iøvrigt havde indeholdt „ukast Rug“. En morgen havde man i Estvadgaard lades lås fundet kammen af en falsk nøgle, og dette natlige pusleri ved korndyngerne i laden har vel nok i nogen grad været samtaleemne såvel i gårdens fruestue som mellem tjenestefolkene, men ellers prægedes gårdens liv efter sekretær *Bentzon* og og fru *Friderica Lovisa Gluds* indflytning sikkert i høj grad af det nye herskabs adelige livsvaner, der snart viste sig anderledes end *Brønsdorffs* mere borgerlige

livsførelse og mindre standsforskel til gårdens undergivne hovbønder. Det patriarkalske forhold mellem Rantzau'erne og bønderne var efter den brønsdorffske periode blevet afløst af et nybagt adelskabs parvenuprægede selvhævdelse i forholdet til dets undergivne. Sekretær Bentzons fader *Hans Bentzon* til Skjærso og fru Friderica Lovisa Gluds farfader biskop *Glud* i Viborg var begge blevet adlet så sent som i 1679. Sekretær Bentzon nedlod sig ikke nogensinde til at stå fadder til nogen af sine undergivne fæstebønders børn i Estvad og Rønbjerg kirker, men den 21/7 1726 optrådte han som fadder i Estvad kirke, da sognepræsten *Peder Nielsen Høegs* datter *Catrine Marie* blev døbt, båret af pastor *Søren Mikkelsen Seemanns* hustru *Birgitte Kirstine Hansdatter Seidelin* fra Borbjerg,⁴⁸⁰) medens de øvrige faddere var så fine folk som landstingshører *Just (Justesen) Arctander*⁴⁸¹) fra Viborg, monsieur *Christen (Hansen) Friis*, forpagter på Nørkjær,⁴⁸²) m.fl. „Velbaarne *Frue Bentzon* på Estvadgaard“ bar 15/7 1732 præstens søn *Christian Høeg* til dåben i Estvad kirke, og den 10/8 s. å. stod hun sammen med sin fruepige *Barbara* (nævnes første gang på Estvadgaard 21/7 1726), der 2 dage i forvejen på Estvadgaard var blevet gift med monsieur *Christian Tostrup*, fadder smst. til *Morten Jensens* søn *Søren* fra Hesselbjerg.⁴⁸³) I løbet af 15 år optrådte nådigherren og nådigfruen på Estvadgaard ellers ikke i tilsvarende situation i nogen af sognekirkerne, hvorimod fruens piger, ridefogderne, ladefogderne og de øvrige tjenestefolk på gården nok lod sig anvende som gudmødre og faddere til bøndernes børn, når disse blev holdt over dåben i Estvad og Rønbjerg kirker. „Demoiselle *Ingeborg (Hansen)*“, der nævnes på Estvadgaard 1732–1733, bar 1733 *Eske Jensens* søn *Jens* fra Kisum i Estvad kirke, medens „Demoiselle *Dorthe (Mortensdatter) Halckier*“⁴⁸⁴) og „Demoiselle *Euphrosina (Johansdatter) Crabidel*“⁴⁸⁵) henholdsvis 1736 og 1740 bar *Peder Lunds* datter *Else* fra Estvad⁴⁸⁶) og *Jens (Christensen) Damgaards* søn *Thomas* fra Bers i kirke smst. Endnu 4/5 1727 var Anders Pedersen Brønsdorffs ridefoged gennem mange år *Peder Kjeldsen* på Estvadgaard,⁴⁸⁷) men den nye ridefoged *Morten Andersen*

Qvistgaard var dog på samme tid ankommet. Han var født 1709 som søn af *Anders Pedersen Qvistgaard* og hustru *Kirsten Dahl* i Sønder Kvistgaard (se Skivebogen 1970, pag. 93) og blev siden ejer (1744–1778) af en del af Stubbergaard.⁴⁸⁸) Han karakteriseredes 1766 som en „meget fornuftig, skikkelig og redelig Mand“, og det var måske disse egenskaber, som bevirkede, at han 1730 forlod Johan Severin Bentzon og tog tjeneste som fuldmægtig hos kaptajn *Ernst Friderich Zytphen* på Volstrup (Hjerm sogn).⁴⁸⁹ Den 5/2 1730 var *Qvistgaard* endnu ikke afrejst fra Estvadgaard, skønt hans efterfølger som ridefoged *Anders Jochumsen* på det tidspunkt allerede var ankommet.⁴⁹⁰) I 1727 nævnes *Niels Ladefoged* på gården, men 1732–1734 *Bent Ladefoged* og 1737 *Søren Jensen Ladefoged* samt 1735–1745 *Laurids (Christophersen) Ladekarl*. Iøvrigt vrिमlede det med tjenestefolk af alle slags. Således nævnes skytten *Hans Henrich Nielsen* (1727–1728), *Hans Kusk* (1727), *Morten Kusk* (1732–1737),⁴⁹¹) *Laurids Forrider* (1734–1736), *Christian Jepsen Gartner* (1727),⁴⁹²) *Morten Gartner* (1729), *Laurids Podemester* (1736), *Gregers Røgter* (1732–1735), *Helle Malkepige* (1739), *Margrethe Mejerske* (1730) og *Ane Mejerske* (1734). Tjenerne *Jørgen* (1734), *Peder Kejsen (Kajsen)*, 1736–1737) og *Jep (Lauridsen)* (1739) havde vel deres meste arbejde inde hos herskabet, hvor også fadeburspigerne, kokkepigerne, køkkenpigerne og bryggerspigerne udførte deres huslige pligter. Blandt disse fandtes 1728–1730 præstedatteren *Lisbeth Johansdatter Borchsenius* (født i Sahl 1703)⁴⁹³) som fadeburspige, medens *Christence Thøgersdatter* (1727–1732)⁴⁹⁴) og *Anne Margrethe Kiel* (1731–1732)⁴⁹⁵) med mange flere forrettede andet arbejde i huset. *Anne Marie (Andersdatter) Nittrup* (1731–1735) synes at have fået betroet ansvaret for fadeburet efter jomfru Borchsenius.

Sekretær Bentzon synes ikke at have været interesseret i at overtage Estvadgaard og Flyndersø mølle (tilsammen privilegeret hk.: 86–3–1–2) med underliggende bøndergods (ialt upriviligeret hk.: 149–4–0–2), da Brønnsdorff i 1725 gik fallit, men for at få dækning for sin moders i 1710 udlånte 6000 rd. med påløbne renter gjorde han det naturligtvis. Som omtalt

(se Skivebogen 1973, pag. 80) søgte han, som han skriver, „paa min Fru Moders Stervboes Vegne“ straks ved auktionen i Viborg 17/10 1725 at få gården, møllen og bøndergodset solgt, men dog ikke for enhver pris. I indkaldelsen af 22/8 s. å. til nævnte auktion advarede han auktionsforvalteren imod „at tilslaa nogen (køber) Gaard og Gods, før det ham af mig tilstaaes, og enhver efter Forordningen indtil Lyset slukkes har haft Tid til højere Bud at giøre“.⁴⁹⁶) Auktionen førte ikke til noget salg, og han måttede da såvel varetage Estvadgaard som Brorupgaard (købt 1714) ved Slagelse, og man hører da også flere gange, at han var bortrejst til Sjælland, men det meste af tiden synes dog han og især hans frue at have opholdt sig på Estvadgaard. Med hensyn til varetagelsen af Brorupgaard kunne han vist trygt gøre dette, da hans ridefoged på denne gård var omtalte monsieur *Christian Tostrup*, der karakteriseres som en dygtig mand, der tillige var hjælpsom både mod fattige og slægtninge. Han var født 1704 i Norge som søn af sognepræst til Grip i Kvernes præstegæld (Thronhjem stift) *Nicolai Tostrup* (død 1719) og hustru *Sophie Holberg* (død 1734), søster til digteren *Ludvig Holberg*.⁴⁹⁷)

Som ejer af Estvadgaards underliggende bøndergods udstedte sekretær Bentzon den 20/2 1727 sit første fæstebrev til *Povel Pedersen* i Primdal (Rønbjerg sogn), som dog havde drevet denne gård fra ca. 1714. Omtrent på samme tid begyndte Bentzons retstrætte med kancelliråd *Jesper Jespersen* til Høgholt om bøndergodset og kirketienderne i Fly og Vridsted sogne, og samtidig havde han også trætten om skellet mellem Fly bys og Svansøgaards heder at tage stilling til, men han kunne overkomme endnu mere. Som omtalt (se Skivebogen 1973, pag. 75) fik han ved skøde af 4/5 1727 fra fru *Øllegaard Rodsten* til Rodstenseje Estvadgaards tidligere jordegods i Sevel sogn tilbage til gården, hvortil også kom visse tiendeydelser af Hvidbjerg og Brøndum sogne. En endnu større godsforøgelse var det, da han ved skøde af 4/8 1730 fra *Niels Linde* til Landting og Kjærgaardsholm fik udvirket, at Estvadgaard atter fik et nyt og stort godsområde i Fly by (se Skivebogen 1973, pag. 73).

460. I en jordebog, som fulgte med Estvadgaards fogedregnskab 1748–1749, nævnes 4 huse i Rønbjerg og deriblandt „det ene Natmandens, som holder Skorstenene rene“. Jvf. note 261.
461. *Morten Poulsen* (b. i Estvad 18/5 1738, knapt 76 år gl.) nævnes allerede i Kisum 1710 (se note 233), og den 18/6 1713 blev han som boende „i Bondegaard i Kisum“ gift (trolovet 18/4 d. å.) i Estvad kirke med sin tjenestepige *Dorthe Pedersdatter*. Den 26/11 1719 fik han af Brønsdorff til Estvadgaard fæstebrev „paa den halve Gaard /Bundgaard kaldet/, som han en Del Aar har beboet“, og hvis hartkorn var: 4–1–1–1^{1/2}. Navnet „Bundgaard i Kisum“ nævnes første gang i Estvad kirkebog 25/8 1667.
462. *Jens Christensen* (se Skivebogen 1969, pag. 42f og note 174) og hustru *Maren Pedersdatter* døde henholdsvis 1760 (b. i Estvad 7/9 d. å., 70 år gl.) og 1759 (b. i Estvad 22/4 d. å., 82 år gl.), men 4/2 1758 havde sønnen *Christen Jensen* (døbt i Estvad 14/3 1728) fået fæstet på Smollerupgaard, hvorpå han 16/2 s. å. giftede sig (trolovet 26/1 1758) i Estvad kirke med *Maren Poulsdatter*. Af *Christen Jensens* søstre blev *Mette Jensdatter* 17/2 1757 gift (trolovet 20/1 d. å.) i Estvad med *Mads Nielsen* i Jegstrup (Dommerby sogn) og *Maren Jensdatter* 19/12 1758 gift (trolovet 29/11 d. å.) i Estvad med *Mads Jepsen Tolstrup* (død i Tastum 1799) i Dommerby.
463. *Christen Madsen Bro* (se note 174) døde i Smollerupgaard 1729 (b. i Estvad 20/2 d. å., 71 år gl.), hvor hans hustru *Dorthe Jensdatter* var død 1719 (b. i Estvad 3/9 d. å., 61 år gl.).
464. *Mads Christensen* (døbt i Sevel 27/9 1691) i Stenholm (Sevel sogn) var søn af *Christen Madsen* (død i Stenholm, b. i Sevel 9/12 1708, 68 år gl.) og hustru *Kirsten Poulsdatter* (fra Sønderby i Rønbjerg; b. i Sevel 4/8 1695, 41 år gl.). *Mads Christensen* blev gift (trolovet 7/7 1709) den 27/10 1709 i Smollerup (Fjends herred) med *Maren Mortensdatter* fra Smollerup. Ægteparrets datter *Inger Madsdatter* blev gift med ladefogedsønnen *Peder Mortensen* fra Estvad. Se note 240.
465. Danske Lov. 1. Bog, 24. Capitel. 16. Artikel.
466. *Thomas Nielsen Smed* var søn af *Niels Jensen Smed* i Kisum.
467. Knogler af mennesker ansås for på magnetisk vis at kunne trække sygdom ud af kroppen, hvorfor navnlig ben af henrettede, der havde klædt hjul og stejle, var meget efterstræbte. Jvf. Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. Band I. 1927. Pag. 622f (Asphalt).
468. *Cordt Jacobsen (Fasterling)*, by- og herredsfoged i Holstebro 1721–149. Jvf. note 361. Pag. 299ff.
469. *Frederich Sørensen Munch* blev døbt i Estvad kirke 26/11 1682 som søn af *Søren Pedersen Munch* (b. i Estvad 15/4 1736, 83 år og 10 måneder gl.) og hustru *Maren Poulsdatter Koch* (b. i Est-

- vad 7/6 1725, 74 år gl.). Ved dette ægtepars trolovelse 1/9 1678 (viet 13/10 s. å.) var sidstnævnte på Estvadgaard. Søren Munch og sønnen Frederich Munch i Estvad by fik 2/4 1712 af Brønsdorff til Estvadgaard fæstebrev på den gård (hk.: 6-5-2-1) i Hesselbjerg, som *Christen Girialsen* forlod. *Frederich Munch* blev 4/10 1712 gift (trolovet 6/4 s. å.) med *Anne Andersdatter* fra Estvad.
470. Se note 319. *Christian Teilmann* var amtmand over Lundenæs og Bøvling amter 1724-1749.
471. *Baltzar Pedersen de Borthle* var ridefoged ved forskellige godser (bl.a. Pallesbjerg i Staby sogn), inden han ca. 1725 nedsatte sig som prokurator i Holstebro.
472. Under storbranden i Holstebro 22/7 1733 nedbrændte også byens rådhus, der lå på østsiden af Store Torv og var en bygning i 2 stokværk, men allerede før denne ulykke såvel som i de følgende år synes arresten at have været i en privat lejebolig.
473. Danske Lov. 6. Bog. 7. Capitel. 1. Artikel.
474. Rytter *Christopher Clitz* i oberst *Detlev Brockdorffs* jyske rytterregiment opholdt sig 12/9 1696 i gården Koldtoft i Sønderbork sogn (Nørre-Horne herred). Se: Rentekammeret 2215, 140.
475. *Simon Eskesen* og hustru *Anna Pedersdatters* børn, alle født i Kisum, var: *Peder* (døbt 14/7 1715), *Kirsten* (døbt 9/1 1718), *Anna* (døbt 1/9 1720), *Else Kathrine* (døbt 20/1 1726) og *Stephan* (døbt 17/9 1730).
476. *Jørgen Eskesen* og hustru *Maren Pedersdatters* børn, alle født i Nikkelborg, var: *Mads* (døbt 30/4 1719), *Peder* (døbt 12/4 1722) og *Inger* (døbt 24/2 1726). Sønnen *Mads Jørgensen* blev 15/6 1752 gift (trolovet 10/4 s. å.) med *Johanne Christensdatter* fra Estvadgaard, og ægteparret boede senere i Estvad.
477. *Michel Broemand* flyttede siden til Risgaardsted, hvor han døde 1737 (b. i Rønbjerg 13/11 d. å.).
478. *Sti Jensen* i Hesselbjerg var døbt 25/4 1707 som søn af *Jens Stiesen* og hustru *Inger Mortensdatter* (søster til *Maren Mortensdatter*, se note 339) i Estvad. Den 8/8 1728 blev han gift (trolovet 17/6 s. å.) i Estvad kirke med *Anne Andersdatter* af Hesselbjerg, der døde 1736 (b. i Estvad 14/10 d. å., 46 år gl.), hvorpå *Sti Jensen* døde i Hesselbjerg 1773 (b. 3/11 d. å. på Estvad kirkegård, 66 år gl.).
479. *Morten Jensen* i Hesselbjerg blev 24/6 1731 gift med *Maren Sørensdatter* af Hesselbjerg. Han døde smst. 1775 (b. i Estvad 27/12 d. å., 72½ år gl.), men 16/7 1770 havde han afstået gården i Hesselbjerg til sønnen *Michel Mortensen* (døbt 26/12 1739). Den ældste søn *Søren Mortensen* (døbt 10/8 1732) var i mange år fæster af Klitgaard i Ulsted sogn (Kjær herred), som

- hans enke *Mette Nielsdatter* for 6000 rd. købte til selveje 1806.
480. *Søren Mikkelsen Seemann* var præst i Borbjerg fra 1721 til sin død 11/9 1748 (Ejsing kb.). Hans enke *Birgitte Kirstine Hansdatter Seidelin* (død i Sevel 2/12 1774) giftede sig 21/10 1751 i Holstebro med pastor *Hans Andersen Gjesten* i Sevel (kaldet 1731, ordineret 1733), der døde 19/9 1774, og hvis 1. hustru *Marie Elisabeth Jacobsdatter Scharschou* var død 4/6 1750.
481. *Just Justesen Arctander* var landstingshører i Viborg 1726–1776. Se: Viborg Købstads Historie. Bind III. 1940. Pag. 789.
482. Se Skivebogen 1973, pag. 67f.
483. Se note 279. *Søren Mortensen Hesselbjerg* (død på Klitgaard 1801) blev 30/3 1772 gift i Ulsted med enken *Mette Nielsdatter* på Klitgaard, og han nævnes da af Vraa (Børglum herred).
484. *Dorthe Mortensdatter Halkiær* blev døbt i Aarhus domkirke 14/4 1705 som datter af *Morten Pedersen Halkiær*, der 31/3 1687 under faderen *Peder Rasmussen Halkiærs* svaghed blev vicetoldbetjent i Aarhus med udsigt til at afløse samme som toldbjetjent i byen. (Se Rentekammerets seddelapparat og *Trap*: Danmark. VII. Bind. 1926. Pag. 270). Den 12/6 1739 fik Dorthe Mortensdatter Halkiær på Estvadgaard kgl. bevilling på at måtte være sin egen værgeme med kurator. (Jyske registre 30, 568. Nr. 96).
485. *Euphrosina Johansdatter Crabidel* (b. i Aalborg (Budolphi kb.) 25/11 1773) blev døbt i Holstebro 8/10 1717 som datter af apoteker (1715–1724) *Johan Henrik Crabidel* (b. i Holstebro 13/3 1724) og hustru *Kunigunde Johanne Samuelsdatter Hofmann* (jvf. note 361, pag. 487ff.). Den 17/11 1741 blev søsteren *Martha Margrethe Crabidel* (hjemmedøbt i Holstebro 1/6 1719) gift i Holstebro med *Morten (Martin) Thaulow*, tidligere premierløjtnant ved aarhusstifts nationale infanteriregiment. En anden søster *Johanne Kirstine Crabidel* (døbt i Holstebro 17/3 1723) døde i Aalborg 1799 (b. smst. (Budolphi kb.) 18/5 d. å.). Se: Jyske registre 41, 147. Nr. 323 og Sjællandske registre 1683, folio 235 og folio 295 samt Personalhistorisk Tidsskrift 7. række, 2. bind. 1927. Pag. 21).
486. *Peder Lund* (b. i Estvad 15/3 1759, 51 år gl.) blev 4/12 1735 gift i Estvad med *Anne (Frandsdatter) Koch* fra Estvadgaard.
487. Se Skivebogen 1972, pag. 40.
488. Se note 435.
489. Kaptajn *Ernst Friderich Zytphen* var ejer af Volstrup 1723–1756.
490. *Anders Jochumsen* var vist af sekretær *Bentzon* importeret til Estvadgaard fra Sjælland og muligvis identisk med den „fattig og fri“ *Andreas Jochumsen*, der 1743 boede i Korsør (Korsør købstads regnskaber 1743).

491. *Morten Kusk* blev 21/5 1736 gift i Estvad med *Mette Nielsdatter*.
492. Se Skivebogen 1972, pag. 41.
493. Se note 325.
494. *Christence Thøgersdatter* var døbt i Estvad kirke 29/9 1702 som datter af *Thøger Thomsen Kusk* og hustru *Johanne Pedersdatter* i Estvad. Hun blev den 16/11 1732 gift (troløvet 24/10 1732) i Estvad med *Niels Danielsen Hopp*, der var født i Yttrup og døbt i Rybjerg 6/10 1709 som søn af *Daniel Knudsen Hopp*, senere (1714) ridefoged på Astrup (Grinderslev sogn), og hustru *Bodil Nielsdatter* (troløvet 1/12 1707 og gift i Sevel 17/6 1708; se Jul i Skive 1969, pag. 26). Farfaderen var *Knud Danielsen Hopp* (død 1723, gift med *Birthe Pedersdatter*), der boede i Stovby (Grinderslev sogn) og indtil 1688 var herredsfoged i Salling Nørre herred. Se Skivebogen 1917, pag. 29.
495. *Anne Margrethe Kiel* var rimeligvis datter af amtsforvalter *Julius Henrich Keijl* (*Keil, Keyl*) over Silkeborg, Dronningborg og Mariager klostres amter og hustru *Magdalene Sybille Fabricius*. (Se note 242; *Henry Bruun*: Danmarks Amtsforvaltere etc., pag. 47). Den 15/4 1716 skødede (tgl. på Viborg landsting 25/4 s. å.) amtsforvalter Keijl en bondegård (hk.: 8-3-2-0) i Vium by (Hjerk sogn) til velfornemme *Daniel Knudsen Hopp* se note 494) i Yttrup.
496. Se Skivebogen 1973, pag. 74.
497. *Sophie Holberg* f. i Bergen 4/2 1676) og broderen *Ludvig Holberg* (f. i Bergen 3/12 1684, død i København 27/1-28/1 1754) var børn af oberstløjtnant *Christian Nielsen Holberg* (f. ca. 1620-22, død i Bergen 29/3 1686) og hustru *Karen Pedersdatter Lem* (f. 7/5 1649, død i Bergen oktober 1695). I sit ægteskab med *Nicolai Jacobsen Tostrup* (død januar 1719 på sin gård Engvig i Bremsnes sogn) blev *Sophie Holberg* moder til *Christian Tostrup*, som ca. 1735 blev ridefoged ved Universitetets gods i Roskilde amt og boede i en fæstegård på Sankt Jørgensbjerg ved Roskilde (se ekstraskattemandtalt 1743). Jvf. *Andreas Erlandsen*: Biographiske=Efterretninger om Geistligheden i Thronhjems Stift. Christiania - Levanger. 1844-1855, og Danmarks Adels Aarbog 1944, pag. 72ff. Endvidere: Aarbøger udgivet af Historisk Samfund for Københavns Amt 1930, pag. 103ff (*Fanny Fang*: Sukkerhuset-Liebes Gaard. Roskilde Museum) samt *Arthur Fang*: Sct. Jørgensbjerg. 1972. Pag. 48f.

Min barndom i Skive

Søren August Paaske Pedersen.

Født: 31. august 1900 i Århus.

Kom til Skive på min 1-års fødselsdag.

Har boet i Skive til 1920.

Mine forældre:

Skomagermester Jørgen Paaske Pedersen og hustru,

Dagmar.

Mine erindringer er baseret på personlige erindringer, og der er ikke benyttet kildemateriale i dem.

Jeg kom til Skive på min 1-års fødselsdag. De første dage vi var i Skive, boede far, mor og jeg ved restauratør Baunsgaard, der havde restaurant ved siden af Suurballes butik i Thinggade. Når jeg senere som elektrikerlærling kom til Baunsgaard for at ordne noget lys for ham, fortalte han mig hver gang, at jeg mange gange havde siddet på hans skød, mens han gav mig mad, og så fik jeg altid 2 kroner i drikkepenge af ham, når jeg gik.

Det første sted vi boede, var i et lille havehus til fotograf Hadrups ejendom i Nørregade. Jeg kan ikke helt sikkert huske, hvordan der var dér, eller om det er noget, jeg har fået fortalt. Jeg mener dog at kunne huske, at far havde købt en ræveunge, som stod lænket til huset. Jeg synes at kunne huske, at den bed mig i hånden.

Derfra flyttede vi til en lejlighed i sidebygningen til „Gregers Hus“ i Adelgade. Mine erindringer derfra er ikke helt sikre.

Vi flyttede derefter ind i murer Kristensens ejendom i Søn-

derbyen ved siden af det gamle sygehus. Derfra har jeg flere klare erindringer. Murerens kone var „salgkone“, det vil sige, hun købte brugte beklædningsgenstande af de mere velstående damer i byen. Hun solgte det, hun havde købt, til de mindre velstående koner med en lille fortjeneste. Hendes dagligstue var tæt behængt med brugte frakker, kjoler og gamle sko og støvler.

Der var en brønd i gården med en pumpe. Pumperøret var lavet af fire stykker $\frac{3}{4}$ ” brædder, der var sømnet sammen, så der fremkom et hulrum. Pumperøret gik helt ned i vandet og ragede ca. $\frac{3}{4}$ m op over brønddækslet. I pumperøret var der en „ventil“, beklædt med lædderlapper, der sluttede tæt til pumperørets indvendige sider. Til „ventilen“ var der fastgjort en træstang, der ragede op over det „låg“, der afsluttede pumperøret foroven. Til stangen var der fastgjort et håndtag. Når man med dette foretog op- og nedadgående bevægelser, strømmede vandet ud af en tud i pumperøret.

I et lille sidehus var der en lejlighed, som en tid ikke var udlejet. Der stegte vi dreng kartofler i kakkelovnen og åd kartoflerne med sod, aske og skræl, medens vi flittigt dyppede kartoflerne i salt. Det smagte vel nok godt.

Samtidig med at far åbnede sin butik for salg, reparation og fremstilling af nyt fodtøj i den nyopførte ejendom i Thinggade 19, flyttede vi derned. Barnevogne må ikke have været almindelige dengang. Jeg kan huske, at min mor og murerens kone bar min søster, Sara, til Thinggade i en tøjkurv.

Butikken var meget moderne indrettet. Reoler på væggene til skotøjsæskerne, disk midt på gulvet, afskærmet vinduesudstilling, hvori der var forkromede stativer til at udstille fodtøjet på. På facaden var der et stort skilt med store „forgyldte træskruer“. Over vinduet og over disken var der gaslyslamper med Aur net brænder og store glaskupler omkring. Der skulle udvises stor forsigtighed, når nettene skulle udskiftes. De var meget skøre og var emballerede i papkartoner. Nettene blev forsigtigt taget ud af kartonerne og sat på lampen. Forinden de måtte tændes, skulle de afbrændes med en tændstik. Når dette var gjort, måtte der kun lukkes ganske lidt op for gassen,

Søren Paaske Pedersen med forældrene og søsteren Sara.

indtil nettene var opvarmet. Først da måtte der lukkes helt op for gassen.

Var butikken flot, var værkstedet nærmest et skummelt hul. Der kom ikke andet dagslys derved, end hvad der kom ind af et lille vindue, der var i en lyskasse under jorden. Der var nedgang til værkstedet ad en trappe fra butikken. Jeg kan huske, at der stod en kasse, som var lavet til et bur, hvori der sad to turtelduer.

Her sad far og Jakob, en gammel skomagersvend fra Odense i Salling, og reparerede gamle sko og støvler samt lavede nye håndsnyede støvler efter mål taget på hver kunde. Der var et stort lager af læster og en Singer trædesymaskine til skomagerbrug. Der var også læster til skafter til lange støvler (røjsere). Jeg kan huske, at far lavede et par „ridestøvler“ med harmonikaindlæg i siderne til skuespiller Maas, der skulle bruge dem i et stykke, hvori han skulle spille ridder.

Når bønderne kom til byen, skulle der også gerne købes nye sko til hele familien. Når handelerne var afsluttet, trakterede mor med kaffe og wienerbrød fra bager Møller. Til gengæld fik mor tit en stor flaske tyk fløde og nogle æg.

Kom der polakker for at handle i butikken, blev Jakob tilkaldt, han kunne noget tysk og optrådte som tolk.

Blanksværte og ekstra snøreband var en almindelig tilgift.

Far havde ladet lave nogle skohorn med sit navn stemplet i. Et af disse så jeg mange år senere ved en af fars gamle kunder.

Havde kunderne ligtorne, blev min mor tilkaldt, og hun gav da kunderne en recept på et ligtornemiddel, som skulle købes på apoteket. Skete det at kunden havde smidt recepten væk, kunne han på apoteket bare bede om fru Paaske Pedersens ligtornemiddel.

Blev der fra butikken solgt fodtøj som gevinst i Varelottriet, skulle dette fremstilles til syn på teknisk skole. Synet foretoges af snedkermester Valdemar Sørensens far, som satte en særlig etikette på pakken, og først da måtte fodtøjet udleveres.

Skulle der sendes penge for fodtøj til grossererne, blev pengene lagt i et „pengebrev“, der blev forsejlet med rødt lak,

Pastor Tuxens konfirmationshold i 1914 eller 1915.

hvori far satte sit signet. Det at afsende et brev på posthuset dengang kunne afstedkomme visse vanskeligheder. Var signetet sat nøjagtigt i lakken m.m., ellers modtog de ikke brevet på posthuset. Det var en noget anden tone, der var rådende dengang på posthusene.

Ved siden af butikken var der en stor stue med direkte adgang fra fortrappen til stuen. Midt i stuen hang der en 20 liniers petroleumslampe. I et hjørne stod der en skrivepult, hvor far stående ordnede regnskaberne. Fra stuen var der en dør til køkkenet, hvor der på væggen var en fedtstens brænder for gaslys. Fra køkkenet var der en dør til bagtrappen og en dør til soveværelset.

For vor lejligheds vedkommende hentedes vand fra en pumpe i gården. I 1. sals lejligheden var der en vingepumpe med direkte rørforbindelse til brønden i gården.

I gården var der åben mødding for køkkenaffald og for natpotten.

I et gammelt sidehus var der 3-4 lokummer. Ved siden af disse var der „badeværelse“ for skorstensfejeren, et lille rum med et lille ovenlys vindue, cementgulv og afløb, men ikke vand indlagt, heller ikke noget lys.

I samme sidehus var der vaskehus. I sidehuset var der også et rum med en „grube“ i gulvet. Heri gemte skorstensfejeren den sod, som han i dagens løb havde fejret ud af skorstenene, og som han tog med hjem i en lille kasse. Når „gruben“ var fuld, kom der en bondemand med sin hestevogn og hentede soden:

„Det var datidens kunstgødning“.

I en lejlighed i sidehuset boede trommeslager Mogensen. Han gik med trommen, når slagter Mouritsen havde en hest til slagtning. Han kunne også købes til at røre trommen, når borgerne havde et eller andet at meddele, eller når der skulle udpantes for skat. Også alarmering af brandvæsenet skete ved trommeslagning. Opstod der brand, skulle dette meldes på politistationen, som så sendte bud til trommeslageren, der med sin tromme kaldte brandmandskabet sammen. Da min far også var vicebrandinspektør og boede i samme hus som trom-

Frederiksgade i 1908. Til venstre ses Borger- og Håndværkerforeningen og Salling Banks beskedne bygning med den høje trappe foran. De små huse nederst i gaden ligger dér, hvor nu Provinsbankens nye bankhus er opført.

meslageren, var han den første, der blev alarmeret. Jeg er mangan en nat blevet vækket ved nogle drabelige trommehvirvler uden for vort sovekammervindue.

Senere blev der installeret alarmanlæg, sådan at der blev installeret en klokke ved hver brandsvend. Denne blev afprøvet hver dag kl. 12.

Mellem min far og brandinspektør Klock blev der installeret direkte lokal telefon.

Forskellige steder i byen blev der opstillet standere, hvorfra brandkorpset kunne alarmeres.

På 1. sal i naboejendommen boede der en tysk spindemester. Han var spindemester ved uldspinder Henriksen. De havde tre børn, og når de skulle op og spise, råbte moderen ud af vinduet:

„Nanne, Tette und Putte
herein zu essen“.

Det var det første tysk, jeg lærte.

Senere flyttede tømrer Toft Hansen ind i denne lejlighed. Han havde en butik i kælderen til Brogården for salg og reparation af træsko.

I stueetagen mod gaden havde barber Thorsø salon. Han led af åndenød og kunne lette noget på dette med et specielt urte-afkog. Kom vi drenge med en buket af disse urter, bekom vi en skilling. Dengang skulle alle handlende og kontorfolk på salon hver dag for at blive barberet. De faste kunder havde deres egen sæbeskål med nummer på. Skålene var anbragt i en reol med mange små rum. Det var almindeligt med stor skægvækst dengang. Dette skulle også plejes og „vikses“ med „bajoski“.

Da han flyttede, fik Bøjle Hansen bogtrykkeri i lokalerne. Der blev Social-Demokraten trykt. Abildgaard Jakobsen var faktor, og han betjente „hurtigpressen“. Vi drenge måtte hver dag hjælpe med at false avisen, dette skulle gøres i hånden. Jeg har ofte hjulpet med at læse korrektur på „Dansk Ungdom“, et ugeblad, der også blev trykt dér. Disse små „ben“ gav en kærkommen skilling. I trykkeriet var der en „fluesmækker“ til at trykke visitkort på. Det kløede i vore fingre efter at få lov at prøve denne. Blandt de ansatte typografer var der en kvindelig typograf, frk. Thomsen, datter af tandlæge Thomsen på Østertorv.

Det gik åbenbart ikke så godt med min fars forretning, han måtte holde op med at drive forretning. Vi flyttede nu ind i en lejlighed i nr. 21. Der sad far i et hjørne af stuen på en forhøjning, hvorpå han havde indrettet sig et værksted. Der sad han og lappede gamle sko og støvler. Jeg mindes endnu den sure lugt af gammelt fodtøj og klæbemiddel til at reparere galoscher med, der gennemtrængte stuen. Far sad på en skomagerstol, iført det traditionelle grønne skomagerforklæde. Stolen havde han fået af sin far. Bedstefar havde købt den på en udstilling i Horsens. En russisk kejserinde havde siddet på stolen og hvilet sig under en gennemgang af udstillingen i Horsens.

På forhøjningen var der et lille bord til anbringelse af værktøj, pløkker m.m. Der var en lille balje med vand i, hvori læderet til såler og hæle blev lagt i blød, hvorefter de blev

udsunket på en flad sten. En særlig petroleumslampe til at tørre pløkkerne på samt til at varme hæle- og sidejern for udglatning af skomagervokset, der var smurt på siderne af sål og hæle.

Mens vi boede dér, kom H. P. Hansen og ville have et par støvler repareret så hurtigt som muligt. For at klare det måtte far arbejde over, og han gjorde H. P. opmærksom på, at han jo kæmpede for 8 timers arbejde, 8 timers hvile og 8 timers søvn. H. P. svarede, at det betød ikke noget i denne forbindelse, bare han kunne få sine støvler.

Det skete, mens vi boede dér, at der kom en foreviser af et mekanisk bjergværk. Han begyndte ikke forevisningen, før de, der ikke havde betalt for at overvære denne, havde forladt stuen.

Også sølvtøj blev faldbudt i hjemmene. Det blev tilbudt som tre tårns sølvtøj. Da det ofte „slog an“ med dug, når det kom ind i stuen, fik agenten travlt med at tørre det af med en klud. Man mente, tre tårns sølvtøj ikke måtte „slå an“.

Det hjalp ikke på min fars og mors økonomi, at de flyttede til nr. 21. Vi flyttede derefter om i Slotsgade, hvor vi fik en uhumsk kælderlejlighed i karetmager Pedersens ejendom. Der boede vi dog kun i kort tid.

Mine forældre blev bestyrere af „Arbejdet adler“ på Holstebrovej ved Vandtårnet. Det var en helt anden lejlighed, vi fik dér. En stor stue med en pragtfuld udsigt over engene og åen. Stort soveværelse.

„Arbejdet adler“ er en privat institution, der har til formål at oprette logi og spisehus for farende svende. Hidindtil havde disse været henvist til svendehjemmene, hvor der absolut ikke var gjort noget for at hygge om dem. Sengene dér var ofte forsynet med dyner med voksdugsovertræk. Der var mange af gæsterne, der havde lus, derfor voksdugsovertrækket. Det var ofte endda dyrt at bo på svendehjemmene.

De farende svende dengang var mest folk, der havde lidt skibbrud, de var arbejdssky og ernærede sig ved betleri, at „polere dørlåse“ som de sagde. De bad om en skilling til natlogi. Sommetider fik de en madpakke, men det havde ikke så

stor interesse, det var penge til brændevin, de ville have. De havde i sig en trang til landevejen, som de ikke kunne beherske. De gik uden mål og mad ud ad landevejen, sov i en høstak, om ikke andet bød sig. Det kunne gå om sommeren. Når vinteren nærmede sig, sørgede de for at blive anholdt for betleri. Så blev de anbragt på en tvangsarbejdsanstalt, hvor de hyggede sig om vinteren. Med forårets komme kom også længslen efter landevejen. Enten sørgede de for at blive løsladt, eller også „spændte“ de.

På svendehjemmene var der ofte ballade og slagsmål. „Bosserne“ var tit stærkt berusede af brændevin. For at dæmme op for dette liv var det at „Arbejdet adler“ blev oprettet. Der kunne de for små penge købe et solidt måltid mad, og hver mand fik rene hvide lagner på sin seng. Havde de ingen penge, kunne de tjene til opholdet ved at save og kløve brænde.

Borgerne i byen støttede „Arbejdet adler“ med tilskud, og ved at aftage det forarbejdede brænde kunne de med god samvittighed afvise betlerne og henvise dem til „Arbejdet adler“.

Mor passede køkkenet, rengøringen, vask af sengetøjet. Far passede brændselsforretningen. Far havde konstrueret en maskine til at bundte optændingsbrænde på. Disse bundter solgtes til købmændene, optændingsbrænde og kakkelovnsbrænde solgtes i sække à 50 pund. Der blev meget affald, savsmuld og barkstumper ved forarbejdningen. Dette blev solgt for 50 øre pr. sæk. Der var en enke, der var fast aftager af affaldet. Prisen måtte dog sættes op, idet hendes sække blev større og større, tilsidst var det hele uldsække, hun kom med.

De gode gamle „bosser“ var de samme, der kom år efter år. Der var Victor mange penge, Peder med D, Lille Peter, Rosenberg, Drejfus og mange andre.

Da „flasken“ skulle afleveres, for at man kunne få lov at bo her, var der aldrig ballade af nogen art. „Bosserne“ var i grunden rare og gode mennesker, der var intet ondt i dem. Min mor lod trygt den værste „bums“ køre tur med min lille søster i barnevogn. „Bossen“ fik en kop kaffe for køreturen.

Før 1914 var det jo skik, at håndværkssvende gik på valsen i

udlandet. Det satte krigen en stopper for. I de følgende år blev „bosserne“, der kom, af en noget anden støbning. De rigtige håndværkssvende gik på „geskænk“, det vil sige, at de besøgte arbejdspladserne og kollegerne i byen. Når de viste deres fagforeningsbog frem, og den var i orden, bekom de en „geskænk“. Samtidig kunne de hæve tilgodehavende arbejdsløshedsunderstøttelse ved kassereren i deres fagforening.

I lejligheden over os boede maler Hartig (Hartveig?). Han var ved siden af sin malergerning også danselærer. Han var dygtig som oplæser, især var det Maglekilde Pedersens produktion, der havde hans interesse.

I forhuset boede Mette Nielsen, der havde købmandsbutik dér.

I sidehuset boede der en brolægger. De havde en søn, som de havde noget besvær med at styre. Engang da han havde hentet mad på folkekøkkenet, spiste han frikadellerne og hældte kærnemælkssuppen ud på jorden. Min far så det, og han ville have fat i drengen. Han løb imidlertid over gaden og kravlede gennem et hul i hækken til markedspladsen. På den anden side af hækken råbte drengen til min far: „Ha, ha, din lange ski'stag“.

Naboen til venstre var vognmand Laurits Pedersen, han havde flere velpassede spand heste. På loftet over stalden stod hakkelsesmaskinen. Til det store hjul på denne var der i kanten af dette fastgjort en stang, der i centrumhøjde af det store hjul, 3 m fra dette, var anbragt i et slags kugleled. Ved denne stang kunne der samtidig stå to-tre mand på engang og trække maskinen. Vi drenge var altid parat til at give et nap med ved hakkelseskæringen. Vi syntes det var sjovt at stå ved stangen.

Til den anden side for os boede karetmagermester Sørensen. Han havde en stor fabrik for fremstilling af hestevogne. Han havde anskaffet mange moderne maskiner for at rationalisere produktionen.

I forhuset var der vognmalerværksted. Mesteren blev lidt rørstrømsk, når han havde fået en „lille en“ på, så spurgte han altid sørgmodig om, hvorfor han blev kaldt „den onde maler“.

Det var meget fint arbejde, der blev lavet på dette værksted. Lakeringen på vognene strålede, egerne og siderne af vognene var fint stafferet i afstemte farver.

Ved siden af malerværkstedet var der et cykleværksted. Indehaveren, Laursen, havde en motorcykle. Den var meget lang og lignede ikke de nu kendte motorcykler. Den voldte ham ofte stort besvær, idet tørbatteriet, der skulle give strøm til tændingen, tit løb tør for strøm.

Mens jeg boede dér, havde jeg af min bedstefar, under et besøg ved ham, fået en cykle. Den havde faste gummiringe og ikke frihjul. Bedstefar havde givet 2 kr. for cyklen på en auktion, og landsbysmeden havde lakeret den op med træskolak.

Min drengetid

Under tyfus epidemien blev jeg evakueret til min bedstefar og bedstemor i Ølsted ved Horsens. Jeg rejste alene derned med toget. Der skulle skiftes tog i Viborg og i Langå, men det gik også ved hjælp af flinke togetjente. Jeg havde været i Ølsted før med mine forældre og vidste, at der på Langå banegård kunne købes „så møj noen go sukkerstænger“. Aviskonen på Langå banegård var vist let uartig, når hun råbte med aviser. For mig lød det, som om hun råbte: „A fiser“.

I Århus skulle jeg endelig huske at se, om det var muligt at få et glimt af spurvognene, når de kørte på broen over banegårdsgraven.

Om epidemiens forløb husker jeg kun den lukkede karet, der kørte rundt og hentede de syge. De blev kørt ned til pavillonen i anlægget, den var indrettet som lazaret. Sygehuset blev jo hurtigt overbelagt.

Mens vi boede i nr. 21 i Thinggade, havde jeg været i Flyndersø for at fiske og havde fanget mange store skaller. Disse blev lagt i et fad i køkkenet. Da vi kom op næste morgen, var alle skallerne borte. Rotterne havde slæbt dem ned under gulvet, som måtte brydes op, der blev en ulidelig stank af rådne fisk. Vi vidste godt, at der var rotter, og for at bekæmpe dem blev rosinkærner rullet i fosfor og derefter

rullet i mel og lagt ud for rotterne. Når rotterne spiste kernerne, blev de brændt op indvendig af fosforet.

Der var mange rotter i Skive dengang, og der blev organiseret rotteudrydning. For hver rottehale, vi afleverede til Halse i NørreAllé, fik vi et messingskilt, som kunne indløses med 10 øre på kommunekontoret. Skiltet kunne også bruges til betaling for at komme i Kosmorama, det kostede ellers 15 øre. Senere skulle hele rotten afleveres, idet det blev opdaget, at nogen skar halerne af rotterne og lod dem løbe.

Vi drenge skaffede os efterhånden flere rottefælder, hvori der blev sat et stykke røget flæsk, branket med en tændstik, som madding. Når rotterne var gået i fælden, blev de aflivet på en yderst barbarisk måde. Fælderne med rotterne i blev nedsænket i en balje vand, indtil rotterne druknede.

Der var også mange storkereeder i Skive dengang. Engene langs åen gav rige muligheder for storkene for at finde føde dér. Storkene kom gerne omkring ved 1. april, ihvertfald var det en yndet fornøjelse at narre april med storkenes ankomst. Så vi en stork, skulle der „prentes“. Det var en ceremoni, der ikke måtte forsømmes. Det foregik på den måde:

„Højre pegefinger dyppedes i munden,
sattes i den åbne venstre hånd.
Højre hånd knyttedes og slog et
slag i den åbne venstre hånd.“

Min første biltur skete med en bil fra Århus, der skulle til rådhuset med en sagfører. Chaufføren stoppede op ud for mig og spurgte om vej til rådhuset. Jeg blev så betuttet over, at en bilist talte til mig, at jeg ikke orkede at svare. „Hold op“, sagde chaufføren, „og vis vej“, og nu gik det i susende fart op af Thinggade.

Det var ca. 1906.

Knap så hurtigt gik det med diskevognene, når de skulle trækkes op på torvet fra smøgen ved Folkersen. Vognene var nærmest som store lysthuse med hjul lavet af svære træplanker. Heller ikke studekøretøjet fra hedemarken havde megen fart på. Sindigt gik det også med rensdyrflokken, ledsaget af lapper

på vej gennem Skive til Kongens Hus Hede. De skulle derned som et forsøg på, om der kunne leve rener på heden.

Så var der mere fut over Mads mælkemand, når han kom med sin hestevogn med mælkejungerne, der var forsynet med en aftapningshane, som ragede uden for siderne af kassen på vognen. Med sin mælkeklokke meddelte han, at han nu var på vej. Det var skægt at få lov at hjælpe ham med udbringning og aftapning af mælken.

„Har do sit di navl i daw“, spurgte han altid om, når vi meldte os til tjeneste.

Gartnervognen med jordbær om sommeren, afmålt i flettede potmål (1 pot i hvert mål), kørte også forsigtigt over de toppede brosten.

„Royal“ havde en droske ved alle tog. Var der rejsende, der ville bo på hotellet, kom de og deres bagage med drosken til hotellet.

Til alle posttog kørte postkontrahent Michaelsen for at hente posten til posthuset. Michaelsen sad altid og nikkede på bukken. Denne „nikken“ forplantede sig gennem tiden til hesten, der nikkede i takt med Michaelsen.

Passagerer, post og ærinder besørgeades af postvognene, der kørte ud i oplandet.

„Fo' en cegar – fo' en cegar“, sagde Mølgaard, der kørte postvogn fra Thomsensgade til Nordsalling, når han var ude at samle ærinder op.

En sikker gæst ved alle top var „Thilde“. Hun kom med sin kurv under armen med sukkergodt og andre søde sager, blandt andet „slik“, som hun falbød til de rejsende. Vi fik mangan en sludder med hende på vejen til banegården. Hun ville så gerne have sig en kæreste, sagde hun altid.

Bøjle Hansen ville gerne lære at køre på cykel. Der var ikke så mange cykler i Skive dengang. Min far havde en, og han lovede Bøjle Hansen, at han ville lære ham at køre på cykle. De fulgte ad ud på den anden side af banegården, og nu begyndte der en værre cirkusforestilling:

„Man stillede sig bag cyklen, rakte frem og tog fat i styret med begge hænder. Satte venstre fod på flyvepinden (det er

en forlængelse af akslen på venstre baghjul). Spjættede fra med højre fod. Når man syntes, at farten var passende, satte man fra med højre ben, og hvilende på „flyvepinden“ med venstre fod sprang man op på sadlen og forsøgte at fange pedalerne, der var ikke frihjul på cyklen. Nu var der kun tilbage at holde balancen. Det var ca. 1906.“

Om vinteren var der rige muligheder for at dyrke vintersport. Fra vandtårnet på Holstebrovej over vejen i Frederiksdal ud på engene, ja, sommetider helt over åen gik det i susende fart på hjemmelavede slæder. Med en lang styrestang, ca. to–tre meter lang, f.eks. en bambusfiskestang, styrede vi slæderne, mens vi råbte:

„Ma ski sku skov
for jernbaneplov“.

Skøjteløb på Rosens eng og på Stillings eng samt på fjorden kunne kalde røde kinder frem. Vi brugte svenske skrueskøjter (benbrækkere kaldet), til 75 øre pr. par.

På Rosens eng og på fjorden blev der om vinteren „iset“ til slagteriernes kølehuse. Der huggedes et hul i isen med en stor økse, og med en slags stiksav savedes der blokke ud af isen, som derefter kørtes hjem til slagterierne. De våger, der fremkom efter „isingen“, kunne godt være farlige.

Slædekørsel ned af Thinggade var forbudt. Det kneb dog med at overholde forbudet. Det kunne ske, at vi med slæden kørte lige i favnen på politibetjent Hillertz. Så var den gal. Han fulgte os hjem og klagede over os.

En yndet tur om sommeren var gennem anlægget, hvor vi betragtede skovbetjent Mogensens smukke blomsterparti, forestillende rigsvåbnet, til skoven, hvortil der krævedes nøgle for at komme ind. Derfra gik turen til Krabbesholm, i hvis lade der var gipsafstøbning af Absalon til hest. Turen sluttede ved havnen, hvor „Mathilde“ skulle betragtes.

Så godt som hver sommer havde Skomagerforeningen udflugt i charabanc, enten til Bruddahl Bakker eller til Flynder sø. Den medbragte madkurv med diverse drikkevarer blev indtaget i det fri. Der var ofte høj stemning på hjemturen, når mad og drikke var nydt. Jeg husker et år, hvor en af del-

tagerne faldt af charabanc'en på hjemturen. Han havde indtaget for mange snapse.

Min far var med til at starte kolonihaverne på Skovbakken. Jeg var med den aften, udstykningen fandt sted. Jeg husker endnu den rædsel, der greb mig, da redaktør Nerup bad mig holde en landmålerstok i et hjørne ved skoven, og da alle gik fra mig, tænkte jeg på, hvad der kunne komme ud af skoven og tage mig.

Vi havde mange gode timer i vor kolonihave, selv om vi måtte gå derop. Vejen var jo lang. På vejen derop kom vi forbi „Spyttestenen“. Den skulle have en ordentlig spytklat, hver gang vi gik forbi den, ledsaget af et ønske.

Partifælle tømrer Eriksen havde lavet en havelåge til H. P. Hansen. H. P. syntes, at regningen var for stor, hvorfor han lod den indramme og sætte op på havelågen, påført en af H. P.'s bekendte kyniske bemærkninger.

På en af de andre havelåger var der et hjemmelavet skilt, hvorpå der stod: „*Mave nr. 18*“.

Godt gemt i Skovbrynet var der tre–fire lokummer, og der var altid strid om, hvem der skulle have tøndernes indhold til sin have.

I 1908 besøgte Udsigtstårnet af „Frederik den Ottende“.

På Grisetorvet var skorstensfejer Hansen en fast gæst, når der var torvedag. Han handlede med grise ved siden af sin gerning som skorstensfejer. Det var festdage for vi drenge, når der var grisetorv. Der var altid en skilling at tjene ved at fange løsslupne grise. Der handlede med håndslag og handelerne afsluttedes med små „sorte“ ved Lynderups. Sidst på dagen kunne det knibe for grisehandlerne at holde hovedet koldt. De havde fået for mange små „sorte“ i dagens løb. Kunne vi så se vort snit til at lukke en gris ud af kassen og under stor ståhej forsøge at fange den igen, indkasseredes den obligate fangeløn.

Fru bager Møller havde en skuffe under disken, hvori hun gemte brødkrummer, endeskiver, gamle flødekager og wienerbrød. Denne blanding gik under navnet „kagesmuld“. For et par øre kunne vi købe et kræmmerhus fuld af „kagesmuld“.

Var der så en gammel, ofte sur flødekage deri, var der gjort et godt kup. Pengene, fru Møller fik ind, puttede hun i en revne i disken, så de faldt ned i en lille skuffe under denne.

Det skete ofte at bager Møllers bagerikarl var løbet af pladsen om natten. Så blev der sendt bud efter mig, for at jeg kunne bringe det bestilte morgenbrød ud. En vintermorgen, hvor det havde været særligt koldt, inviterede fru Møller på en varm kop te. Nu havde jeg aldrig smagt te før, vi brugte det ikke hjemme. Jeg kom sukker i teen, jeg kunne ikke lide smagen, kom fløde i, det blev det ikke bedre af, hvorefter jeg sagde, at jeg ikke kunne lide det. „Din tovlige drenge, så ku do da ha lat vær å kom sukker og fløde i“, sagde fru Møller, hun var noget stram i ansigtet.

Bager Møller led af astma. Han kunne lindre noget på det ved at inhalere et eller andet. Det skete i et lille kælderværelse, og jeg syntes, det var spændende at se ham inhalere.

Bagersvendene sendte mig et år til jul op til bager Wiborg for at låne deres pebernødmaskine. Jeg fik dér en stor sæk på nakken med besked om endelig at gå forsigtig med den. Kommen hjem, hældte bagersvenden:

1 spand og

1 stor klump kul

ud på gulvet, og de morede sig kongeligt.

Jeg var flere gange feriedreng ved P. Mortensen i Fly, en af fars kunder. Første gang jeg var der, kom der til middag et rødt lurfad på bordet med grød i, og så var det om at lange til fadet. Da jeg havde „fine fornemmelser“, som de sagde, fik jeg en tallerken for mig selv.

Til en folkefest i Skive i 1912 var der oprettet en „Tivoli Garde“. Isenkræmmer Mikkelsen var kaptajn for garden. Han havde været befalingsmænd i hæren, og han eksercerede os. Jeg havde fået et gammelt jagtgevær til mit våben. Da jeg var en af de længste drenge, blev jeg taget til højre fløjmand. Uniformerne blev syet af en gammel skrædder, der boede ved siden af Fiskehallerne.

Hvor mange gange vi gik forgæves til Brårup for at se en flyveopvisning, husker jeg ikke. Det var i 1919. Flyveren

Paulain kunne ikke flyve, hvis det blæste lidt, men endelig en dag efter flere dages blæst vovede han forsøget og fløj rundt i ganske lav højde. Det var en oplevelse, og der kom mange mennesker til byen langvejs fra for at se opvisningen.

Tørv var det mest anvendte brændsel. De fleste brændselsrum var på loftet. I loftsetagen var der tit en lille kvist, hvorfra der ragede en bjælke ud, der kunne forsynes med et „trisseværk“, der brugtes til at hejse tørvene op i. Skulle tørvene bæres op i „tørveløbe“, kunne der tjenes 50 øre ved at bære et læs tørv op.

Ovenover gartner Mortensens butik på Østertov boede tandlæge Thomsen. Han havde tandklinik i et hjørne af sin smukke dagligstue.

I Hans Niensens kælderbeværtning i Thinggade var der en mekanisk spilledåse. En stor rund jernskive med en masse huller i kørte rundt, når der blev puttet en mønt i „spilledåsen“, ja, så spillede den yndige melodier.

Fru skomager Andersen på Østertorv havde „fransk vask og strygning“. Hun pibede også præstekraver. Jeg kunne stå i lang tid og se på „pibningen“.

Gennem mit bekendtskab med Gerhardt Nielsen, der var redaktør af Social Demokraten, var jeg fast brandreporter til bladet. En nyhed honoreredes med 25 øre.

I en kælder på Østertorv var der foruden rulleforretning også udsalg af kogt fløde og kartofler. Kartofflerne købtes i „ottinger“ og „fjerdingskar“. Den kogte fløde var hældt op i et rødt leraf, og når der skulle være kaffegilde hjemme, blev jeg sendt ned for at hente fløde dér. Når fløden var blevet kold, trak den et tykt lag „skind“ på overfladen. Dette skind kaldtes „kærlighed“. Jeg skulle altid bede om at få godt med „kærlighed“.

For at komme i Kosmorama i Kosmoramagade måtte vi betale 15 øre, men så kunne vi også blive til flere forestillinger. Filmene var mest „Lehman“, med smiden i hovedet af lagkager, eller cowboyfilm med afskydning af hundepistol af orkesteret.

Jeg kan huske, at jeg skulle tisse engang under forestillin-

gen. Forlod jeg salen, kunne jeg ikke komme ind igen uden at betale for ny billet. Jeg tisede i bukserne og blev så resten af forestillingen.

Der kom ofte zigeunere til byen med deres beboelsesvogne.

Vi kunne godt lide at se på livet omkring deres vogne, men vi havde i grunden stor skræk for dem. Der sagdes, at de stjal børn, og vi holdt os helst inde om aftenen, når der var zigeunere i byen. De falbød børster, ståltrådsvare og lampepudsere ved dørene. Det var mest af skræk, der handledes med dem, de var meget pågående.

Købmandsvarer købte vi ved Johannes Pedersen i hans lavloftede købmandsbutik i Thinggade. Der var en egen stemning i butikken. Der var dufte af spegesild i tønder, islandsk lammekød i tønder, kaffe, petroleum og alle de andre dufte, der kunne være i en købmandsbutik dengang.

$\frac{1}{4}$ pund kaffe kostede 28 øre.

2 pottes petroleum kostede 28 øre.

1 stort kræmmerhus bolcher kostede 5 øre, og så var kræmmerhuset håndviklet. Bolcherne var i blikdåse, som sommetider måtte have et slag af et 1 pundes lod på siden for at løsne bolcherne i dåsen.

Kaffe maltes med en håndtrukket kaffemølle.

Petroleum pumpedes op fra en tank i jorden ved hjælp af en vingepumpe.

Påfyldning af tanken skete fra gaden gennem et rør der gik ned i tanken.

Petroleummet kom i en hestetrukket tankvogn, der var sådan indrettet, at den automatisk udmålte én spandfuld af gangen. Når spanden var fuld, stoppede påfyldningen, og den fyldte spand skiftedes ud med en tom spand. Ved at skifte et håndtag til ny stilling påbegyndtes næste påfyldning.

Jeg så engang en mand, der interesseret betragtede påfyldningen. Da spanden var ved at være fuld, troede han, at næste portion ville løbe over, hvorfor han skiftede håndtaget over i den anden stilling, og så skete der netop det han frygtede. Næste portion løb i rendestenen.

Kusken skældte ud.

Ved Johannes Pedersen købte vi også palmin og smørfarver. Det skulle bruges til hjemmefremstilling af margarine. Man kunne da ikke bruge den margarine, der var i handelen. Den var jo lavet af det hestefedt, slagter Lund skrabte af hestehuderne.

P. C. Hansens høkerbutik i Voldgade var meget mindre end Johannes Pedersens butik. Der var også en egen stemning. Jeg husker særligt, at der i butikken var et anker med brændevin. Folk kom med deres flasker og købte én eller to pægle brændevin. Ved siden af ankeret stod der et snapseglas. Det var gratis selv at skænke sig en dram.

I 1909 var jeg på ferie i Århus og besøgte landsudstillingen dér. Det jeg bedst husker derfra, var den store Tuborgflaske, der stod ved indgangen til udstillingen. Selvfølgelig gjorde abbesinierne også indtryk på mig. Det var underligt at se den lejr, der var opbygget ligesom abbesinierne levede i deres hjemland. Jeg var ikke tryk ved at komme i nærheden af alle de sorte mennesker.

I en hal på udstillingen var der en stor rund glasskive, der roterede. Fra den kunne der trækkes lange gnister. Det var noget, de kaldte elektricitet.

Et postkontor med naturligt udførte voksfigurer af personalet på kontoret husker jeg tydeligt, at jeg kunne stå og betragte i lange tider.

Ja, der kunne være meget mere at fortælle om, hvad en dreng i Skive dengang kunne opleve. Min beretning omfatter det der har fæstnet sig tydeligst i min hukommelse.

Lege og legetøj

Leg og spil med marmorkugler var vel nok den mest almindelige leg.

„Trille i hul“ skete på den måde, at først bores et lille hul med hælen i jorden. Stående på hælen drejedes den rundt, til hullet havde en passende størrelse. Derefter tegnedes en streg på jorden som startsted. Stående på strengen kastedes der efter tur et bestemt antal kugler som forsøg på at komme nærmest

eller i hul. Når kastene var gjort, skulle den, der var kommet nærmest til hullet, med en krummet pegefinger „trille“ så mange kugler som muligt i hul. De kugler, der kom i hul, var vundet. Kom en kugle ikke i hul, skulle næste spiller forsøge, og sådan fortsattes til alle kugler var i hul.

„*Klink*“ spilledes ved at slå en kugle hårdt mod væggen. Den, der havde fået sin kugle længst ud, havde vundet de andre kugler.

„*Effen eller ueffen*“ spilledes på den måde, at man fra en kludepose, med en løbegang foroven, tog et antal kugler i hånden. Rakte højre hånd frem og sagde: „Effen eller ueffen“. Modspilleren skulle da gætte, hvormange kugler der var i hånden. Var der et lige antal, var det „effen“, var der et ulige antal, var det „ueffen“. Gættedes der rigtigt, skulle modspilleren have kuglerne. Gættedes der forkert, skulle han give det antal kugler, der var i hånden, og så skulle han gætte igen. Gættedes der rigtigt, var det hans tur til at „holde“ frem.

„*To mursten på højkant*“, hvorpå der var lagt en lille pind, brugtes at spille „pind“ med. Med en større pind skulle den lille pind „verfes“ væk så langt som muligt, uden at modspilleren greb den. Hvis pinden blev grebet, skulle den anden „ind“. Fra det sted, hvor den lille pind landede, måtte der tages tre skridt, og så skulle der forsøges, om man kunne slå den store pind, der var lagt over murstenene, ned. Kunne man det, skulle der skiftes. Hvis den store pind ikke blev slået ned, måltes afstanden fra hvor den lille pind var landet og til murstenene med den store pind. Afstanden fra den lille pind til murstenene gav så mange point, som der var afstande målt med den store pind.

„*Land*“ var en ikke ufarlig leg. Dertil skulle der bruges en lommekniv, helst en svanekniv. Bladet på kniven åbnedes, så det stod vinkelret på håndtaget af kniven. Nu skulle den kastes op i luften, så den snurrede rundt, og bladet skulle havne i planken. Afstanden mellem planken og håndtaget på kniven, når denne havde sat sig fast i planken, måltes med antallet af fingre, der kunne være der.

„*Et trillebånd*“, lavet af $\frac{3}{8}$ ” rundjern, lukket i en cirkel på

ca. 60–75 cm i diameter, var et meget yndet stykke legetøj. Med en pind blev trillebåndet drevet frem, samtidig med at en pind brugtes til at styre dette med. Havde vi mange penge, fik vi smeden til at lave et håndtag af rundjern, der afsluttedes i en lille ring omkring trillebåndet. Håndtaget benyttedes til at styre trillebåndet med.

„Stikbold og rundbold“ blev også flittigt dyrket.

„En stylte“ med to eller tre trin på krævede en hel del øvelse at gå op og ned på, samt med.

„Glansbilleder og nipsenåle“ var nærmest for piger, men når glansbillederne blev lagt i en bog med tre siders mellemrum, og man tilbød den, der med en nipsenål kunne stikke nålen ned i den lukkede bog, så fik det glansbillede, der var dér, ja – så kunne drenge godt nedlade sig til at beskæftige sig med nipsenåle. Kom nålen ned ved siden af, hvor der var et glansbillede, så var nipsenålen tabt. Der var to størrelser på nipsenåle, ettere og toere. Størrelsen målttes på siden af en tændstikæske. En sådan brugtes også til at sætte nipsenålene fast i. Nogle nipsenåle havde hoveder som fugle eller elefanter. De var dog dyre, og dem havde vi ikke råd til at købe så mange af.

„Sjippetov“ blev brugt både af drenge og piger. Det var gerne en almindelig tørresnor, der blev brugt til sjippetov. Der kunne købes sjippetov med træhåndtag, men de var også for dyre for os. En hyldegren, hvor marven var taget ud af, brugtes meget som håndtag.

„Mundharper“ var der mange, der havde, men nogen stor færdighed i at spille på dem, var der vist ikke mange, der havde.

„En gammeldags tøjkeklemme“ blev delt i to stykker. I den ene ende sværtedes klemmen med en tændstik. Når klemmerne sattes mellem to fingre, og hånden rystedes kraftigt, kunne der komme en lyd som storkekneben.

„Et pusterør“ blev lavet af en hyldegren, hvor marven var pillet ud af. Som skyts benyttedes ærter eller modne hyldebær, der kunne lave nogle slemme plamager, hvor de ramte.

„I en nøgle“ blev der i hullet i denne puttet afbrækket svovl

fra tændstikker. Et søm, passende til hullet i nøglen, blev med en snor bundet til nøglen. Når sømmet var puttet ind i hullet, ovenpå de afbrækkede tændstikker, tog man i snoren og svang den hårdt mod en mur, så sømmet ramte muren – ja, så kom der et ordentlig knald.

„*Låget af en blanksværteæske*“ fik bundet en skomagerbeg-tråd i midten af dette. Tråden var ca. 1 m lang. Mellem to fingre tog man et lille stykke skind, som vi klemte om tråden og bevægede den i ryk ned ad tråden, mens låget blev holdt i den anden hånd. Der kunne frembringes nogle underlige lyde på dette instrument.

„*En buddipot*“ brugtes ved jule- og nytårstide. Til fremstilling af en sådan skulle bruges en svineblære, en lerkrukke og en stor vingefjer af en gås.

Svineblæren blev lagt i blød, og derefter blev der bundet en gåsefjer i blæren, så den ragede 2–3 cm gennem blæren. Forinden var gåsefjeren befriet for sine ribber. Svineblæren blev nu bundet over den åbne ende af lerkrukken og strammet, som om det var til et trommeskind. Gåsefjeren skulle være midt i blæren. Det hele blev nu sat til tørre. Hvis „buddipotten“ en mørk aften sattes mod en vinduesrude, og to fingre blev vædet med spyt og gnedet op og ned af fjeren, fremkom der nogle uhyggelige lyde, som godt kunne forskrække dem, der sad inde i stuen.

„*En rund Skive fedtlæder*“, ca. 10 cm i diameter, hvori der i midten var bundet en snor, var næsten umulig at trække fri, når den blev vædet og sat på en glat flade.

„*Med drager*“ var der konkurrencer om efteråret, om hvem der kunne få sin drage højst op. Der brugtes kinesertråd til dragesnor.

„*Lygter*“. Om efteråret gik vi på tyvejagt i bøndernes roemarker. Vi skulle lave lygter. Dertil skulle bruges en runkelroe eller en kålrabi. Med en kniv skar vi toppen af roens øverste ende, hvorefter vi udhulede roen, så der kun blev en tynd skal tilbage. I denne skar vi huller for øjne, næse og mund. Et stykke rødt papir sattes i lygten, som så sammen med et stearinlys gav alle tiders lygte. Det udhulede materiale skulle

helst spises. Det kunne gå, når det var af en kålrabi, men det var en fæl mundfuld at få ned, når det var fra en runkelroe.

„Automatisk trappelys“ i det nyopførte „Brogården“ havde stor tiltrækning på os. Vi stod ofte en klynge drenge uden for Buemanns dagligstuevindue, hvori der stod et lille appelsintræ, ofte med små frugter. Så sneget en af os sig over for at trykke på knappen til trappelyset og spændte tilbage. Det var vel nok spændende at se, om lyset nu også blev tændt på hele trappen, men mest spændende var det nu at se, om det også gik ud af sig selv.

„Djævlespil“ var moderne, men så dyre at mange af os havde svært ved at få råd til at købe et sådan. Der kunne laves mange kunstfærdige øvelser med „djævelen“, når denne løb op ad snoren eller ad de to pinde.

„Brandglas“ var ikke et velset legetøj af forældrene. Ofte kom vi hjem med brændte huller i bukser og trøje.

„En træklods“, pakket ind i papir og sejlgarn, lagt på fortovet kunne skabe megen munterhed for os, når vi så opsamlerens ansigt, efter at han havde pakket pakken op.

„En pakke“ kunne være en lille æske med papir og sejlgarn, ekstra fint indpakket. Når opsamleren havde åbnet pakken, mente vi, det var bedst at forsvinde så hurtigt som muligt.

Pakken kunne indeholde en „lort“.

„Kuk og ståtrolde“, ja, hvad havde vi dog ikke at more os med. Om det så var gadekampe mellem Sønderbyens drenge, og vi fra Østertorv manglede de heller ikke. Det kunne godt gå hårdt til i de drabelige slag, der udkæmpedes med træsværd og rafter.

„Bønderdrene“ skulle have tæv, når de kom til Skive og råbte:

„Vi er kommen til Skyw
for å lær å lyw“.

Nej, vi manglede ikke noget til at få tiden til at gå med. Legetøjet kostede ikke så mange penge, men vi havde jo heller ikke så mange af dem.

Vi havde:

Dukketheater, dukkerne klippedes ud af ark og sattes

på en fod lavet af en korkprop, hvori der var skåret en lille ridse.

Fæstninger og tinsoldater.

Ja, og så tegnede vi meget.

Min første arbejdsplads

Min første arbejdsplads efter skolegangen var ved Just & Schou's Ægpakkeri i Frederiksgade. Fra 6 morgen til 6 aften var den daglige arbejdstid, afbrudt af 1/2 times frokostpause, 1 1/2 times middagspause og en 1/2 times kaffepause. Daglønnen var 2 kr.

Den gamle Just så vi ikke meget til. Schou deltog i det daglige arbejde. Josef var formand. Kirstine, Kristiane og Dorre var koner. Mikkell var kassemand og havde et kunstigt ben. Jensen var kusk, han hentede æg, huder, skind samt uld på landet med hestevogn.

Når kusken kom hjem med de indsamlede æg, blev de „lyst“. Det skete i et mørkt rum, hvor konerne tog fire æg i hver hånd og holdt dem op mod en petroleumslampe. Var der kyllinger i æggene, blev de sorteret fra og solgtes som „skyggeæg“ til bagerne. Havde æggene en revne i skallen, sorteredes de også fra og solgtes som „knækæg“. Var de meget beskadiget, blev de slået ud i en krukke og solgtes som „udslået æg“.

Fra „lysningen“ gik æggene til pakkeriet.

De blev pakket i store trækasser, ca. 2×0,5×0,4 m. Kasserne stod på et par bukke, så pakkehøjden var bekvem. Midt i kassen var der et skillerum, der delte kassen i to dele. Først blev kassen udforet med oprevet træuld. Æggene blev lagt ned i kassen i rækker. Man tog fire æg i hver hånd fra kassen med de lyste, æg og med et særligt tag blev de lagt ned i kassen ved siden af hinanden. Når låget var fuldt, blev det dækket med et nyt lag oprevet træuld, og sådan fortsattes til kassen var fuld. Det øverste lag dækkedes med et tykt lag oprevet træuld, der skulle være lidt over kassens kant, inden låget blev sømmet på. Låget bestod af fire tynde brædder, der blev sømmet fast i den ene ende af kassen. Derefter blev låget presset ned over træulden til lidt over midten af kassen ved hjælp af

et bræt, der var lige så bredt som kassen. På dette bræt var sømmet et andet bræt så langt, at når det sattes mod en stopklods på loftet, netop pressede låget tilstrækkeligt ned. Derefter blev låget sømmet til skillerummet midt i kassen. Den sidste del af låget pressedes på samme måde ned til den anden ende af kassen og sømmedes til dér.

I tiden med de mange æg blev en del af dem „præsserveret“. Til dette formål var der nogle store bassiner, der blev fyldt med vand og et eller andet, der skulle forlænge æggens holdbarhed. Denne væske kunne være hård ved hænderne, hvorfor man hele tiden måtte indgnide hænderne i olie. Kasserne, der brugtes til transport af æggene til bassinerne, var ca. 60×60×30 cm. De blev nedsænket i væsken, og bunden blev vendt i vejret på kasserne. Nu dalede æggene blødt og stille ned i bunden af bassinet. Når perioden med mindre tilgang af æg indtraf, og priserne som følge deraf var stigende, blev æggene taget op af bassinerne og solgt. De blev nærmest skovlet op af væsken, og det var meget sjældent, at der gik æg i stykker.

Når kusken kom hjem med æggene, havde han også huder og skind med hjem. Jeg skulle hjælpe med at salte dem og bundte dem sammen. Det var et hårdt og snavset stykke arbejde.

Der kom også uld hjem med kusken. Dette blev lagt ind på lageret. Når ulden var solgt, skulle den sendes i nogle store sække. Sækkene blev hængt i et hul i gulvet på 1. sal og fastgjort dér. Bunden af sækken nåede gulvet i stueetagen. Jeg blev hejst ned i sækken, og nu blev ulden styrtet ned over mig. Min opgave var at trampe ulden sammen. Det var et grimt stykke arbejde, der kunne være mange fåretæger i ulden, og de kunne godt bide slemt.

Når ugen var gået, kom frk. Moss med en bakke med ugelønnen i en pose til hver.

Schou havde været løjtnant i hæren, det var noget fint dengang. Det kunne også mærkes på ham. Engang vi stod og pakkede i den samme kasse, fløjtede jeg. „Hold op med den fløjten“, sagde løjtnanten. Lidt efter fløjtede han selv, og jeg

sagde: „Nu fløjter løjtnanten jo selv“. Han svarede – nå ja, et eller andet ikke særligt venligt.

I en kasse, der blev pakket for England, skrev jeg engang på engelsk, at den, der fik dette æg, skulle skrive til mig. Jeg fik også svar fra England. På ægget havde jeg endvidere skrevet: „Død over kejser Wilhelm“. Modtageren må vist have regnet med, at det var en pige, der havde skrevet på ægget, ihvertfald fik jeg ikke svar på mit brev.

Det var jo i krigens tid, og brevet fra England havde været åbnet af censor, hvilket fik min far til at gå til lærer Kjems for at få at vide, hvad jeg nu havde rodet mig ind i.

Jeg arbejdede et halvt år som arbejdsdreng på pakkeriet og kom så i lære som elektriker.

REGNSKAB 1.7. 1976 til 1.8. 1977

Indtægter:

Tilskud	9.000,00
Salling Bank	2.500,00
Skive Sparekasse	350,00
Provinsbanken	300,00
Handelsbanken	250,00
Privatbanken	200,00
Andelsbanken	200,00
Skive Folkeblad	200,00
Skive Kommune	3.000,00
Kulturministeriet	2.000,00
Salg af 1976-årbogen	16.450,00
Salg af ældre årgange af årbogen	385,00
Renter	365,97
Indtægter ialt	26.200,97
Kassebeholdning 1. 7. 1976	10.479,70
	<hr/>
Balance pr. 1.8. 1977	36.680,67
	<hr/>

Udgifter:

Trykning af årbog 1976	26.056,40
Kontingenter	314,50
Forsendelsesomkostninger	1.141,82
Bestyrelsesmøder, Historisk vandring ..	330,50
Diverse udgifter	1.212,83
Udgifter ialt	29.056,05
Kassebeholdning pr. 1.8. 1977	7.624,62
	<hr/>
Balance pr. 1.8. 1977	36.680,67
	<hr/>

Skive, den 4. august 1977.

Helge Stavnsbjerg

NAVNEREGISTER

Tallene henviser til sidetal

A

Abildgaard, Peter, Harre 27.
Akselsen, Aksel, forstander 68.
Andersen, fru, skomager, Østertorv 142.

B

Bach, Kræn, murer 65.
Bach, Peder 65.
Bach, Thor, murer 65.
Ballund, købmand 71.
Benedictsen, Aage Meyer, forfatter 60.
Becker, C. J., 75, 77.
Bentzon, godsejer 97, 119, 120.
Berntsen, Klaus, politiker 59.
Bojesen, Ernst, forlagsboghandler 49.
Bojsen, Frede, politiker 51.
Borgstrup, Herman, redaktør 55, 56.
Brand Sørensen, Niels, og familie 86 f.
Bregendahl, Marie 13.
Brion, Marcel 29.

C

Callesøe, købmand, Durup 70.
Christensen, Ane Marie Kokborg, og familie 88 f.
Christensen, gæstgiver, Roslev 61.
Christensen, Andreas, gæstgiver 68.
Christensen, I. C., politiker 50.
Christensen, Peder 91.
Christiansen, fru, afhold-agitator 60.

D

Dalsgaard, Jens P. 51, 52, 66.
Damgaard, Jens, gdr. 68.

E

Engel, Maren 28.
Eriksen, tømrer, Skive 140.
Espersen, Søren, gdr. 86.

F

Frederiksen, Ole 12.

G

Gemzøes, pastor 41, 45, 46.
Gemzøes, Erhard 45.
Glud, pastor 67.

H

Haabro, Kræn, krovært, Hagebro 75.
Halse, Nørreallé, Skive 137.
Hansen, skorstensfejer, Skive 140.
Hansen, skræddermester.
Bøjle Hansen, bogtrykker 132, 138.
Hansen, Carl, redaktør 51, 52, 53, 61.
Hansen, H. P., redaktør 52, 53, 60, 133, 140.
Hansen, H. P., redaktør, Nørremølle 59.
Hansen, P. C., høker 144.
Toft Hansen, tømrer 132.
Hassing, C. C., apoteker 69.
Henriksen, uldspinder 131.
Holm, Erik, arbejdskonsulent 80.
Højgaard, Karen 13.

J

Jacobsen, Isak 19.
Abildgaard Jakobsen, faktor 132.
Jensen, Christen, købmand 68.
Jensen, Jens Søe, møllebygger 70.
Jensen, Mathias 24.
Jensen, Niels, gdr. 57.
Jensen, Ole, Wolle murer 48.
Jensen, Ole, gæstgiver 67.
Jensen, Tovborg, politiker 59.
Johansen, Chr., politiker 52.
Johansen, Jens, murermester 65.
Jørgensen, Jens 55.

K

Kjems, Hjalmar 151.
Klock, brandinspektør 131.
Knudby, lærer 73.
Knudsen, Bertel 69.
Knudsen, Kr., bankdirektør 36.
Krabbe, Christoffer, borgmester 67.
Knudsen, Peter, købmand 69, 70, 73.
Kristensen, murer, Sønderbyen 125.
Kristensen, Andreas 9, 11, 56.
Kristensen, Ane 7, 9, 10, 11, 24.
Kristensen, Engel, Balling 69.
Kristensen, Gustav 9, 11, 56.
Kristensen, Jacob, møller 7, 9, 11.
Kristensen, Jenny 9, 10.
Kristensen, Kristian 9, 10, 18, 36, 49, 53, 55.
Kristensen, Kristian, møller 66.
Kristensen, Marie 9, 10, 11.
Kristensen, Viggo 56.
Kristensen, Villads 48.
Krogh, læge 70.
Krogh, Villads Kristensen, mejeribestyrer 69.

L

Labri, professor 62.
Larsen, andenlærer 44.
Larsen, Bertel 71, 72.

Larsen, Ledet L. 61.
Larsen, Peter, smed 73.
Larsen, Thøger, forfatter 59.
Lauersen, cykelhandler 136.
Laursen, Asger, gartner 43, 58, 70, 71, 72.
Laursen, L., gartner, Jebjerg 72.
Ludvigsen, H. P., direktør 61.
Lund, Jens 22, 23, 26, 57, 69.
Lundsgaard, Niels 75.
Lynderup, gæstgiver 140.

M

Madsen, Jens, gdr. 65, 66.
Madsen, Karl, kromand 68.
Masum, Robert, arbejdsformidlingschef 80.
Meyer, A. C., politiker 59.
Michalsen, postkontrahent 138.
Mikkelsen, isenkræmmer, Skive 141.
Mogensen, skovbetjent 139.
Mogensen, trommeslager 130.
Mortensen, gartner 142.
Mortensen, P., gdr., Fly 141.
Moss, frk., kontordame 150.
Mynster, frk. 47
Myrhøj, højskolelærer 55
Mølgaard, postkører 138.
Møller, bagermester, Skive 128, 140, 141.
Møller, bagerfrue, Skive 140, 141.

N

Neerup, J. P., redaktør 51, 63, 138.
Nielsen, førstelærer 44, 45, 47, 72.
Nielsen, August, mekaniker 58.
Nielsen, Carl 26.
Nielsen, Gerhardt, redaktør 142.
Nielsen, Hans, politiker 52.
Nielsen, Hans, beværter 142.
Nielsen, Jens 88.
Nielsen, Jens Peter 20, 66.
Nielsen, Mette, købmand 135.

Nielsen, Morten, enelærer 43, 71,
72, 73.
Nielsen, Poulina 44.
Normann, P. Chr., politiker 59.
Nyegaard, L. 69.

O

Olesen, Frederik 12.
Olesen, Jens Th. 14.

P

Pedersen, Johannes, købmand
143, 144.
Pedersen, Laurids, vognmand
135.
Pedersen, Niels, sognefoged
52, 71.
Pedersen, Søren August Paaske,
og familie 125 f.
Pedersen, Svenning, højskole-
forstander 58.
Petersen, P. J., købmand 11.
Post, Mikkil, postkører 66.
Post, Søren, møller 18.
Poulain, flyver 142.

R

Rasmussen, Harald 29, 30.
Rasmussen, Jens 29.
Rode, Ove 59.

S

Sabro, Peder, politiker 54, 60.
Schou, Julius, fabrikant 149, 150.
Sjællænder, Johannes 11.
Skjoldborg, Johan 49.
Smed, Kræn, gdr. 35.

Sodemann, pastor 67.
Stenggaard, slagter 24, 70.
Strandgaard, H. C., lærer 75.
Svenningsen, Hanne 29, 30.
Svenningsen, Kristian 29.
Sørensen, karetmager 135.
Sørensen, Knud, Ramsing 92, 94.
Sørensen, Mads Kr., 27, 28.
Sørensen, Niels, Ramsing 86.
Sørensen, Peter, købmand 69, 71.
Sørensen, Poul Schmidt, skov-
foged 80.
Sørensen, Sigfred 58.

T

Taaning, Erik, højskolelærer 45.
Taaning, Tage, højskolelærer 56.
Therkelsen, menighedspræst 59.
Thorsø, barber 132.
Thomsen, tandlæge 132, 142
Thomsen, frk., typograf 132.
Thordahl, isenkræmmer 69.
Tuxen, pastor 129.

V

Villadsen, Gertrud 13.
Villadsen, Kristian 13.
Vilsgaard, andenlærer 44.
Vilstrup, lærer 65.

W

Wiborg, bager 141.
Wollesen, Jens (Nielsen) 30.

Aa

Aakjær, Jeppe 6, 12, 13, 49, 52,
59, 77.
Aakjær, Svend 10, 12, 13.

INDHOLD

<i>Fr. Kristensens erindringer</i> fra Roslev for 70 år siden	5–74
<i>Erik Jørgensen: Fjendsprojektet</i>	5–85
<i>Jens Peter Hansen: Breve fra 1864</i>	86–96
<i>P. K. Hofmansen: Hovbønderne under Estvadgaard</i>	97–124
<i>Søren August Paaske Pedersen: Min barndom i Skive</i>	125–151

HISTORISK SAMFUNDS BESTYRELSE:

Pastor Johannes Bang, Østertorv 4, Skive (formand).

Fhv. førstelærer K. Enna Jensen, Samsøgade 8, Skive.

Arkivar Svend Mortensen, Norgårdsvej 6, Skive.

Forfatteren Kirsten Aakjær, Skovvænget 6, Skive.

Bibliotekar Carl Langholtz, Biblioteket, Skive.

Lærer Rud Kjems, Balling.

Journalist Karen Strøm Hansen, Skive.

Studielektor Helge Stavnsbjerg, Lindevænget 44, Skive (kasserer).

Revisorer: direktør Gunnar Pedersen, Skive Markfrøkontor,

og direktør Valdemar Overgaard, Dommerby.

Henvendelse i foreningsanliggender rettes til: Sv. Mortensen,

Norgårdsvej, Skive.

SKIVEBOGEN

Samfundets tillidsmænd i sognene i Salling og Fjends:

Hindborg Herred:

Dølby: W.U. Johannesen, Søndergade, Jebjerg.

Hem: Kristen Clausen, Lundgaard, Hem.

Hindborg: Volmer Pedersen, Hindborg.

Hvidbjerg: Søren Nørgaard, Hvidbjerg.

Resen: Poul Tolstrup, Resen.

Skive landsogn: Jens Vester Kristensen, Skjoldborgvej, Skive.

Volling: Frederik Refsgaard, Ramsing.

Nørre Herred:

Breum-Grinderslev: Harald Knudsen, V. Breum.

Junget-Thorum: Jens Chr. Foged, Hinnerup.

Selde: K.E. Nielsen, Selde.

Harre Herred:

Fur: Magne Breiner Jensen.

Kirkeby: Aage Østergaard, Kirkeby.

Roslev: Hans Kr. Jepsen, Roslev.

Rødning Herred:

Balling: Rud Kjems, Balling.

Håsum: Jakob Refsgaard Hansen, Ramsing.

Krejbjerg: Aage Dalgaard Mikkelsen, Krejbjerg.

Lem: Chr. E. Bjerre, Lem.

Ramsing: Gerhard Svenningsen, Ramsing.

Lihme: Hans Eriksen, Lihme.

Fjends Herred:

Feldingbjerg: Pinderup Sørensen, Højslev.

Ørum: Steen Bilstrup, Ørum.

Ørslevkloster: N. Baunhøj, Lund.